

Krzysztof Świątczak

DOBRA OSOBISTE
OSÓB PRAWNYCH
W POLSKIM
PRAWIE CYWILNYM

DOBRA OSOBISTE
OSÓB PRAWNYCH
W POLSKIM
PRAWIE CYWILNYM

KRZYSZTOF ŚWIĄTCZAK

Krzysztof Świątczak

DOBRA OSOBISTE
OSÓB PRAWNYCH
W POLSKIM
PRAWIE CYWILNYM

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

AUTOR

KRZYSZTOF ŚWIĄTCZAK

RECENZENT

PROF. UAM DR HAB. RAFAŁ SZCZEPANIAK

KOREKTA REDAKTORSKA

KAROL ŁUKOMIAK

DIANA ŁUKOMIAK

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI

KAROL ŁUKOMIAK

© COPYRIGHT BY AUTHOR & ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-66709-29-4

FOTOGRAFIA Z WIZERUNKIEM AUTORA

© CENTRUM ROZWOJU SZKÓŁ WYŻSZYCH TEB AKADEMIA SP. Z O.O.

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:

www.archaeograph.pl

oraz w Repozytorium Cyfrowym Biblioteki Narodowej
i profilach autorów w sinternetowych erwisach naukowych

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ 2020

SPIS TREŚCI

Wykaz Skrótów	8
Wstęp	9
Rozdział 1	
Historia ochrony	
dóbr osobistych osób prawnych	
w polskim prawie cywilnym	17
1.1. II Rzeczpospolita	17
1.1.1. Uwagi ogólne	17
1.1.2. Dobra osobiste osób prawnych w projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej	21
1.1.3. Ochrona firmy przewidziana w Kodeksie handlowym	25
1.2. Okres powojenny	26
1.2.1. Uwagi ogólne	26
1.2.2. Dobra osobiste osób prawnych w dekreście z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe	27
1.2.3. Dobra osobiste osób prawnych w projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego z 1948 roku	28
1.2.4. Dobra osobiste osób prawnych w przepisach ogólnych prawa cywilnego z 1950 roku	30
1.2.5. Dobra osobiste osób prawnych w projekcie kodeksu cywilnego z 1954 roku	33
1.2.6. Dobra osobiste osób prawnych w projekcie Kodeksu Cywilnego z 1960 roku	34
1.2.7. Dobra osobiste osób prawnych w projekcie Kodeksu Cywilnego z 1961 roku	36
1.2.8. Dobra osobiste osób prawnych w projekcie Kodeksu Cywilnego z 1962 roku.	38

Rozdział 2	
Katalog dóbr osobistych osób prawnych	41
2.1. Uwagi ogólne	41
2.2. Dobra sława	42
2.3. Nazwa	47
2.3.1. Firma	49
2.4. Nietykliwość pomieszczeń	50
2.5. Tajemnica korespondencji	42
2.6. Sfera prywatności	54
2.7. Problematyka wizerunku	56
2.8. Pozostałe dobra osobiste osób prawnych występujące w doktrynie i orzecznictwie	59
2.8.1. Wolność prowadzenia działalności gospodarczej oraz inne rodzaje wolności	59
2.8.2. Prawo do klienteli, tajemnica przedsiębiorstwa, prawo do niezakłóconego czerpania zysku z prowadzonej działalności gospodarczej	60
2.8.3. Znak symbolizujący osobę prawną	61
2.8.4. Ochrona przed hałasem	62
 Rozdział 3	
Ochrona dóbr osobistych osób prawnych	63
3.1. Przesłanki ochrony dóbr osobistych osób prawnych w Kodeksie cywilnym	63
3.1.1. Uwagi ogólne	63
3.1.2. Bezprawność działania	64
3.1.3. Okoliczności wyłączające bezprawność działania	65
3.2. Środki ochrony dóbr osobistych osób prawnych	68
3.2.1. Roszczenie o ustalenie	69
3.2.2. Roszczenie o zaniechanie	71
3.2.3. Roszczenie o usunięcie skutków naruszeń	72
3.2.4. Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne	74
3.2.5. Roszczenie o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny	77
3.2.6. Pozostałe środki ochrony	80

Rozdział 4	
Dobra osobiste osób prawnych w projektach Kodeksu cywilnego	83
4.1. Uwagi ogólne	83
4.2. Postulaty dotyczące zmian regulacji prawnych odnoszących się do dóbr osobistych w tym do dóbr osobistych osób prawnych zaprezentowane w Zielonej księdze	84
4.3. Regulacje prawne dot. dóbr osobistych osób prawnych w projekcie Księgi pierwszej Kodeksu cywilnego z 2008 roku	87
4.4. Regulacje prawne dot. dóbr osobistych osób prawnych w projekcie Księgi pierwszej Kodeksu cywilnego z 2015 roku	91
Zakończenie	97
Bibliografia	99
Akty prawne	99
Pozycje zwarte	102
Artykuły	106
Dokumenty elektroniczne	108
Orzecznictwo (Trybunał Konstytucyjny)	111
Orzecznictwo (Sąd Najwyższy)	111
Orzecznictwo (sądy apelacyjne)	117
Orzecznictwo (sądy okręgowe)	120
Inne	121

WYKAZ SKRÓTÓW

art.	artykuł
Dz. U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
Dz. Pr. P. P.	Dziennik Praw Państwa Polskiego
k.c.	Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny
k.k.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny
k.p.c.	Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna. Zbiór dodatkowy
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
M. P.	Monitor Polski
pkt	punkt
poz.	pozycja
red.	redakcja/redaktor
t.j.	tekst jednolity
ust.	ustęp
z późn. zm.	z późniejszymi zmianami

Dobra osobiste zostały przez polskiego prawodawcę uregulowane w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹. Dobrom osobistym osób fizycznym poświęcono art. 23 i 24 k.c. Zgodnie z art. 23 k.c. *dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej winnych przepisach*. Art. 24 § 1 k.c. regulujący środki ochrony dóbr osobistych stanowi, iż *ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny*. Ponadto zgodnie z art. 24 § 2 k.c. *jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych*. Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym winnych przepisach, w szczególności wprawie autorskim oraz wprawie wynalazczym, co wynika z art. 24 § 3 k.c.

Przepisy regulujące problematykę dóbr osobistych nie zawierają definicji tego pojęcia. Próby zdefiniowania pojęcia „dobra osobiste” podjęto się zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie. Dawniej dominowała koncepcja

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1145, z późn. zm.).

subiektywnego definiowania dóbr osobistych, zaś obecnie przeważająca część doktryny opowiada się za obiektywną definicją dóbr osobistych².

Według definicji subiektywnej dobra osobiste stanowią *indywidualne wartości świata uczuć, stanu życia psychicznego człowieka*³. Są to wartości związane z wewnętrzną stroną życia ludzi i w związku z tym niejednakowo wymieralne⁴. Dopuszczano przy tym ich zmienność w czasie, co wynikało z rosnących potrzeb o charakterze materialnym i kulturalnym⁵. Tego typu definicja dóbr osobistych podkreśla indywidualność przeżyć i odczuć człowieka. Powyższa koncepcja zwana była koncepcją „psychologiczną”⁶. Współczesne orzecznictwo odrzuca ją⁷ bądź znacznie ogranicza⁸.

Obecnie w polskim prawie cywilnym dominuje koncepcja obiektywnego definiowania dóbr osobistych. Pojęcie to odnosi się do *uznanych przez system prawny wartości (tj. wysoko cenionych stanów rzeczy) obejmujących fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej*⁹. Tym samym przy wyjaśnianiu pojęcia dobra osobistego, jak i jego naruszenia należy odwoływać się do ocen przyjętych w społeczeństwie¹⁰ i objętych jego

² Komentarz do art. 23 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, Warszawa 2018, Legalis.

³ S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 78, A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1986, s. 178.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 września 1968 r., sygn. II CR 291/68, Legalis nr 13662.

⁵ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 11 marca 1997 r., sygn. III CKN 33/97, Legalis nr 30799, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2008 r., sygn. II PK 171/07, OSNP 2009/9-10/118, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2008 r., sygn. II PK 188/07, OSNP 2009/13-14/171, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2010 r., sygn. I CSK 111/10, LEX nr 1001270, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2011 r., sygn. V CSK 489/10, LEX nr 1102552, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 232/12, LEX nr 1353199.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2018 r., sygn. I CSK 227/17, LEX nr 2517925, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2019 r., sygn. I PK 35/18, LEX nr 2690867.

⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2015, s. 157; Podobnie: Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 listopada 2010 r., sygn. III CZP 79/10, Legalis nr 260723, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 10 czerwca 1977 r., sygn. II CR 187/77, Legalis nr 20141.

¹⁰ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 stycznia 1976 r., sygn. II CR 692/75, Legalis nr 19212, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 25 kwietnia 1989 r., sygn. I CR 143/89, Legalis nr 26653, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 lutego 2003 r., sygn. V CK 308/02, Legalis nr 58520.

aprobatą¹¹, przy czym brana pod uwagę winna być opinia ludzi myślących w sposób uczciwy i rozsądny¹². To ogół społeczeństwa, a nie praktyka prawnicza, nadaje określonemu stanowi rzeczy odnoszącemu się do człowieka status dobra osobistego. Prawodawca i judykatura jedynie rozpoznają dobra osobiste już istniejące¹³.

Dobra osobiste mają charakter niemajątkowy, a także są one w sposób nieodłączny związane człowiekiem. Niemajątkowość omawianych dóbr oznacza, iż nie da się ich bezpośrednio wyrazić w pieniądzu¹⁴, nie mają one wartości ekonomicznej¹⁵. Mogą one jedynie w sposób pośredni wpływać na sytuację ekonomiczną człowieka¹⁶. Niektóre dobra osobiste uzyskują wartość majątkową wtórnie, a wpływ ma na to sposób korzystania z tychże dóbr¹⁷ np. głos śpiewaka operowego, wizerunek piłkarza itp. Nieodłączność zaś sprawia, iż stan psychiki, stopień wrażliwości jednostki¹⁸ czy w ogóle cechy osobiste nie mają żadnego wpływu na jej ochronę¹⁹. Dobra osobiste jako ściśle związane z człowiekiem, co do zasady powstają wraz z powstaniem człowieka i wygasają w chwili śmierci. Nie można ich odłączyć, zrzec się ich ani przekazać drugiemu człowiekowi²⁰.

Polski prawodawca poświęcił bardzo niewiele uwagi dobrom osobistym osób prawnych. Wprost do dóbr osobistych osób prawnych odnosi się jedynie art. 43 k.c., który stanowi, że *przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych*. Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio także do jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej na mocy odesłania z art. 33¹ k.c. Obecnie obowiązujące przepisy nie zawierają definicji dóbr osobistych osób prawnych. W orzecznictwie definiuje się je jako *wartości niemajątkowe, dzięki którym osoba*

¹¹ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹² *Ibidem*, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 września 2010 r., sygn. V CSK 19/10, Legalis nr 367091, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 stycznia 2013 r., sygn. IV CSK 270/12, Legalis nr 644688.

¹³ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 158.

¹⁵ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*

¹⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 158.

¹⁷ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*

¹⁸ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 157.

¹⁹ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: K. Osajda, *op. cit.*

²⁰ Komentarz do art. 23 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*

*prawna może funkcjonować zgodnie ze swym zakresem działań*²¹ czy profilem działalności²².

Regulacje prawne odnoszące się do dóbr osobistych osób prawnych są zbyt lakoniczne, w związku z czym ich prawidłowa wykładnia powoduje wiele problemów zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie. Trudności stanowi określenie w sposób jednoznaczny katalogu dóbr osobistych osób prawnych. W ciągu ostatnich kilkunastu lat stało się to jeszcze bardziej problematyczne, gdyż na mocy nowelizacji k.c. dokonanej w 2003 roku, dodany został wyżej wspomniany art. 33¹ k.c., tym samym art. 43 k.c. objął swym zakresem także ułomne osoby prawne. Polski prawodawca na mocy nowelizacji z 2003 roku²³ wprowadził do k.c. także szereg przepisów odnoszących się do przedsiębiorców, w tym ochronę prawa do firmy, co powoduje dodatkowe trudności związane z wykładnią przepisów o dobrach osobistych osób prawnych. Liczne wątpliwości i spory są związane również z odpowiednim stosowaniem do dóbr osobistych osób prawnych przepisów regulujących środki ochrony dóbr osobistych osób fizycznych. Niektórzy przedstawiciele doktryny podważają bowiem możliwość żądania przez osobę prawną wobec naruszcyciela złożenia oświadczenia, w którym osoba prawna ma zostać przeproszona. Najwięcej sporów i kontrowersji dotyczyło jednak dopuszczalności żądania przez osobę prawną zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na podstawie art. 43 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. w zw. z art. 448 k.c., a także możliwość kumulacji roszczeń przewidzianych w art. 448 k.c. Stanowisko doktryny, jak i orzecznictwa nie jest w owej materii jednoznaczne. Brak zgodności, co do powyższych kwestii może bardzo negatywnie wpływać na sytuację osób prawnych związaną z ochroną ich dóbr osobistych.

Dobra osobiste osób prawnych zostały zbadane w sposób niedostatecznie dokładny przez doktrynę polskiego prawa cywilnego. W większość publikacji poruszających tematykę dóbr osobistych opisano przede wszystkim dobra

²¹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 14 listopada 1986 r., sygn. II CR 295/86, Legalis nr 25594, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 lipca 2008 r., sygn. II CSK 111/08, Legalis nr 133166, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 20 grudnia 2012 r., sygn. VI ACa 1199/11, Legalis nr 740426, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 20 listopada 2015 r., sygn. I ACa 636/15, Legalis nr 1378318, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 30 stycznia 2017 r., sygn. I ACa 2121/15, Legalis nr 1591876, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - VI Wydział Cywilny z dnia 8 listopada 2018 r., sygn. VI ACa 956/17, Legalis nr 2123335.

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 22 czerwca 2017 r., sygn. I ACa 192/17, Legalis nr 1809588.

²³ Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2003, nr 49, poz. 408).

osobiste osób fizycznych. Osobom prawnym poświęcony jest z reguły krótki fragment danej publikacji. Jedną z niewielu publikacji, która porusza w sposób kompleksowy opisywaną problematykę jest monografia autorstwa Agnieszki Kubiak-Cyrul pt. *Dobra osobiste osób prawnych*, wydana w 2005 roku. Wśród publikacji poruszających wybrane zagadnienia związane z dobrami osobistymi osób prawnych wyróżnić należy także monografię autorstwa Janusza Koczanowskiego pt. *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, wydaną w 1999 roku. Znaczna część publikacji poruszających tematykę dóbr osobistych powstała w okresie socjalistycznym, co stanowi dodatkowe utrudnienie ze względu na zmieniający się stan prawny i odmienną celów przyświecających socjalistycznemu prawodawcy. Ponowne zbadanie dóbr osobistych osób prawnych jest konieczne, gdyż wskazane powyżej publikacje nie mogą uwzględniać najnowszego orzecznictwa. Największy dorobek judykatury dotyczący poruszanej w niniejszej pracy problematyki przypada bowiem na okres ostatnich kilkunastu lat. Kolejną wadą publikacji poruszających tematykę dóbr osobistych jest brak analizy regulacji historycznych. Istotne jest bowiem zwrócenie uwagi na proces kształtowania się koncepcji przyznającej osobom prawnym dobra osobiste, a także przewidujących ich ochronę. Ponadto wielu przedstawicieli doktryny krytycznie odnosi się do obecnego stanu prawnego, nie formułując przy tym konkretnych postulatów *de lege ferenda*.

Celem niniejszej pracy jest rozstrzygnięcie problemów związanych z wykładnią art. 43 k.c. oraz udowodnienie tezy o zbyt lakonicznym uregulowaniu przez ustawodawcę problematyki dóbr osobistych osób prawnych. Wspomniane powyżej wątpliwości dotyczą w szczególności określenia katalogu dóbr osobistych osób prawnych czy wyszczególnienia środków ochrony przysługujących osobom prawnym w przypadku naruszenia ich dóbr osobistych. Autor zamierza również sformułować postulaty *de lege ferenda* odnoszące się do przepisów prawnych regulujących dobra osobiste osób prawnych.

Powyższe cele zostaną zrealizowane poprzez wnikliwą analizę poglądów przedstawicieli doktryny polskiego prawa cywilnego, a także przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego i polskich sądów powszechnych ze szczególnym uwzględnieniem dorobku judykatury w ostatnich 20 latach. Autor zamierza również w celu ukazania procesu kształtowania się przepisów prawnych o dobrach osobistych osób prawnych przedstawić i poddać wykładni zarówno regulacje prawne obowiązujące w Polsce przed wejściem w życie k.c., jak i projekty kodeksu cywilnego czy poszczególnych jego części, które z różnych względów nie weszły w życie. Krytycznej ocenie poddane zostaną również propozycje zmian części ogólnej kodeksu cywilnego przedstawione przez Komisję

Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego, wśród których znajdują się także przepisy o dobrach osobistych osób prawnych.

Rozdział pierwszy pracy dotyczy regulacji historycznych związanych z dobrami osobistymi osób prawnych. Analizie poddane zostały przepisy zawarte w: przedwojennym projekcie księgi pierwszej kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej opracowanym przez profesora Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego, rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy, dekreście z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe, projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego z 1948 roku, ustawie z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego, projekcie kodeksu cywilnego z 1954 roku, projekcie kodeksu cywilnego z 1960 roku, projekcie kodeksu cywilnego z 1961 roku, a także projekcie kodeksu cywilnego z 1962 roku.

Rozdział drugi obejmuje swym zakresem dokładną charakterystykę poszczególnych dóbr osobistych osób prawnych, którymi są: dobra sława, nazwa, firma, nietykalność pomieszczeń, tajemnica korespondencji, sfera prywatności. Wyszczególnione i opisane zostały także dobra osobiste, które dopiero kształtują się w doktrynie i orzecznictwie, a ich przynależność do osób prawnych nie jest jednoznaczna. Są to: wolność prowadzenia działalności gospodarczej, prawo do klienteli, tajemnica przedsiębiorstwa, prawo do niezakłóconego czerpania zysku z prowadzonej działalności gospodarczej czy znak symbolizujący osobę prawną. Ponadto poruszona została kontrowersyjna problematyka związana z prawem do wizerunku osoby prawnej.

W rozdziale trzecim poruszono kwestie dotyczące przesłanek ochrony dóbr osobistych osób prawnych, a także środków ochrony dóbr osobistych osób prawnych, którymi są kolejno: roszczenie o ustalenie, roszczenie o zaniechanie oraz roszczenie o usunięcie skutków naruszeń, żądanie zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty przez sprawcę określonej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Analizie poddano w szczególności kontrowersyjne problemy związane z dopuszczalnością przyznania osobie prawnej zadośćuczynienia pieniężnego czy możliwością kumulacji roszczeń wskazanych w art. 448 k.c.

W czwartym rozdziale zostały przedstawione i przeanalizowane regulacje prawne dotyczące dóbr osobistych osób prawnych zawarte w projektach kodeksu cywilnego z 2008 i 2015 roku stworzonych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego. Autor nie tylko zaprezentował treść wyżej wspomnianych przepisów, ale także odwołał się do uzasadnień obu projektów, poddając je przy tym krytycznej ocenie.

Korzystając z okazji, chciałbym bardzo serdecznie podziękować moim Rodzicom, dzięki którym mogłem prowadzić w czasie studiów działalność naukową i realizować swoje pasje. Niniejsza praca była pracą dyplomową napisaną pod kierunkiem dr. Macieja Kowalczyka w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu.

ROZDZIAŁ 1

HISTORIA OCHRONY DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH W POLSKIM PRAWIE CYWILNYM

1.1. II RZECZPOSPOLITA

1.1.1. UWAGI OGÓLNE

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości 11 listopada 1918 roku rozpoczął się proces budowy niepodległego państwa polskiego. Jednym z najważniejszych zadań stojących przed polskimi władzami była unifikacja i kodyfikacja prawa polskiego¹. Działania te były konieczne, gdyż obowiązywanie na terytorium II Rzeczypospolitej różnorodnych, pozaborczych systemów prawnych

¹ Więcej o kodyfikacji prawa polskiego zob. w: Z. Radwański, *Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1969, nr 1, s. 32-47, K. Sójka-Zielińska, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1975, nr 2, s. 271-280, S. Grodziski, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919-1947)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 1992, nr 1-4, S. Gołębek, *Wielka kodyfikacja*, „Przegląd Współczesny”, 1923, nr 11, S. Grzybowski, *Przed polskim kodeksem cywilnym (Ostatnie publikacje Komisji Kodyfikacyjnej)*, „Przegląd Notarialny”, 1928, nr 3, L. Górnicki, *Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919 – 1939)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2004, nr 3, S. Grodziski, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno – Historyczne”, 1981, nr 1, S. Grodziski, *W osiemdziesięciolecie Komisji Kodyfikacyjnej (Geneza i struktura)*, „Państwo i Prawo”, 2000, nr 4, *Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego. Materiały*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego”, 1997, nr 1, J. Makarewicz, *Problem kodyfikacji (Mowa wygłoszona w Senacie Rz. P 7 marca 1931 r.)*, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1931, A. Parczewski, *Uwagi nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce*, „Roczniki Prawniczy Wileński”, 1925, M. Pietrzak, *Z problematyki kodyfikacji prawa w II Rzeczypospolitej*, (w:) T. Maciejewski (red.), *Partykularyzm a unifikacja prawa w Polsce (XV – XX)*, Gdańsk 1994, S. Płaza, *Kodyfikacja prawa w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno – Historyczne” 2005, nr 1, Z. Sitnicki, *Kodyfikacja a unifikacja*, „Przegląd Sądowy”, 1929, nr 4.

stanowiło sprzeczność w stosunku do dążeń Polaków, których celem było stworzenie państwa jednolitego i w pełni niezależnego².

Na terytorium niepodległego państwa polskiego obowiązywały różne systemy prawne przeważnie ustanowione przez państwa zaborcze. Ziemie centralne, które obejmowały obszar byłego Królestwa Polskiego, podlegały francusko-polskiemu prawu cywilnemu³. Na ziemiach wschodnich znajdujących się pod zaborem rosyjskim obowiązywało rosyjskie prawo cywilne⁴. Prawo cywilne na ziemiach objętych zaborem pruskim stanowiły akty prawne pruskie⁵. Na ziemiach południowych, które znajdowały się pod zaborem austriackim, obowiązywało prawo austriackie⁶.

Świadomość konieczności stworzenia jednolitego dla ziem polskich prawa miał również polski ustawodawca. Sejm Ustawodawczy na wniosek posła dra Zygmunta Marka⁷ na mocy ustawy z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej⁸ utworzył komisję kodyfikacyjną⁹. Do zadań Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej należało przygotowanie projektów jednolitego ustawodawstwa w dziedzinie prawa cywilnego i karnego dla wszystkich ziem wchodzących w skład państwa polskiego, a także przygotowanie innych

² Z. Radwański, *Kodyfikacja prawa cywilnego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 2009, nr 2, s. 131.

³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 19; Francusko-polskie prawo cywilne unormowane było w następujących aktach prawnych: druga i trzecia Księga Kodeksu Napoleona, polskie prawo hipoteczne z 1818 i 1825 roku, Kodeks cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. oraz prawo małżeńskie z 1836 r.; Więcej o polskiej ustawie hipotecznej przeczytasz [w]: K. Świątczak, *Analiza porównawcza regulacji hipoteki w dawnym prawie polskim oraz w Ustawie z dnia 6 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece* [w]: A. Jakubecki (red.), J. Mojak (red.), J. Widło (red.), *Zabezpieczenia wierzytelności w prawie polskim w 20-lecie przywrócenia zastawu rejestrowego*, Lublin 2017, s. 233-250.

⁴ Uregulowania te zawarto głównie w części I t. X Zводу Praw.

⁵ Pruskie prawo cywilne stanowiły: od 1794 r. w Powszechne ziemskie prawo pruskie (das allgemeine Landrecht für die Königlich-Preussischen Staaten), a od 1896 r. Kodeks cywilny niemiecki tzw. *Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich*, który wszedł w życie 1 stycznia 1900 roku

⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.* s. 19, S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego. Część ogólna*, Warszawa 1974, s. 29-32; Prawo cywilne austriackie zawarto głównie w austriackim kodeksie cywilnym tzw. *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*.

⁷ I. Koschembahr-Łyskowski, *W sprawie kodyfikacji naszego prawa cywilnego*, Warszawa 1925, s. 11.

⁸ Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dz. Pr. P. P. 1919 nr 44 poz. 315).

⁹ Utworzenie komisji kodyfikacyjnej wynikało z art. 1 ustawy z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej; Więcej o Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej zob. w: S. Grodziski, Komisja ... s. 47-81, W. M. Bartel, *Udział przedstawicieli środowisk akademickich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919-1939)*, Krakowskie Studia Prawnicze, 1990, M. Mohyluk, *Porządkowanie Prawa w II Rzeczypospolitej: Komisja Kodyfikacyjna i Rada Prawnicza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1999, nr 1-2, S. Grodziski, *W osiemdziesiątce ...*

projektów ustawodawczych wypracowanych przez komisję na skutek uchwały Sejmu bądź w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości¹⁰.

Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej w celu realizacji określonych prawem celów utworzyła Wydział Cywilny i Wydział Karny¹¹. Wydział Cywilny dzielił się z kolei na trzy sekcje: Sekcję Prawa Cywilnego, Sekcję Prawa Handlowego i Sekcję Postępowania Cywilnego¹².

Przez okres ponad dwudziestu lat swojej działalności Komisja Kodyfikacyjna opracowała znaczną ilość aktów prawnych, które na mocy decyzji Sejmu stały się źródłem prawa powszechnie obowiązującego¹³.

Nie udało się zunifikować m.in.: prawa rzeczowego¹⁴, prawa rodzinnego i prawa spadkowego¹⁵. Nie ukończono również prac związanych z projektem

¹⁰ Art. 2 ustawy z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej.; Zob. Także: X. Fierich, *Komisja Kodyfikacyjna w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1925, nr 3, s. 655-665, X. Fierich, *Unifikacja ustawodawstwa* [w]: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej*. Księga pamiątkowa 1918-1928, Kraków - Warszawa 1928, s. 263-265.

¹¹ Więcej o Wydziale Karnym Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej zob. [w]: A. Lityński, *Wydział karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego, Katowice 1991.

¹² L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000, s. 5.

¹³ W zakresie szeroko rozumianego prawa cywilnego przed wybuchem II wojny światowej zostały uchwalone i zdążyły wejść w życie następujące akty prawne: ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz. U. 1920, nr 111, poz. 733), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 listopada 1924 r. o prawie wekslowem (Dz. U. 1924, nr 100, poz. 926), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 listopada 1924 r. o prawie czekowym (Dz. U. 1924, nr 100, poz. 927), ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz. U. 1926, nr 48, poz. 286), ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych (Dz. U. 1926, nr 101, poz. 580), ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Dz. U. 1926, nr 101, poz. 581), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. - Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz. U. 1930, nr 83, poz. 651), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. - Prawo o sądownym postępowaniu egzekucyjnym (Dz. U. 1932, nr 93, poz. 803), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz. U. 1933, nr 82, poz. 598), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy (Dz. U. 1934, nr 57, poz. 502, z późn. zm.), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe (Dz. U. 1934, nr 93, poz. 834 z późn. zm.), rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo o postępowaniu układowym (Dz. U. 1934, nr 93, poz. 836, z późn. zm.), ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo czekowe (t.j. Dz. U. 2016, poz. 462), ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (t.j. Dz. U. 2016, poz. 160).

¹⁴ Projekt prawa rzeczowego ukazał się w druku w lipcu 1937 roku, jednakże nie został uchwalony. Więcej o projekcie prawa rzeczowego zob. [w]: J. Górski, *O projekcie prawa rzeczowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1938, nr 1, s. 22-28. Zob. także: Projekt prawa rzeczowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez Podkomisję Prawa Rzeczowego Komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 1937.

¹⁵ A. Ohanowicz, *Unifikacja i reforma prawa cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1959, nr 3, s. 73. Zob. więcej w: K. Przybyłowski, *Polskie międzywojenne prace w dziedzinie prawa spadkowego* [w]: *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, K. Przybyłowski, *Ukształtowanie zasad dotyczących odpowiedzialności za długi*

części ogólnej prawa cywilnego¹⁶. Ponadto w planach Polskiego Towarzystwa Ustawodawstwa Cywilnego¹⁷ było również utworzenie projektu Kodeksu cywilnego¹⁸, co także nie zostało wykonane przed wybuchem II wojny światowej.

Sekcja Prawa Cywilnego niemal od samego początku swojej działalności rozpoczęła prace nad wybranymi zagadnieniami zaliczanymi do części ogólnej Kodeksu cywilnego. Profesor Ernest Till opracował rozdział o osobach prawnych wraz z uzasadnieniem. Profesor Maurycy Allerhand przedłożył projekt ustawy o uznaniu za zmarłego¹⁹. Tempo prac nad częścią ogólną kodeksu cywilnego przyspieszyło 16 marca 1927 roku, kiedy to na posiedzeniu Komitetu Organizacji Prac wyszczególniono m.in. Podsekcję części ogólnej kodeksu cywilnego. Projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej zawierającej przepisy ogólne został opracowany przez profesora Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego²⁰. Na posiedzeniu Podkomisji, które odbyło się 13 września 1933 roku, uznano, że do czasu ukończenia poszczególnych części kodeksu ustalenia dotyczące części ogólnej miały mieć jedynie charakter przygotowawczy²¹.

spadkowe w polskim prawie cywilnym, „Studia Cywilistyczne”, 1969, K. Przybyłowski, *Ustanowienie spadkobiercy w przypadkach z art. 103 dekretu o prawie spadkowym*, „Państwo i Prawo”, 1948, nr 8, A. Moszyńska, *Geneza prawa spadkowego w polskim Kodeksie cywilnym z 1964 roku*, Toruń 2019.

¹⁶ Więcej o założeniach tego projektu zob. w: I. Koschembahr-Łyskowski, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga 1, Przepisy ogólne*, Warszawa 1928, I. Koschembahr-Łyskowski, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga 1, Przepisy ogólne*, Warszawa 1931, S. Gołąbek, *Przed projektem polskiego kodeksu cywilnego*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, 1920, nr 1-4, 5-8, 9-12, I. Rosenblüth, *Projekty przepisów polskiego kodeksu cywilnego o „anormalnościach w powzięciu i przejawie postanowienia”*, „Przegląd Notarialny”, 1926, nr 3-4, J. Przeworski, *O projekcie przepisów ogólnych kodeksu cywilnego*, „Głos Prawa” 1928, nr 9-12.

¹⁷ Polskie Towarzystwo Ustawodawstwa Cywilnego było jedną z organizacji pomocniczych Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej obok Polskiego Towarzystwa Ustawodawstwa Kryminalnego, Stałej Delegacji Zrzeszeń i Instytucji Prawniczych RP oraz Polskiej Komisji Współpracy Prawniczej Międzynarodowej. Posiedzenie inauguracyjne wyżej wymienionego towarzystwa miało miejsce 28 września 1922 roku. Od 1922 do 1927 prezesem Polskiego Towarzystwa Ustawodawstwa Cywilnego był Ignacy Koschembahr-Łyskowski.; Zob. więcej w: L. Górnicki, *Prawo jako czynnik integracji państwa w latach II Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis CCCXIII/2011”, s. 136-137, L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach ...*, s. 54.

¹⁸ I. Koschembahr-Łyskowski, *W sprawie kodyfikacji ...*, s. 1.; Zob. także: K. Lutostański, *Prawodawstwo cywilne w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski (1918 – 1928)*, Warszawa 1928.

¹⁹ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach ...*, s. 166.

²⁰ *Ibidem*, s. 167.

²¹ *Ibidem*.

1.1.2. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE CZĘŚCI OGÓLNEJ KODEKSU CYWILNEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

W ramach prac Sekcji Prawa Cywilnego rozdział dotyczący osób prawnych został stworzony przez profesora Ernesta Tilla²². Liczył on 33 paragrafy i dzielił się na trzy części: „Postanowienia ogólne”, „Korporacje prywatne (stowarzyszenia)” i „Fundacje”²³. Przedstawiony projekt zawierał jednakowoż pewne niedociągnięcia. Brakowało bowiem regulacji prawnych dotyczących innych niż stowarzyszenia i fundacje osób prawnych. Ponadto rozdział o osobach prawnych nie zawierał żadnych regulacji dotyczących dóbr osobistych osób prawnych²⁴. Projekt profesora Tilla nie został ostatecznie przyjęty przez Sekcję²⁵.

Zdecydowanie szersze regulacje dotyczące ochrony osobistości w tym ochrony osobistości osób prawnych (dzisiejsze dobra osobiste) zawierał wspomniany projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej opracowany przez profesora Ignacego Koschembaha-Łyskowskiego. Regulacje prawne dotyczące ochrony osobistości człowieka zawarte zostały w Oddziale I w paragrafie czwartym projektu „O ochronie osobistości człowieka”. Przepisy odnoszące się do dóbr osobistych osób prawnych umiejscowiono w Oddziale II zatytułowanym „O osobie prawnej”, jednakże, aby w pełni zrozumieć konstrukcję ochrony dóbr osobistych osób prawnych, należy w pierwszej kolejności dokonać analizy przepisów związanych z dobrami osobistymi człowieka, gdyż art. 86 projektu przyznający osobie prawnej prawo do ochrony osobistości stanowił, iż ochrona ta jest równa ochronie osobistości osób fizycznych²⁶.

Art. 45 projektu wskazywał, że osobistość człowieka pozostaje pod szczególną ochroną prawa. Przepis ten zawierał również wymienione w czterech punktach elementy osobistości człowieka. Były to kolejno: *wolność, oraz swoboda działania prawnego i wniesienia powództwa w obronie swych praw, cześć,*

²² Treść projektu profesora Ernesta Tilla jak i uwagi do projektu zob. w: E. Till, *Osoby prawne. Projekt rozdziału kodeksu cywilnego z uwagami*, Poznań 1921.

²³ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach ...*, s. 171.

²⁴ *Ibidem*, s. 175.

²⁵ X. Fierich, *Z Komisji Kodyfikacyjnej. Sekcja Prawa Cywilnego*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1920, Nr 9-12, s. 219, Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej, prof. dr Ksaw. Fr. Fiericha, na posiedzeniu połączonych Komisji Prawniczych Sejmu i Senatu Rzplitej w dn. 31 stycznia 1924, s. 87 cyt. za: L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach...*, s. 166.

²⁶ I. Koschembahr-Łyskowski, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga 1, Przepisy ogólne*, Warszawa 1928, s. 15.

ustalona przez własne postępowanie, nazwisko, znaki osobiste²⁷. Pojęcie wolności nie odnosiło się tylko i wyłącznie do zakazu niewolnictwa, lecz także do ochrony przed zawarciem niekorzystnej umowy tworzącej zależność od drugiej strony np. umowy dzierżawy trwającej 50 lat, która ze względu na zbyt długie trwanie jest dla jednej strony zbyt uciążliwa²⁸. Wskazana w pkt 2 art. 45 projektu cześć podlegała ochronie z wyjątkiem przypadków naruszenia jej własnym postępowaniem²⁹. Ochrona zaś nazwiska dotyczyła również sytuacji, w której władza administracyjna zmieniła nazwisko wbrew woli danej osoby³⁰.

Roszczenia przysługujące osobie, której osobistość została naruszona, zawarto w art. 46-48 projektu. Art. 46 projektu przyznawał osobie, której osobistość dotknięta, prawo do żądania przywrócenia stanu sprzed dotknięcia. W przypadku niemożności przywrócenia tego stanu mogła ona żądać zadośćuczynienia, ustalonego przez sędziego, co do formy i treści. Sędzia mógł zatem nakazać np. złożenie pisemnego lub publicznego oświadczenia albo zasądzić zapłatę określonej sumy na wskazany cel użyteczności publicznej. Za przykład takiej użyteczności podano zapłatę na rzecz ubogich gminy. Nie było zaś wskazane zasądzanie zapłat na rzecz instytucji służących indywidualnym celom np. na rzecz kasy chorych³¹. Ponadto dotknięty miał prawo w każdym razie *żądać stwierdzenia stanu rzeczy wyrokiem ustalającym, oraz zabezpieczenia przeciw ponownemu dotknięciu jego osobistości*³². Art. 47 projektu przyznawał dotkniętemu prawo żądania udziału w zysku, jeżeli przez dotknięcie jego osobistości osiągnięto zysk majątkowy. Udział w zysku byłby jednakowoż pomniejszony o nakład majątkowy i umysłowy. Przy ustalaniu udziału w zysku istotne znaczenie miałyby także *stosunek wagi dotknięcia do osiągniętego zysku*³³.

²⁷ Treść art. 45 projektu brzmiała następująco: „Pod szczególną ochroną prawa stoi osobistość człowieka, zwłaszcza jego wolność, oraz swoboda działania prawnego i wniesienia powództwa w obronie swych praw cześć, ustalona przez własne postępowanie nazwisko znaki osobiste”. Więcej zob. [w]: I. Koschembahr-Łyskowski, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne*, Warszawa 1928, s. 7.

²⁸ *Ibidem*, s. 52.

²⁹ *Ibidem*, s. 53.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, s. 7.; Treść art. 46 brzmiała następująco: „Kto dotknięty zostaje w swej osobistości, żądać może przywrócenia stanu, jaki był przed tem dotknięciem. Jeżeli przywrócenie stanu jest niemożliwe, dotknięty żądać może zadośćuczynienia, przez sędziego ustalonego co do formy i treści. W każdym razie dotknięty żądać może stwierdzenia stanu rzeczy wyrokiem ustalającym, oraz zabezpieczenia przeciw ponownemu dotknięciu jego osobistości”.

³³ I. Koschembahr-Łyskowski, *Kodeks cywilny ...*, s. 7. Art. 47 projektu stanowił: „Jeżeli przez dotknięcie osiągnięty został zysk majątkowy, dotknięty żądać może udziału w zysku, po potrąceniu nakładu majątkowego i umysłowego, oraz w stosunku wagi dotknięcia do osiągniętego zysku”.

Bez znaczenia było przy tym, czy dotknięcie nastąpiło z winy, czy bez winy³⁴. Twórca projektu wziął natomiast pod uwagę nakład majątkowy i umysłowy, gdyż osoba naruszająca cudze dobra często w celu osiągnięcia zysku czyniła znaczne nakłady. Osoba dotknięta nie byłaby w stanie osiągnąć, chociażby części takowego zysku. Ponadto oprócz nakładu istotne znaczenia miał wskazany powyżej *stosunek wagi dotknięcia do osiągniętego zysku*. Im większe było dotknięcie, tym większy miał być udział w zysku. Dotknięty nie mógł zatem domagać się znacznego udziału w zysku, jeżeli dotknięcie jego osobistości było niewielkie, jednakowoż nawet w przypadku niewielkiego zysku będącego efektem znacznego dotknięcia, dotknięty mógłby domagać się znacznej części zysku³⁵. W art. 48 wskazano, iż w sytuacji, gdy dotknięcie w osobistości nastąpiło rozmyślnie lub przez niedbalstwo, dotknięty mógł domagać się naprawienia wyrządzonej szkody materialnej i moralnej³⁶. Musiał wszakże wykazać szkodę według zasad ogólnych³⁷.

Art. 49 projektu określał uprawnienie sędziego do przyznania osobie, której dobra dotknięto zadośćuczynienia obok przyznania naprawienia szkody materialnej i moralnej³⁸. Powodem tego uregulowania była konieczność zabezpieczenia interesów osoby, której dóbr dotknięto. Naprawienia szkody można było bowiem żądać jedynie w przypadku udowodnienia szkody moralnej lub materialnej. Jeżeli zaś szkoda taka nie zostałaby udowodniona, sędzia mógł przyznać dotkniętemu zadośćuczynienie. Naprawienie szkody i zadośćuczynienie nie wykluczały się i mogły być przyznane równocześnie³⁹. W art. 50 projektodawca przyznawał prawo do wniesienia skarg z tytułu dotknięcia osobistości tylko i wyłącznie dotkniętemu. W przypadku wniesienia skarg przez spadkodawcę przechodziły one na spadkobierców, określonych w projekcie mianem dziedziców. Skargi przedawniały się z upływem lat pięciu, *licząc od ostatniego dotknięcia*⁴⁰. Wskazanie terminu przedawnienia w taki, a nie inny sposób podyktowane było koniecznością ochrony osoby, której osobistość naruszano przez dłuższy czas. Brano również pod uwagę możliwość znajdowania

³⁴ *Ibidem*, s. 67.

³⁵ *Ibidem*, s. 67-68.

³⁶ *Ibidem*, s. 8. Art. 48 projektu stanowił: „Jeżeli dotknięcie w osobistości nastąpiło rozmyślnie, lub przez niedbalstwo, dotknięty domagać się może naprawienia wyrządzonej szkody, materialnej i moralnej”.

³⁷ *Ibidem*, s. 69.

³⁸ *Ibidem*, s. 8. Art. 49 projektu stanowił następująco: „Sędzia dotkniętemu przyznać może zadośćuczynienie obok przyznania naprawienia szkody, materialnej i moralnej.

³⁹ *Ibidem*, s. 64.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 8. Art. 50 projektu brzmiał następująco: „Skargi z tytułu dotknięcia osobistości służą tylko dotkniętemu; na dziedziców przechodzą, jeżeli wniesione były przez spadkodawcę. Skargi przedawniają się z upływem lat pięciu, licząc od ostatniego dotknięcia”.

się dotkniętego w położeniu uniemożliwiającym dążenie do ochrony swych praw. Tym samym dzięki zastosowaniu wskazanej konstrukcji ochrona osobistości była możliwa, nawet jeżeli pierwsze naruszenie miało miejsce dawniej niż 5 lat pod warunkiem, że od ostatniego dotknięcia nie minęło 5 lat⁴¹.

Uprawnienia do ochrony swoich dóbr osobistych przyznano także osobom prawnym. W projekcie Ignacego Koschembakra-Łyskowskiego osobom prawnym poświęcono Oddział II zatytułowany „O osobie prawnej”. W znajdującym się w paragrafie pierwszym przywołanego oddziału art. 86 projektu wskazano, iż *w stosunkach obrotu, nie opierających się na pokrewieństwie, osoba prawna jest jako jedność podmiotem praw i obowiązków, narówni z osobą fizyczną, w szczególności doznaje także ochrony swej osobistości*. Ochrona osobistości w przypadku osoby prawnej była tak daleko posunięta, iż ówczesna doktryna prawa cywilnego przyznawała temuż podmiotowi także narodowość⁴². Przywiązywanie znacznej wagi do ochrony osobistości osób prawnych wynika także z faktu, iż obok wielu praw i obowiązków przysługujących osobie prawnej takich jak: prawo do dziedziczenia, prawo do nabywania nieruchomości, prawo do otrzymania zapisów i darowizn, prawo do zawierania umów zbiorowych, prawo do pozywania i bycia pozwaną, projektodawca wymienił jako przykład tylko ochronę osobistości.

Wskazany powyżej przepis zawiera jednakże pewne braki. Przepisy o ochronie osobistości zawarte w art. 45-50 odnoszą się do osób fizycznych. Nie wiadomo czy przepisy te stosowane byłyby do osób prawnych wprost, czy odpowiednio. W braku takowego sformułowania z uwagi na różnice pomiędzy osobą fizyczną, a osobą prawną, zasadne jest stwierdzenie, że przepisy o osobistości należałoby stosować do osób prawnych odpowiednio. Wynika to, chociażby ze wskazanych przez projektodawcę roszczeń. O ile poniesienie przez osobę prawną szkody materialnej może być łatwe do wyobrażenia, o tyle wątpliwość budzi możliwość poniesienia szkody moralnej.

Niepotrzebnym wydaje się również powielanie przepisów odnoszących się do zadośćuczynienia i możliwości naprawienia szkody materialnej i moralnej. Przepisy art. 46-48 projektu powinny bowiem być sformułowane w taki sposób, aby żądania, które ma prawo wysunąć osoba dotknięta, nie budziły wątpliwości. Istotnie wątpliwość taka mogła zachodzić, skoro wprost wskazano w art. 49 możliwości przysługujące sędziemu orzekającemu. Niemniej jednak tego typu powielanie wydaje się zabiegiem niepożądanym.

⁴¹ *Ibidem*, s. 69.

⁴² *Ibidem*, s. 104.

Projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej był projektem prawa materialnego. Na prawo materialne składają się zaś normy prawne wyznaczające w sposób pierwotny sytuacje prawne różnych podmiotów tzn. pewne ich obowiązki, uprawnienia czy upoważnienia⁴³. Art. 49 projektu przyznający sędziemu określone uprawnienia dotyczące wydania orzeczenia w sprawie o naruszenie osobistości, jak i fragment art. 50 przyznający tylko i wyłącznie dotkniętemu prawo do wniesienia skargi są przepisami, z których wynikają normy prawa formalnego (procesowego). Normy te jako służące *zabezpieczeniu realizowania norm prawa materialnego*, mające służebny względem prawa materialnego charakter⁴⁴ powinny znajdować się w projektach aktów prawnych prawa procesowego, czyli aktach prawnych procedury cywilnej.

1.1.3. OCHRONA FIRMY PRZEWIDZIANA W KODEKSIE HANDLOWYM

Zagadnieniem odrębnym powiązany z ochroną dóbr osobistych osób prawnych była ochrona firmy przewidziana w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy⁴⁵. Przepisy odnoszące się do firmy zawarte zostały w Dziale III Kodeksu handlowego, to jest w art. 26-38. Zgodnie z art. 26 firma była nazwą, pod którą kupiec rejestrowy prowadził przedsiębiorstwo. Zgodnie z art. 5 § 1 Kodeksu handlowego spółka handlowa była kupcem rejestrowym. Pod pojęciem spółki handlowej należało zgodnie z art. 5 § 2 rozumieć: spółki jawne, spółki komandytowe, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne. Ponadto przepisy o firmie odnosiły się również do firmy osoby prawnej niebędącej spółką handlową, co wynikało z art. 30 Kodeksu handlowego.

Zgodnie z art. 37 Kodeksu handlowego pokrzywdzony w razie bezprawnego używania firmy miał prawo do żądania zaniechania dalszego używania firmy. Nie wyłączało to dalej idących roszczeń przewidzianych w innych przepisach⁴⁶. Pokrzywdzeni przez bezprawne używanie firmy mieli ponadto prawo

⁴³ S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005, s. 113.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 113-114.

⁴⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy (Dz. U. 1934, nr 57, poz. 502).

⁴⁶ Art. 37 Kodeksu handlowego brzmiał następująco: „W razie bezprawnego używania firmy pokrzywdzony może żądać zaniechania dalszego używania firmy, co nie wyłącza dalej idących roszczeń, przewidzianych w innych przepisach”.

na mocy art. 38 Kodeksu handlowego zgłaszać wnioski w sądzie rejestrowym i odwoływać się od jego postanowień⁴⁷.

1.2. OKRES POWOJENNY

1.2.1. UWAGI OGÓLNE

Wybuch II wojny światowej wstrzymał działalność Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Nie została ona co prawda rozwiązana, ale jej prace zostały zawieszona⁴⁸. Pewne prace kodyfikacyjne w okresie wojny prowadzono zarówno w okupowanym kraju, jak i na emigracji⁴⁹.

Po zakończeniu II wojny światowej Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej nie wznowiła swojej działalności. Prace związane z unifikacją prawa polskiego prowadziła grupa prawników działających w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości⁵⁰. Opierając się w znacznej mierze na projektach przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, wydano w ciągu kilkunastu miesięcy kilkanaście dekrety regulujących stosunki cywilnoprawne⁵¹.

⁴⁷ Art. 38 Kodeksu handlowego brzmiał następująco: „Sąd rejestrowy powinien z urzędu czuwać nad należytem przestrzeganiem przepisów o firmie oraz nad tem, aby firmy używano w obrocie w brzmieniu, zgodnem z obowiązującemi przepisami. W tym celu ma prawo nakładać grzywny według zasad, wskazanych w art. 17. Pokrzywdzeni przez bezprawne używanie firmy mają prawo zgłaszać wnioski w sądzie rejestrowym i odwoływać się od jego postanowień”.

⁴⁸ L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach ...*, s. 57 cyt. za: S. Grodziski, *Z dziejów unifikacji polskiego prawa cywilnego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1985, nr 2, s. 292.

⁴⁹ Więcej o pracach kodyfikacyjnych w okupowanej Polsce i na emigracji zob. w: L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach ...*, s. 57.

⁵⁰ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 21.

⁵¹ Były to m.in.: dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe (Dz. U. 1945, nr 40, poz. 223), dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o uznanie za zmarłego i o stwierdzenie zgonu (Dz. U. 1945, nr 40, poz. 226), dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnienie (Dz. U. 1945, nr 40, poz. 225), dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz. U. 1945, nr 48, poz. 270), dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 1945, nr 48, poz. 272), dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. - Prawo rodzinne (Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52), dekret z dnia 14 maja 1946 r. - Prawo opiekuńcze (Dz. U. 1946, nr 20, poz. 135), dekret z dnia 29 maja 1946 r. - Prawo małżeńskie majątkowe (Dz. U. 1946, nr 31, poz. 196), dekret z dnia 8 października 1946 r. - Prawo spadkowe (Dz. U. 1946, nr 60, poz. 328), dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe (Dz. U. 1946, nr 57, poz. 319), dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo o księgach wieczystych (Dz. U. 1946, nr 57, poz. 320), dekret z dnia 12 listopada 1946 r. - Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1946, nr 67, poz. 369).

1.2.2 DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH
W DEKRECIE Z DNIA 29 SIERPNI 1945 R.
PRAWO OSOBOWE

Pierwsze powojenne regulacje prawne odnoszące się do dóbr osobistych osób prawnych ustawodawca zamieścił w dekreście z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe. Art. 24 § 1 tegoż dekretu stanowił następująco: „Každy któremu zaprzeczono prawa do używania nazwiska lub którego interes został naruszony przez bezprawne używanie nazwiska lub pseudonimu może żądać zaniechania tych działań”. W art. 24 § 2 wskazano zaś, że paragraf 1 stosuje się odpowiednio do ochrony nazwy osoby prawnej.

Powyższy przepis wskazywał zarówno przypadki, w których dochodziło do naruszenia dobra osobistego, jak i możliwe środki ochrony. Stosując § 1 odpowiednio do nazwy osoby prawnej, należy zatem wskazać, iż dobro osobiste osoby prawnej w postaci nazwy zostałyby naruszone w przypadku zaprzeczenia prawa do używania nazwy lub naruszenia interesu przez bezprawne używanie nazwy. Użycie spójnika „lub” wskazuje, że ustawodawca zastosował konstrukcję alternatywy nierozłącznej. Powyższe dobro osobiste mogło być zatem naruszone zarówno w sytuacji, gdy spełniona została jedna ze wskazanych w przepisie przesłanek, jak i w sytuacji, gdy podmiot naruszający dokonał równocześnie obu wskazanych działań. Używanie nazwy musiało być przy tym bezprawne. Termin ten nie został jednak zdefiniowany, pozostawiając tym samym rozstrzygnięcie o bezprawności sądom oraz doktrynie prawa cywilnego. Należy przy tym wskazać, iż w przeciwieństwie do przedwojennego projektu części ogólnej skuteczność roszczenia była uzależniona od bezprawności naruszenia dóbr⁵².

Jedynym środkiem ochrony wskazanym w art. 24 § 1 była możliwość żądania zaniechania działań naruszających dobro osobiste. Wskazanie jedynie jednego dobra osobistego osoby prawnej tj. nazwy, jak i prawo po stronie podmiotu, którego dobro osobiste zostało naruszone tylko i wyłącznie do możliwości żądania zaniechania działań prowadziły do wniosku, iż ochrona dóbr osobistych osób prawnych w dekrecie Prawo osobowe została unormowana w sposób pobeżny i niewystarczający.

Istotnie ówczesnie w doktrynie wskazywano, że art. 24 dekretu Prawo osobowe był zbyt krótki, czego skutkiem była konieczność uzupełniania tegoż przepisu primo w drodze wykładni secundo z pomocą przepisów Kodeksu

⁵² A. Pażik, *Wyłączenie bezprawności naruszenia dobra osobistego na podstawie interesu społecznego*, Warszawa 2014, s. 120.

zobowiązań⁵³ o skutkach czynów niedozwolonych⁵⁴. Podkreślano bowiem, iż roszczenie nie mogło ograniczać się jedynie do zaniechania, ale obejmowało częstokroć odszkodowanie pełne, w tym zadośćuczynienie za krzywdę moralną na podstawie art. 157 Kodeksu zobowiązań⁵⁵.

Bardzo skromna regulacja odnosząca się do praw osobowości uznawanych za najważniejsze prawa podmiotowe powodowana była przekonaniem, iż w znacznej części były one chronione przez prawo karne, po wtóre ścisłość połączenia tychże praw z uprawnionym podmiotem sprawiała, iż prawo podmiotowe nie musiało określać sposobów ich przenoszenia czy też zgaśnięcia bądź powstania. Rolę prawa prywatnego w kontekście praw osobowości ograniczono do ustanowienia środków wstrzymania czynów bezprawnych, względnie usunięcia ich skutków w zakresie, w jakim funkcje te nie były spełniane przez prawo publiczne⁵⁶.

Dekret z dnia 12 listopada 1946 r. - Przepisy ogólne prawa cywilnego⁵⁷ nie zawierał żadnych regulacji odnoszących się do ochrony dóbr osobistych osób prawnych.

1.2.3. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE CZĘŚCI OGÓLNEJ KODEKSU CYWILNEGO Z 1948 ROKU

Dnia 18 lutego 1947 roku została powołana przez Ministra Sprawiedliwości prof. Henryka Świątkowskiego Komisja, której celem było opracowanie projektu polskiego kodeksu cywilnego⁵⁸. Podczas posiedzenia wstępnego Komisji, które odbyło się 25 marca 1947 roku, uchwalono regulamin Komisji, a także wyznaczono referentów i współreferentów do opracowania poszczególnych ksiąg kodeksu cywilnego⁵⁹. Zadanie przygotowania części ogólnej kodeksu cywilnego powierzono doktorowi Janowi Wasilkowskiemu,

⁵³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz. U. 1933, nr 82, poz. 598).

⁵⁴ F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie*, Kraków 1946, s. 115.

⁵⁵ Art. 157 k.z. stanowił: „§ 1. Odszkodowanie obejmuje stratę, jaką poszkodowany poniósł, i korzyść, której mógł się spodziewać, gdyby mu szkody nie wyrządzono. § 2. Zobowiązany do odszkodowania odpowiada tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, które spowodowało szkodę. § 3. W przypadkach, przez ustawę przewidzianych, można żądać, niezależnie od naprawienia szkody majątkowej, zadośćuczynienia za krzywdę moralną”.

⁵⁶ F. Zoll, *op. cit.*, s. 115.

⁵⁷ Dekret z dnia 12 listopada 1946 r. - Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1946, nr 67, poz. 369).

⁵⁸ Projekt części ogólnej Kodeksu cywilnego, Warszawa 1948, s. 3.

⁵⁹ *Ibidem*.

mającemu sprawować funkcję referenta oraz doktorowi Aleksandrowi Wolterowi, wyznaczonemu na stanowisko współreferenta⁶⁰. W dniach 4-10 listopada 1947 roku odbyła się pierwsza sesja Komisji, podczas której uchwalony został projekt części ogólnej kodeksu cywilnego⁶¹. Następnie przekazano go komitetowi redakcyjnemu, który ustalił ostateczny tekst części ogólnej kodeksu cywilnego. Ustalony przez komitet redakcyjny tekst przyjęto dnia 19 listopada 1947 roku jako tekst I czytania⁶².

Dobra osobiste osób fizycznych zostały przez projektodawcę uregulowane w art. 19 i art. 20 projektu części ogólnej kodeksu cywilnego. Art. 19 przyznawał prawo żądania zaniechania działań temu, czyj interes osobisty został naruszony działaniami osoby nieuprawnionej. Dotyczyło to w szczególności naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu, korzystania z cudzego wizerunku lub ujawnienia korespondencji⁶³. Ponadto na mocy art. 20 projektu ten, komu zaprzeczono nazwiska, mógł żądać ustalenia, że był uprawniony do używania nazwiska⁶⁴.

Przepis uprawniający osobę prawną do ochrony swoich interesów osobistych znajdował się w dziale II projektu części ogólnej kodeksu cywilnego poświęconym osobom prawnym. Według art. 33 projektu przepisy o ochronie interesów osobistych osób fizycznych stosowano by odpowiednio od osób prawnych⁶⁵.

Ochrona dóbr osobistych w szczególności zaś dóbr osobistych osób prawnych przewidziana w projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego miała szerszy charakter niż ochrona tychże dóbr przewidziana w dekrecie Prawo osobowe. Przede wszystkim ochronie podlegał w przypadku osób prawnych pewien zbiór dóbr, które określono mianem interesu osobistego. Nie określono, co prawda, jakie dobra osobiste przysługiwałyby osobie prawnej, jednakowoż należy jednoznacznie stwierdzić, iż pojęcie interesu osobistego jest zdecydowanie szersze, aniżeli pojęcie nazwy użyte w art. 24 § 2 dekretu Prawo osobowe. Świadczy o tym, chociażby użyty w art. 19 zd. 2 projektu zwrot

⁶⁰ *Ibidem*, s. 4.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, s. 5.

⁶³ *Ibidem*, s. 6. Treść art. 19 projektu części ogólnej kodeksu cywilnego brzmiała następująco: „Ten, czyj interes osobisty został naruszony działaniami osoby nieuprawnionej, może żądać zaniechania tych działań. Dotyczy to w szczególności naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu, korzystania z cudzego wizerunku lub ujawnienia korespondencji”.

⁶⁴ *Ibidem*. Treść art. 20 projektu części ogólnej kodeksu cywilnego brzmiała następująco: „Ten, komu zaprzeczono nazwiska, może żądać ustalenia, że jest uprawniony do używania tego nazwiska”.

⁶⁵ Treść art. 33 projektu części ogólnej kodeksu cywilnego brzmiała następująco: „Przepisy o ochronie interesów osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych”.

„w szczególności”, który oznacza, iż wskazany przez projektodawcę katalog dóbr składających się na pojęcie interesu osobistego ma jedynie charakter otwarty oraz przykładowy. Tym samym możliwe byłoby poszerzenie tego katalogu przez doktrynę i orzecznictwo. Projektodawca zwrócił również uwagę na dobra istotne z punktu widzenia podmiotu prowadzącego określoną działalność, o czym świadczy chęć ochrony tajemnicy korespondencji.

Projektodawcy nie zwrócili jednakże uwagi na rozszerzenie możliwości środków ochrony przysługujących podmiotowi, którego dobra osobiste naruszono. Podmiot, którego interes osobisty zostałby naruszony działaniami osoby nieuprawnionej, miałby możliwość żądania jedynie zaniechania tychże działań.

Prace Komisji powołanej w lutym 1947 roku trwały do grudnia 1948 roku. Zwieńczeniem jej działań było uchwalenie projektu kodeksu cywilnego w I czytaniu⁶⁶. Projekt Kodeksu Cywilnego z 1948 roku nie został jednak skierowany na drogę legislacyjną, gdyż jego założenia nie odpowiadały modelowi państwa socjalistycznego⁶⁷, w szczególności nie odpowiadały one istniejącym i kształtującym się ówczesnie warunkom społeczno-gospodarczym⁶⁸.

1.2.4. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PRZEPISACH OGÓLNYCH PRAWA CYWILNEGO Z 1950 ROKU

Dnia 1 października 1950 roku weszła w życie ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego⁶⁹. Tym samym część powojennych dekretów w tym dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe utraciły zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r. przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego⁷⁰ moc obowiązującą⁷¹.

Ówczesny ustawodawca zawarł regulacje odnoszące się do ochrony dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych kolejno w art. 11 i art. 39 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa

⁶⁶ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego. Tom 1. Część ogólna prawa cywilnego*, Warszawa 1972, s. 69.

⁶⁷ Z. Radwański, *Kodyfikacja ...*, s. 132.

⁶⁸ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego. Tom 1. ...*, s. 69.

⁶⁹ Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1950, nr 34, poz. 311). Wejście w życie powyższej ustawy dnia 1 października 1950 roku wynikało z art. 119.

⁷⁰ Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1950, nr 34, poz. 312).

⁷¹ Utrata mocy obowiązującej dekretu z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe wynikała z art. 1 § 2 pkt 2 Ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego.

cywilnego. Według art. 11 ochrony prawnej mógł żądać ten, którego dobro osobiste zostało naruszone bezprawnymi działaniami. Możliwe było w szczególności żądanie zaniechania tychże działań. Dotyczyło to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu, albo korzystania z cudzego wizerunku⁷². Art. 39 wyżej przywołanej ustawy wskazywał natomiast, iż do ochrony dóbr osobistych osób prawnych stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych⁷³.

W ówczesnej doktrynie dobra osobiste określano także mianem praw osobistych. Aby możliwe było skorzystanie przez dany podmiot z ochrony prawnej naruszenie dóbr bądź praw osobistych musiało mieć charakter bezprawny. Ówczesny prawodawca przyznawał podmiotowi, którego dobro osobiste naruszono w sposób bezprawny możliwość żądania ochrony prawnej. Jako sposób ochrony praw osobistych możliwe było w szczególności żądanie zaniechania działań naruszających owo dobro. Socjalistyczny ustawodawca, posługując się zwrotem „w szczególności” dał tym samym możliwość domagania się w celu ochrony dobra osobistego podjęcia przez naruszydiciela innych działań niż te, które wskazano w art. 11 jako przykładowe. Tym samym żądanie ochrony prawnej mogło polegać, chociażby na domaganiu się ustalenia, że nastąpiło naruszenie dobra osobistego czy żądaniu ogłoszenia stosownego oświadczenia i tym podobne⁷⁴. Pod pojęciem stosownego oświadczenia należało rozumieć na przykład treść wyroku sądowego⁷⁵.

Celem regulacji odnoszących się do dóbr osobistych osób prawnych była ochrona podstawowych elementów związanych z bytem osoby prawnej. Do jej podstawowych elementów zaliczano między innymi nazwę⁷⁶. Znaczenie nazwy osoby prawnej ze względu na brak walki konkurencyjnej w ustroju komunistycznym zmalało, jednakowoż ze względu na odpowiedzialność przedsiębiorstwa za jakość produkcji, zachowywało ono nadal swoją wagę⁷⁷.

Ochrona dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych miała zdecydowanie szerszy charakter w ustawie z 1950 roku niż ochrona

⁷² Treść art. 11 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego brzmiała następująco: „Ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone bezprawnymi działaniami, może żądać ochrony prawnej, a w szczególności zaniechania tych działań. Dotyczy to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu, albo korzystania z cudzego wizerunku”.

⁷³ Treść art. 39 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego brzmiała następująco: „Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych”.

⁷⁴ S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1950, s. 258.

⁷⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 września 1968 r., sygn. II CR 291/68, Legalis nr 13662.

⁷⁶ S. Szer, *op. cit.*, s. 255.

⁷⁷ A. Wolter, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955, s. 178.

przewidziana w dekrete Prawo osobowe. Przede wszystkim katalog dóbr osobistych miał charakter przykładowy. Użycie przez ustawodawcę terminu „zwłaszcza” sugerowało, że głównie wskazane dobra osobiste podlegały ochronie, wszakże nie wykluczało to ochrony innych dóbr osobistych. W stosunku zaś do możliwych roszczeń ówczesny prawodawca użył sformułowania „w szczególności”, co oznaczało, iż osoba poszkodowana mogła zastosować inne środki ochrony swych praw niż przykładowo wskazane. Z punktu widzenia podmiotu dochodzącego swych praw było to rozwiązanie, które uznać należy za także pozytywne, jak i negatywne. Z jednej strony bowiem poszkodowany podmiot mógłby wysunąć także inne roszczenia, tym samym ochrona dóbr osobistych miałaby pełniejszy charakter, z drugiej zaś strony otwarty katalog możliwych do wysunięcia roszczeń mógł powodować wątpliwości zarówno po stronie dochodzącego swych praw, jak i po stronie orzekającego sądu. Nie wynikała bowiem z przepisów żadna granica związana z ilością możliwych żądań.

Socjalistyczny prawodawca zachował jednakowoż konsekwencję w kwestii przesłanki bezprawności. Działania naruszydela cudzych dóbr osobistych musiały bowiem mieć bezprawny charakter. Stanowiły tak zarówno dekret Prawo osobowe, jak i ustawa z 1950 roku. Ochrona dóbr osobistych stała się tym samym z jednej strony bardziej osłabiona, w porównaniu do ochrony przewidzianej w przedwojennym projekcie księgi pierwszej kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej z drugiej zaś strony ograniczenie to uczyniło protekcję dóbr osobistych bardziej realistyczną. W doktrynie wskazywano, iż zamieszczenie w przepisach odnoszących się do dóbr osobistych osób prawnych przesłanki bezprawności było koniecznością, gdyż nie widziano możliwości funkcjonowania jednostki w socjalistycznym społeczeństwie bez naruszania dóbr osobistych innych jednostek⁷⁸.

Prawodawca, regulując problematykę dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych wykazał się także pewną niekonsekwencją. W art. 11 ustawy z 1950 roku użył terminu „dobro osobiste”, a art. 39 stanowił o „dobrach osobistych”. Powstaje zatem pytanie, czy socjalistyczny ustawodawca opowiadał się za koncepcją jednego dobra osobistego, w skład którego wchodziły poszczególne jego części składowe, czy też postulował on ochronę dóbr osobistych, z których każde ma swój autonomiczny charakter. Z zawartych w doktrynie i orzecznictwie wyrażen należy

⁷⁸ A. Pązik, *op. cit.*, s. 120.

wywnioskować, iż bliższa socjalistycznemu prawodawcy była druga koncepcja, a powyżej wskazana niekonsekwencja miała jedynie przypadkowy charakter.

1.2.5. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE KODEKSU CYWILNEGO Z 1954 ROKU

Pomimo przeprowadzonej w 1950 roku reformy polegającej między innymi na wejściu w życie ustawy Przepisy ogólne prawa cywilnego proces dostosowywania prawa w tym prawa cywilnego do ówczesnej, socjalistycznej rzeczywistości nie dobiegł końca. Opracowanie nowych kodeksów Polski Ludowej w tym kodeksu cywilnego uznano za sprawę „pilną i konieczną”⁷⁹.

Uchwalenie przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁸⁰ wymusiło wprowadzenie znacznych zmian w prawie cywilnym. Sprecyzowanie przez Konstytucję PRL nowych zasad ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego sprawiło, iż według ówczesnej doktryny cały system prawa cywilnego wymagał gruntownej przebudowy⁸¹.

W celu opracowania projektu kodeksu cywilnego powołana została przez Ministerstwo Sprawiedliwości kilkuosobowa komisja. Projekt kodeksu cywilnego wraz z przepisami wprowadzającymi ogłoszono drukiem w 1954 roku⁸².

Ochronę dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych normowały odpowiednio art. 10 i 33 projektu. Art. 10 przyznawał podmiotowi, którego dobro osobiste zostało naruszone bezprawnymi działaniami, możliwość żądania ochrony prawnej, w szczególności zaniechania tychże działań⁸³. Dotyczyło to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu. Art. 33 nakazywał stosować przepisy o ochronie osób fizycznych odpowiednio do osób prawnych⁸⁴.

Przepisy odnoszące się do dóbr osobistych zawarte w projekcie kodeksu cywilnego z 1954 roku były niemalże tożsame z regulacjami zawartymi

⁷⁹ Uchwała Prezydium Rządu z dnia 27 września 1950 r. w sprawie opracowania nowych kodeksów Polski Ludowej - karnego i cywilnego, (M. P. 1950, nr 106, poz. 1339).

⁸⁰ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. 1952, nr 33, poz. 232).

⁸¹ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego. Tom 1. ...*, s. 71.

⁸² S. Grzybowski, *System prawa cywilnego ...*, s. 41-42.

⁸³ *Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1954, s. 6. Treść art. 10 projektu brzmiała następująco: „Ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone bezprawnymi działaniami, może żądać ochrony prawnej, a w szczególności zaniechania tych działań. Dotyczy to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu”.

⁸⁴ Treść art. 33 projektu brzmiała następująco: „Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych”.

w ustawie z 1950 roku. Wynika to z faktu, iż przepisy części ogólnej prawa cywilnego zostały w znacznej mierze przejęte z ustawy z 1950 roku⁸⁵. Projektodawca wprowadził jedynie pewną różnicę w art. 10 zd. 2 projektu. Brzmiało ono następująco: „Dotyczy to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu”. Dla porównania zd. 2 w art. 11 ustawy z 1950 roku brzmiało następująco: „Dotyczy to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu, albo korzystania z cudzego wizerunku”. Wykreślony został fragment odnoszący się do korzystania z cudzego wizerunku. Za prawdopodobne należy uznać, iż projektodawca uznał ochronę wizerunku za domenę prawa autorskiego unormowanego w Ustawie z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim⁸⁶. Niemniej jednak wykładnia językowa projektowego przepisu prowadzi do wniosku, iż przepis ten nie wykluczałby możliwości ochrony wizerunku. Usunięcie wizerunku z katalogu dóbr osobistych z jednoczesnym zachowaniem terminu „zwłaszcza” może jednak prowadzić do wniosku, iż ochrona wizerunku według projektowych regulacji nie miała priorytetowego charakteru.

Projekt kodeksu cywilnego z 1954 roku nie został skierowany na drogę legislacyjną⁸⁷.

1.2.6. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE KODEKSU CYWILNEGO Z 1960 ROKU

Krytyczna ocena prac legislacyjnych prowadzonych w latach 1951-1955 odnosząca się w szczególności do szczipłego składu osobowego komisji opracowującej projekt kodeksu cywilnego sprawiła, iż organizacja pracy kodyfikacyjnej uległa zmianie⁸⁸.

Zarządzeniem nr 227 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1956 r.⁸⁹ powołana została przy Ministrze Sprawiedliwości Komisja Kodyfikacyjna składająca się z szerokiego grona prawników zajmujących się zarówno działalnością naukową, jak i praktyką prawniczą⁹⁰. Prace komisji trwające od grudnia 1956 roku do września 1959 roku dały efekt w postaci stworzenia projektu kodeksu cywilnego, który został wydany drukiem w 1960 roku⁹¹.

⁸⁵ *Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1954, s. 143.

⁸⁶ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. 1952, nr 34, poz. 234).

⁸⁷ S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego ...*, s. 42.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 42.

⁸⁹ Zarządzenie nr 227 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1956 r. w sprawie powołania Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości (M. P. 1956, nr 70, poz. 856).

⁹⁰ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego ...*, s. 42.

⁹¹ *Ibidem*, s. 42.

Regulacje prawne odnoszące się do ochrony dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych zawarto kolejno w art. 17 i 35 projektu. Art. 17 projektu przyznawał podmiotowi, którego dobro osobiste zostało naruszone lub zagrożone bezprawnym działaniem prawo do żądania ochrony prawnej, a w szczególności do żądania zaniechania tegoż działania. Dotyczyło to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu albo korzystania z cudzego wizerunku⁹². Art. 35 projektu stanowił natomiast, że przepisy odnoszące się do dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych⁹³.

W porównaniu do regulacji zawartych w ustawie z 1950 roku i w projekcie z 1954 roku projektodawca miał zamiar przyznać szersze uprawnienia osobie, która zamierzała chronić swoje dobra osobiste. Prawo do żądania ochrony prawnej przysługiwałoby danemu podmiotowi nie tylko w sytuacji naruszenia jego dobra osobistego, ale także w sytuacji zagrożenia danego dobra osobistego przez bezprawne działanie. Tym samym nie musiałyby dojść do naruszenia dobra osobistego, aby podmiot uprawniony mógł skorzystać ze środków ochrony przewidzianych w art. 17 projektu. Wystarczyłoby jedynie zaistnienie zagrożenia dobra osobistego.

Dobro osobiste mogłoby być zagrożone lub naruszone bezprawnym działaniem. W przeciwieństwie do ustawy z 1950 roku i projektu kodeksu cywilnego z 1954 roku termin „bezprawne działanie” użyty został w liczbie pojedynczej, co mogło sugerować chęć projektodawcy do jeszcze głębszej ochrony dóbr osobistych niż ta, którą przewidywały wyżej wymienione ustawa i projekt. Jeżeli bowiem czynności naruszającego miały charakter bezprawnych działań mogło to oznaczać, iż naruszenie następowało nie poprzez pojedyncze działanie, ale minimum kilka działań. Sformułowanie zawarte w projekcie z 1960 roku rozwiewało powyższe wątpliwości.

W pozostałych fragmentach art. 17 i art. 35 projektu są niemalże tożsame z regulacjami zawartymi w ustawie z 1950 roku i w projekcie kodeksu cywilnego z 1954 roku. Projektodawca poza wprowadzeniem wskazanej w poprzednim akapicie zmiany postanowił, aby zawarty w art. 17 zd. 2 przykładowy katalog dóbr osobistych był tożsamy z katalogiem zawartym w ustawie

⁹² *Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1960, s. 9; Art. 17 projektu z 1960 roku stanowił: „Ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone lub zagrożone bezprawnym działaniem, może żądać ochrony prawnej, w szczególności zaniechania tego działania. Dotyczy to zwłaszcza naruszenia czci, używania cudzego nazwiska lub pseudonimu, albo korzystania z cudzego wizerunku”.

⁹³ *Ibidem*, s. 12; Art. 35 projektu z 1960 roku stanowił: „Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych”.

z 1950 roku. Tym samym zawarto w nim wizerunek, którego brakowało w katalogu dóbr osobistych zawartym w projekcie kodeksu cywilnego z 1954 roku.

1.2.7. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE KODEKSU CYWILNEGO Z 1961 ROKU

Projekt kodeksu cywilnego, nad którym pracowano w latach 1956-1959 został ogłoszony drukiem i przedstawiony do publicznej dyskusji w lutym 1960 roku⁹⁴. Po ustaleniu przez właściwy zespół ostatecznego tekstu projektu kodeksu cywilnego został on przyjęty z pewnymi poprawkami przez Komisję Kodyfikacyjną, a następnie przedstawiony w październiku 1961 roku Ministrowi Sprawiedliwości⁹⁵.

W projekcie kodeksu cywilnego z 1961 roku znacznie zmodyfikowano regulacje odnoszące się do dóbr osobistych osób fizycznych, a tym samym i dóbr osobistych osób prawnych w porównaniu z projektem kodeksu cywilnego wydanym w 1960 roku. Dobra osobiste osób fizycznych zostały w projekcie unormowane w art. 22 i 23 projektu zaś do dóbr osobistych osób prawnych odnosił się art. 43.

W art. 22 projektu z 1961 roku zawarto przykładowy katalog dóbr osobistych osób fizycznych, o czym świadczyło użycie zwrotu „w szczególności”. Katalog dóbr osobistych osób fizycznych obejmował: zdrowie, wolność cześć, swobodę sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnicę korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską⁹⁶.

Art. 23 projektu regulował roszczenia przysługujące podmiotowi, którego dobra osobiste naruszono. Podmiot, którego dobra osobiste zagrożone zostały cudzym działaniem, mógł żądać zaniechania tychże działań, o ile miały one bezprawny charakter. W przypadku naruszenia mógł on również żądać od osoby, która dopuściła się naruszenia dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Jako przykładową czynność służącą usunięciu skutków naruszenia podano złożenie oświadczenia o odpowiedniej treści

⁹⁴ *Projekt kodeksu cywilnego*, Warszawa 1961, s. 181.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 182.

⁹⁶ Art. 22 projektu z 1961 roku stanowił następująco: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego”.

i w odpowiedniej formie⁹⁷. W paragrafie drugim wskazano, iż poszkodowany ma prawo do żądania naprawienia szkody na zasadach ogólnych, jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa⁹⁸. Przepisy te nie wykluczałyby uprawnień przewidzianych w przepisach prawa autorskiego czy też przepisach odnoszących się do wynalazków⁹⁹.

Art. 43 projektu stanowił, iż przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych.

W porównaniu do poprzednich projektów kodeksu cywilnego, ustawy z 1950 roku czy dekretu z 1945, regulacje prawne dotyczące dóbr osobistych w projekcie z 1961 roku były znacznie obszerniejsze. Projektodawca znacznie rozszerzył przykładowy katalog dóbr osobistych osób fizycznych, a ponadto wprost określił, iż dobra te pozostają pod ochroną prawa cywilnego. W przepisie odnoszącym się do przysługujących poszkodowanemu żądań dodano jako przykład możliwość złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Ponadto wskazano wprost, iż w przypadku wyrządzenia szkody majątkowej poszkodowany ma prawo do żądania naprawienia szkody na zasadach ogólnych oraz uwzględniono możliwość dochodzenia przed podmiot poszkodowany praw na podstawie przepisów innych ustaw.

Zmiany, które zamierzał wprowadzić projektodawca, nie miały charakteru przełomowego. W znacznej mierze uwzględniały one poglądy doktryny oraz praktykę orzeczniczą. Dotyczyło to, chociażby możliwości żądania złożenia stosownego oświadczenia czy możliwości żądania naprawienia szkody na zasadach ogólnych. Pierwsze uprawnienie z wyżej wymienionych było praktyką stosowaną przez reprezentantów pokrzywdzonych stron, a drugie uprawnienie wynikało wprost z Kodeksu zobowiązań, co podkreślali, chociażby wybitni przedstawiciele doktryny¹⁰⁰. Jednakowoż przeprowadzony przez projektodawcę zabieg mógł mieć pożyteczny charakter, gdyż prowadził do usystematyzowania przepisów odnoszących się do ochrony dóbr osobistych oraz uwzględnienia postulatów doktryny i orzecnictwa.

⁹⁷ Art. 23 § 1 projektu stanowił następująco: „Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie”.

⁹⁸ Art. 23 § 2 projektu stanowił następująco: „Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych”.

⁹⁹ Art. 23 § 3 projektu stanowił następująco: „Przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w prawie autorskim oraz w przepisach dotyczących wynalazków”.

¹⁰⁰ Należy wspomnieć chociażby o poglądach Fryderyka Zolla (młodszeo). Zob. F. Zoll, *op. cit.*, s. 115.

Wdrożenie powyższych przepisów do prawa polskiego mogłoby wszakże doprowadzić do licznych problemów związanych z ochroną dóbr osobistych osób prawnych. Pierwszym z problemów byłoby odpowiednie stosowanie art. 22 projektu do osób prawnych. Należałoby rozstrzygnąć, które dobra osobiste przysługują osobie prawnej, a które jej nie przysługują. Ponadto ze względu na otwarty katalog dóbr osobistych potrzebny byłby pewien okres na wykształcenie w doktrynie i orzecznictwie przykładowego katalogu dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym. Za niepożądane należy zatem uznać dążenie projektodawcy do rozszerzenia regulacji prawnych odnoszących się do dóbr osobistych osób fizycznych przy jednoczesnym nieuwzględnieniu specyfiki dóbr osobistych osób prawnych.

1.2.8. DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH W PROJEKIE KODEKSU CYWILNEGO Z 1962 ROKU.

Projekt kodeksu cywilnego, który w październiku 1961 roku przedstawiono Ministrowi Sprawiedliwości, był przedmiotem dyskusji i uzgodnień międzyresortowych, a wnioski zgłoszone do projektu kodeksu cywilnego w toku tychże uzgodnień były rozważane przez prezydium Komisji Kodyfikacyjnej. Zmodyfikowany projekt kodeksu cywilnego wraz z uzasadnieniem został uchwalony przez kolegium Ministerstwa Sprawiedliwości w lipcu 1962 roku¹⁰¹.

W porównaniu do projektu kodeksu cywilnego z 1961 roku projekt kodeksu cywilnego z 1962 roku nie zawierał żadnych istotnych zmian odnoszących się do regulacji prawnych dotyczących dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych. Jedynie art. 23 § 3 uległ niewielkim przeobrażeniom. W projekcie kodeksu cywilnego z 1961 roku stanowił on, iż przepisy powyższe (czyli odnoszące się do ochrony dóbr osobistych przyp. autora) nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w prawie autorskim oraz w przepisach dotyczących wynalazków. W projekcie kodeksu cywilnego z 1962 roku odpowiadający mu art. 24 § 3 stanowił natomiast, że przepisy powyższe (czyli odnoszące się do ochrony dóbr osobistych przyp. autora) nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym. Ta niewielka zmiana nie mogła mieć jednakowoż znaczącego wpływu na ochronę dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób

¹⁰¹ *Projekt kodeksu cywilnego oraz przepisów wprowadzających kodeks cywilny*, Warszawa 1962, s. 190.

prawnych. W uzasadnieniu projektu kodeksu problematyka dóbr osobistych osób fizycznych i dóbr osobistych osób prawnych nie została w ogóle poruszona.

ROZDZIAŁ 2

KATALOG DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH

2.1. UWAGI OGÓLNE

Prawodawca w art. 43 k.c. nie zawarł przykładowego katalogu dóbr osobistych osób prawnych. Brak przykładowego katalogu dóbr osobistych osób prawnych powoduje konieczność stworzenia takiego katalogu przez doktrynę i orzecznictwo, tym samym nie jest możliwe wskazanie wszystkich dóbr przysługujących osobom prawnym¹. Stosując odpowiednio art. 23 k.c.², należy stwierdzić, iż katalog ten ma charakter otwarty³. Dobra osobiste osoby prawnej nie obejmują, jednakże tych wartości, które związane są ściśle z człowiekiem jako istotą biologiczną i społeczną takich jak: zdrowie, życie, nietykalność cielesna, wolność osobista, wolność sumienia, integralność płciowa, stan cywilny, kult po osobie zmarłej, ochrona wizerunku, dobre imię konkretnej istoty ludzkiej, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska⁴. Odpowiedniość stosowania do dóbr osobistych osób prawnych przepisów odnoszących

¹ I. Lewandowska-Malec (red.), *Dobra osobiste*, Warszawa 2017, s. 101.

² Pojawiają się w doktrynie także poglądy wedle których do art. 23 KC nie stosuje się odpowiednio do osób prawnych. Zob. P. Granecki, *Dobra osobiste w prawie polskim - zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „Przegląd Sądowy”, 2002, nr 5, s. 13.

³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 19 października 2012 r., sygn. I ACa 695/12, Legalis nr 734165.

⁴ M. Safjan (red.), *Prawo cywilne - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 1*, Warszawa 2012, s. 1193, Legalis, komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Warszawa 2014, LEX, A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 171.;Zob. także: wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 maja 1977 r., sygn. I CR 159/77, Legalis nr 20100, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01, Legalis nr 58171.

się do dóbr osobistych osób fizycznych nie oznacza, iż dobra te są tożsame⁵, co wiąże się z tym, iż osobom prawnym przysługują jedynie nieliczne dobra osobiste spośród tych przysługujących osobom fizycznym⁶. Odpowiedniość stosowania do osób prawnych art. 23 KC wymaga brania pod uwagę swoistości tychże podmiotów⁷.

W doktrynie i orzecznictwie przyjęto, iż osobom prawnym przysługują przede wszystkim takie dobra osobiste jak: dobre imię (dobra sława, reputacja, autorytet), nazwa (firma), tajemnica korespondencji⁸. W doktrynie zaś katalog ten poszerza się o nietykalność pomieszczeń⁹ czy prawo do prywatności¹⁰.

W literaturze funkcjonuje również inny podział, według którego dobra osobiste osób prawnych pogrupowane są w określone sfery wynikające z funkcjonowania osoby prawnej¹¹. Są to kolejno: sfera identyfikacji, sfera tajemnicy, sfera wolności i sfera dobrej sławy¹². Odrzuca się jednak tego typu klasyfikację, gdyż w celu skorzystania z ochrony danego dobra osobistego należy je wskazać¹³. Tym samym podział wyszczególniony w poprzednim akapicie zasługuje na aprobatę ze względu na wyższy stopień precyzjności.

2.2. DOBRA SŁAWA

Dobra sława osoby prawnej określana jest również mianem dobrego imienia¹⁴, reputacji, renomy¹⁵, uznania, autorytetu¹⁶, marki czy ugruntowanej pozycji¹⁷. W odniesieniu do tego dobra osobistego używane jest również

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 maja 2009 r., sygn. I CSK 440/08, Legalis nr 264438, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 stycznia 2012 r., sygn. I CSK 790/10, Legalis nr 443514.

⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 21 stycznia 2016 r., sygn. VI ACa 6/15, Legalis nr 1428350.

⁷ J. Winiarz (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem. Tom I*, Warszawa 1989, s. 57.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, Legalis nr 734582. F. Błahuta, i in., *Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I*, Warszawa 1972, s. 121.

⁹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*

¹⁰ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*

¹¹ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 101.

¹² J. Koczanowski, *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, Kraków 1999, s. 96-146.

¹³ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 101.

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 kwietnia 1999 r., sygn. II CKN 279/98, Legalis nr 357786.

¹⁵ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*

¹⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1-125)*, Warszawa 2018, LEX.

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 10 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 17/18, Legalis nr 2121579, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 24 października 2019 r., sygn. V ACa 17/19, Legalis nr 2264541.

pochodzące z języka angielskiego określenie goodwill¹⁸. Stanowi ona jedno z najważniejszych dóbr osobistych osób prawnych¹⁹ i spośród wszystkich dóbr osobistych osób prawnych jest ona najczęściej przedmiotem ochrony²⁰. Uznaje się ją za odpowiednik czci osoby fizycznej²¹. Osobie prawnej przysługuje, jednakże tylko i wyłącznie cześć w znaczeniu zewnętrznym, czyli dobre imię²². Cześć w znaczeniu wewnętrznym, czyli godność osobista czy poczucie własnej wartości ze względu na subiektywny element odczuwania przysługuje jedynie osobom fizycznym²³.

Dobre imię osoby prawnej wiąże się z opinią, wyobrażeniami, ocenami²⁴, jaką mają o niej inne osoby, biorąc pod uwagę cel jej działalności²⁵. Uwzględnia się przy tym zarówno renomę wynikającą z jej działalności dotychczasowej jak i renomę osoby prawnej od chwili jej powstania²⁶. Dobra sława w znaczeniu normatywnym powinna być bowiem rozumiana jako *prawo każdej osoby prawnej do żądania poszanowania nie tylko prawdziwej i rzeczywistej pozycji i wartości, jaką w określonej społeczności ona zajmuje, ale także jako konieczność zagwarantowania jej w przyszłości możliwości realizowania przypisanych jej funkcji*²⁷. Dobre imię osoby prawnej może przy tym przybierać różną postać. Jej elementy składowe są zależne od rodzaju działalności, którą prowadzi dana osoba prawna²⁸. Inaczej będzie kształtowało się dobre imię osoby prawnej

¹⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz do wybranych przepisów*, Warszawa 2018, LEX.

¹⁹ A. Kubiak-Cyrul, *Dobra osobiste osób prawnych*, Zakamycze 2005, s. 165. Zob. także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 4 października 2013 r., sygn. I ACa 927/13, Legalis nr 1203361.

²⁰ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*

²¹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 października 2006 r., sygn. I CSK 169/06, Legalis nr 161060, wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - V Wydział Cywilny z dnia 17 grudnia 2013 r., sygn. V ACa 356/13, Legalis nr 1033964.

²² Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*

²³ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-352*, Warszawa 2018, Legalis, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 167.

²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 16 października 2014 r., sygn. I ACa 946/14, Legalis nr 1179895, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 18 maja 2017 r., sygn. I ACa 380/16, Legalis nr 1696303.

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 grudnia 2017 r., sygn. IV CSK 131/17, Legalis nr 1715593, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 20 września 2012 r., sygn. I ACa 381/12, Legalis nr 733699. Także: A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 166.

²⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 r., sygn. III CK 622/04, LEX nr 180853, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2015 r., sygn. I CSK 16/14, LEX nr 1621771, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 grudnia 2017 r., sygn. IV CSK 131/17, Legalis nr 1715593.

²⁷ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 139.

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 października 2006 r., sygn. I CSK 169/06, Legalis nr 161060.

w przypadku prowadzenia przez nią działalności gospodarczej, a inaczej w przypadku działalności wychowawczej czy charytatywnej²⁹. Dobrą sławę określa się według osiągnięć danej osoby prawnej, a także zewnętrznej skuteczności bądź rzadziej spektakularności działań³⁰. Dobra sława jest przy tym ustalana nie tylko przez własne działanie osoby prawnej, ale również przez działania poszczególnych osób fizycznych, które choć podejmowane są niejako na zewnątrz struktury osoby prawnej, to jednak mogą być zaliczane na jej rzecz³¹. Niemniej jednak dobre imię osoby prawnej podlega ochronie niezależnie od zakresu i przedmiotu prowadzonej przez nią działalności, rozpoznawalności na danym rynku czy długości jej istnienia³².

Dobre imię osoby prawnej może zostać naruszone na dwa sposoby. Pierwszym z nich jest rozpowszechnianie informacji o faktach, zaś drugim rozpowszechnianie ocen³³. Najczęściej do naruszeń dochodzi jednak poprzez połączenie informacji o faktach z wypowiedziami o charakterze ocennym³⁴. Granice między dwoma wyżej wskazanymi sposobami naruszenia dobrego imienia osoby prawnej są bowiem płynne³⁵. Informacje mogą być zarówno prawdziwe jak i nieprawdziwe, zaś oceny mogą być prawidłowe albo nieprawidłowe³⁶. Dobre imię osoby prawnej może zostać naruszone poprzez przypisanie jej niewłaściwego postępowania mogącego spowodować utratę zaufania potrzebnego do realizacji zamierzonych przez nią celów w ramach prowadzonej działalności³⁷. Chodzi zatem o wypowiedzi, które osłabiają pozycję danej

²⁹ Poruszone [w]: wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 października 2006 r., sygn. I CSK 169/06, *Legalis* nr 161060.

³⁰ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 139.

³¹ *Ibidem*, s. 139.

³² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 30 marca 2011 r., sygn. I ACa 204/11, *LEX* nr 898639, wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 21 grudnia 2017 r., sygn. I ACa 723/17, *Legalis* nr 1760274. Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *op. cit.*

³³ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 141.

³⁴ *Ibidem*, s. 143.

³⁵ S. Sołtysiński (red.), *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Radwańskiego*, Poznań 1990, s. 34.

³⁶ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 141.

³⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2007 r., sygn. II CSK 392/06, *LEX* nr 276219, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 27 marca 2013 r., sygn. I CSK 518/12, *Legalis* nr 734459, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 września 2019 r., sygn. IV CSK 297/18, *Legalis* nr 2245003, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 maja 2006 r., sygn. VI ACa 1221/05, *Lex* nr 861430, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 18 stycznia 2013 r., sygn. I ACa 913/12, *Legalis* nr 735139, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 2 czerwca 2017 r., sygn. VI ACa 1711/14, *Legalis* nr 1675950, wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 25 lipca 2018 r., sygn. I ACa 79/18, *Legalis* nr 1834673, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 22 lutego 2019 r., sygn. I ACa 1752/17, *Legalis* nr 2121934.

osoby, jej rzetelność czy solidność³⁸, dyskredytując ją w odbiorze społecznym³⁹.

Zarzuty albo krzywdzące oceny muszą zostać „upublicznione”, aby doszło do naruszenia dobrego imienia osoby prawnej. Niewystarczające jest ich sformułowanie tylko na forum wewnętrznym na przykład skierowanie ich do danego organu osoby prawnej albo osób wchodzących w skład tegoż organu⁴⁰.

W orzecznictwie wskazuje się, iż tego rodzaju naruszenie może polegać na formułowaniu wobec osoby prawnej fałszywych zarzutów dotyczących: niskiej jakości wytwarzanych bądź sprzedawanych⁴¹ produktów lub świadczonych usług, nierzetelnego wypełniania przez daną osobę prawną zobowiązań publicznoprawnych i prywatnoprawnych na przykład nieuiszczanie podatków, składek na ubezpieczenie społeczne, niespłacanie kredytów bankowych lub innych długów⁴², złej sytuacji finansowej⁴³, zagrożenia upadłością⁴⁴, prowadzenia kreatywnej księgowości⁴⁵, przeprowadzania zgromadzeń w sposób nieprawidłowy⁴⁶, dawania łapówek⁴⁷, niewłaściwego traktowania pracowników na przykład mobbing⁴⁸, zalegania z wypłacaniem wynagrodzeń, niewłaściwego podejścia do klientów na przykład niekulturalnego traktowanie klientów⁴⁹,

³⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 16 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 98/18, Legalis nr 2121669.

³⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 20 września 2013 r., sygn. VI ACa 124/13, Legalis nr 1092690.

⁴⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 6 sierpnia 2015 r., sygn. I ACa 544/15, Legalis nr 1360834, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 20 listopada 2015 r., sygn. I ACa 636/15, LEX nr 1938374, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*

⁴¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 25 kwietnia 2013 r., sygn. I ACa 102/13, Legalis nr 776212.

⁴² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 maja 2010 r., sygn. I ACa 430/10, LEX nr 677943, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2013 r., sygn. I ACa 456/13, LEX nr 1394305.

⁴³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2 lutego 2011 r., sygn. I ACa 909/10, LEX nr 1120187.

⁴⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 29 stycznia 2015 r., sygn. VI ACa 499/14, Legalis nr 1316289.

⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 r., sygn. III CK 622/04, LEX nr 180853.

⁴⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - I Wydział Cywilny z dnia 6 września 2013 r., sygn. I ACa 322/13, Legalis nr 1229715.

⁴⁷ Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 13 maja 2014 r., sygn. I C 1777/12, LEX nr 1541210.

⁴⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2 lutego 2011 r., sygn. I ACa 909/10, LEX nr 1120187.

⁴⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2016 r., sygn. I CSK 419/15, LEX nr 2087104.

nierzetelnego załatwiania skarg i reklamacji⁵⁰ czy powiązania ze strukturami aparatu bezpieczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁵¹.

Dobre imię osoby prawnej może być również naruszone poprzez krytykę odnoszącą się do znaku towarowego⁵². Podmiot naruszający dobrą sławę osoby prawnej nie musi wymieniać jej nazwy. Wystarczy, że odbiorca po zapoznaniu się z daną informacją będzie wiedział, iż odnosi się ona do konkretnego podmiotu⁵³. Do naruszenia opisywanego dobra osobistego mogą prowadzić również negatywne sformułowania w odniesieniu do organów⁵⁴ czy nawet pracowników danej osoby prawnej na przykład gminy⁵⁵, powiatu⁵⁶. Natomiast naruszenie dobrego imienia osoby prawnej nie oznacza, iż naruszono jednocześnie dobra osobiste osoby fizycznej⁵⁷, a naruszenie dóbr osobistych osób fizycznych będących pracownikami czy reprezentantami danej osoby prawnej nie oznacza, że na pewno miało miejsce naruszenie dóbr osobistych tego podmiotu⁵⁸.

W judykaturze wyróżnia się przesłanki ekskulacyjne w przypadku naruszenia dobrego imienia osoby prawnej. Przede wszystkim zarzuty postawione osobie prawnej muszą być prawdziwe, a działanie naruszydca winno być

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2007 r., sygn. III CSK 73/07, LEX nr 319625, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 września 2019 r., sygn. IV CSK 297/18, Legalis nr 2245003.

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 1999 r., sygn. I CKN 16/98, OSNC 2000/2/25.

⁵² Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2007 r., sygn. III CSK 73/07, LEX nr 319625, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58.

⁵³ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 171.

⁵⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2017 r., sygn. I CSK 450/16, LEX nr 2375934, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 14 sierpnia 2014 r., sygn. I ACa 261/14, Legalis nr 1079470.

⁵⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2002 r., sygn. II CKN 740/00, LEX nr 1147737, wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 listopada 2016 r., sygn. I ACa 835/16, LEX nr 2233055, wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 13 listopada 2018 r., sygn. I ACa 88/18, Legalis nr 1880439.

⁵⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2007 r., sygn. II CSK 392/06, LEX nr 276219, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2016 r., sygn. V CSK 486/15, LEX nr 2041120.

⁵⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2006 r., sygn. I CSK 118/06, OSNC 2007/5/77, wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie - I Wydział Cywilny z dnia 6 kwietnia 2017 r., sygn. I ACa 93/16, Legalis nr 1591715.

⁵⁸ Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu - I Wydział Cywilny z dnia 8 lutego 2013 r., sygn. I ACz 181/13, Legalis nr 993490.

podjęte w obronie uzasadnionego interesu społecznego⁵⁹ lub uzasadnione społecznie uzasadnionym interesem⁶⁰.

2.3. NAZWA

Dobro osobiste osoby prawnej w postaci nazwy jest odpowiednikiem imienia i nazwiska lub pseudonimu osoby fizycznej⁶¹. Stanowi ona podstawowe dobro osobiste osoby prawnej⁶². Każda osoba prawna musi bowiem posiadać nazwę. Jest to niezbędny warunek powstania danej osoby prawnej⁶³.

Nazwę osoby prawnej można zdefiniować jako *oznaczenie słowne którego konieczne elementy regulują niektóre przepisy szczególnie*⁶⁴. Pogląd, wedle którego nazwa jest oznaczeniem słownym ma dominujący charakter⁶⁵. Tym samym nie jest możliwe wprowadzenie do nazwy osoby prawnej dowolnego symbolu graficznego⁶⁶. Uniemożliwiają to obecnie obowiązujące regulacje prawne między innymi: § 7 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 listopada 2014 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach⁶⁷.

Nazwa służy identyfikacji danej osoby prawnej⁶⁸, co za tym idzie, musi być związana z zakresem działalności tejże osoby prawnej. Nie może ona

⁵⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu - I Wydział Cywilny z dnia 30 marca 2011 r., sygn. I ACa 204/11, Legalis nr 370212.

⁶⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - I Wydział Cywilny z dnia 28 października 2011 r., sygn. I ACa 677/11, Legalis nr 469626.

⁶¹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 22 października 1991 r., sygn. I Acr 400/90, Legalis nr 32618.

⁶² A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 147.

⁶³ *Ibidem*, s. 147.

⁶⁴ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*

⁶⁵ S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1997, s. 342, A. Jakubecki, A. Kidyba, J. Mojak, R. Skubisz, *Zarys prawa spółek*, Lublin 1994, s. 18.

⁶⁶ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 148.

⁶⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 listopada 2014 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach (Dz. U. 2014, poz. 1667). §7 ust. 1 wyżej przywołanego rozporządzenia stanowi: „Wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dokonuje się wielkimi literami z użyciem znaków pisarskich ujętych w tablicy znaków pisarskich”.

⁶⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 27 lutego 2014 r., sygn. I ACa 784/13, Legalis nr 992557.

bowiem wprowadzać w błąd innych podmiotów⁶⁹. Tym samym musi ona w dostateczny sposób odróżniać się od nazw będących w użyciu⁷⁰.

Treść prawa do nazwy obejmuje wyłączność używania danego oznaczenia w zakresie czynności umożliwiających identyfikację i indywidualizację danej osoby prawnej w obrocie prawnym⁷¹. Jest to związane z takimi działaniami jak: zgłoszenie nazwy do odpowiedniego rejestru, posługiwaniu się określoną nazwą przy zawieraniu określonych umów, umieszczaniu nazwy na dokumentach, którymi dany podmiot posługuje się w swojej działalności, oznaczeniu siedziby osoby prawnej oraz innych lokali, w których prowadzi ona działalność, umieszczaniu nazwy na opakowaniach produktów czy używanie jej w reklamach⁷². Podkreślenia wymaga fakt, iż w przypadku nadania osobie prawnej nazwy w akcie ją powołującym nie jest ona uprawniona do wprowadzania zmian tej nazwy poprzez dodawanie nieprzewidzianych w tym akcie elementów⁷³. Nie jest przy tym wykluczone dokonanie zmiany nazwy danej osoby prawnej⁷⁴.

Dobro osobiste osoby prawnej w postaci nazwy może zostać naruszone w różnoraki sposób. Pierwszym z naruszeń, które należy wskazać, jest użycie przez nieuprawnionego pełnej nazwy osoby prawnej. W przypadku używania przez dwie albo więcej osób prawnych tej samej nazwy spór rozstrzygany jest na korzyść podmiotu, który jako pierwszy jej użył⁷⁵ zgodnie z zasadą *prior tempore potior iure* (łać. pierwszy w czasie, lepszy w prawie). W orzecznictwie wskazano, iż naruszenie nazwy może nastąpić także w przypadku użycia jej części. Warunkiem jest spełnianie przez ową część w dostatecznym stopniu funkcji indywidualizującej wobec danej osoby prawnej⁷⁶. Naruszeniem

⁶⁹ Warto w tym miejscu przytoczyć wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 sierpnia 1990 r., sygn. IV CR 224/90, *Legalis* nr 27022, w którym Sąd Najwyższy stwierdził iż: „Umieszczenie w nazwie spółki, zrzeszającej radców prawnych, prowadzącej działalność gospodarczą w zakresie świadczenia pomocy prawnej osobom fizycznym i podmiotom gospodarczym, słowa „Mecenas” nie wprowadza klientów w błąd co do jej tożsamości z zespołem adwokatów”; Zob. także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 24 czerwca 1992 r., sygn. I ACr 204/92, *Legalis* nr 32895.

⁷⁰ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1195.

⁷¹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 147.

⁷² *Ibidem*, s. 148.

⁷³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 września 1991 r., sygn. II CR 753/90, *Legalis* nr 27449.

⁷⁴ S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *op. cit.*, s. 361, cyt. za: A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 148.

⁷⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 marca 2002 r., sygn. III CKN 777/00, *Legalis* nr 54735, Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 188.

⁷⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 października 1998 r., sygn. II CKN 25/98, *Legalis* nr 43088.

opisywanego dobra osobistego będzie na przykład posłużenie się przez osobę prawną w swojej nazwie nazwą innej osoby prawnej bez jej zgody⁷⁷.

Nie każdy element nazwy osoby prawnej jest przedmiotem ochrony na podstawie art. 43 k.c. w zw. z art. 23 i 24 k.c. W judykaturze przyjmuje się, iż historyczne nazwy geograficzne stanowią dobra o charakterze powszechnym, stąd nie należą one do kategorii dóbr osobistych. Nie mogą być uznane za ściśle związane z jednym podmiotem te elementy geograficzne, które powtarzają się po wielokroć w rozmaitych nazwach⁷⁸. Za przykład mogą posłużyć takie nazwy jak: Hotel „Warszawa”, kina „Moskwa”, „Śląsk”, „Wisła”, Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska itp.⁷⁹

2.3.1. FIRMA

Szczególnym rodzajem nazwy jest firma osoby prawnej⁸⁰. Została ona przez ustawodawcę uregulowana w art. 43¹ – 43¹⁰ k.c. W doktrynie pojawiają się pewne wątpliwości czy firma jest dobrem osobistym⁸¹, jednakże większość zalicza firmę do katalogu dóbr osobistych osób prawnych⁸², co potwierdza orzecznictwo⁸³. Do osób prawnych odnoszą się w szczególności art. 43⁵ – 43⁷ k.c. Należy przy tym podkreślić, iż przepisy odnoszące się do firmy znajdują zastosowanie tylko w przypadku tych osób prawnych, które prowadzą działalność gospodarczą⁸⁴.

Zgodnie z art. 43⁵ k.c. §1 firmą osoby prawnej jest jej nazwa. Art. 43⁵ § 2 k.c. stanowi, iż elementem obligatoryjnym firmy jest forma prawna, która może być podana w skrócie. Fakultatywnie firma może zawierać wskazania

⁷⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 stycznia 2007 r., sygn. IV CSK 286/06, Legalis nr 172014.

⁷⁸ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 15 czerwca 1994 r., sygn. I CRN 73/94, Legalis nr 222490.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1195, Legalis. Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 188

⁸¹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43¹⁰ k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *op. cit.*

⁸² Komentarz do art. 43 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Ciszewski (red.), P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, LEX, J. Ciszewski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2014, LEX, A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2012, LEX, M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1195, Legalis.

⁸³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01, LEX nr 83833, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 lipca 2008 r., sygn. II CSK 111/08, Legalis nr 133166, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, Legalis nr 734582, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 września 2019 r., sygn. IV CSK 297/18, Legalis nr 2245003.

⁸⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 156.

odnośnie przedmiotu działalności, siedziby oraz inne określenia dowolnie obrane. Ponadto według art. 43⁵ § 3 k.c. firma osoby prawnej może zawierać nazwisko lub pseudonim osoby fizycznej, jeżeli służy to ukazaniu związków tej osoby z powstaniem lub działalnością przedsiębiorcy. Związek taki istnieje, gdy osoba fizyczna jest założycielem, współnikiem bądź akcjonariuszem⁸⁵. Umieszczenie nazwiska albo pseudonimu osoby fizycznej wymaga, jednakże pisemnej zgody tej osoby. W przypadku śmierci tej osoby wymagana jest zgoda jej małżonka i dzieci.

Firma oddziału osoby prawnej powinna zawierać pełną nazwę tej osoby oraz określenie „oddział” wraz ze wskazaniem miejscowości będącej siedzibą oddziału, co wynika z art. 43⁶ k.c.

Zmiana firmy zgodnie z art. 43⁷ k.c. jest możliwa. Wymaga ona jednak ujawnienia w stosownym rejestrze. Możliwe jest przy tym zachowanie dotychczasowej firmy osoby prawnej pomimo jej przekształcenia z wyjątkiem określenia wskazującego formę prawną osoby prawnej, o ile uległa ona zmianie.

2.4. NIETYKALNOŚĆ POMIESZCZEŃ

Nietykalność pomieszczeń osób prawnych w doktrynie określana jest również mianem nietykalności lokali⁸⁶ albo prawem do lokalu⁸⁷. Jest ona uznawana za jedno z dóbr osobistych osób prawnych o największym znaczeniu⁸⁸. Wskazuje się je również w orzecznictwie⁸⁹ obok dobrego imienia, nazwy czy tajemnicy korespondencji, jednakże w judykaturze nie podjęto się próby jego zdefiniowania i precyzowania. Stanowi ona odpowiednik przysługującego osobom fizycznym dobra osobistego w postaci nietykalności mieszkania⁹⁰.

Prawo do lokalu można zdefiniować jako *możliwość decydowania przez osobę prawną o tym, kto i na jakich zasadach może się znajdować na terenie jej lokalu, ale także prawo do swobodnego dostępu do tego lokalu dla uprawnionych osób fizycznych*⁹¹.

⁸⁵ Komentarz do art. 43⁵ k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*

⁸⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*

⁸⁷ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 118.

⁸⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *op. cit.*

⁸⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2005 r., sygn. V CK 314/05, LEX nr 186727, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 lutego 2007 r., sygn. VI ACA 960/06, Legalis nr 148510, wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - V Wydział Cywilny z dnia 25 lutego 2014 r., sygn. V ACA 690/13, Legalis nr 831368, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19 maja 2016 r., sygn. VI ACA 204/15, LEX nr 2071252.

⁹⁰ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 185.

⁹¹ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 118.

W doktrynie wskazuje się, iż zakres przedmiotowy nietykalności pomieszczeń wywodzi się z art. 50 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁹². Według wskazanego przepisu zapewnia się nienaruszalność mieszkania, a jego przeszukanie bądź przeszukanie pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony. Wkroczenie zatem bez podstawy prawnej do tego typu pomieszczeń stanowi naruszenie dobra osobistego⁹³.

Fakt istnienia dobra osobistego w postaci nietykalności pomieszczeń nie budzi zasadniczo wątpliwości w doktrynie ani w orzecznictwie. Problem stanowi natomiast określenie pomieszczeń, które objęte są ochroną. W nauce prawa odrzuca się albo uznaje za kontrowersyjny pogląd, w myśl którego nietykalność pomieszczeń obejmuje wszystkie pomieszczenia będące w posiadaniu osoby prawnej⁹⁴. Cześć przedstawicieli polskiego prawa cywilnego stoi na stanowisku, iż opisywane dobro osobiste obejmuje swym zakresem jedynie pomieszczenia zajmowane przez organy osoby prawnej⁹⁵ bądź organy prawne i ich personel⁹⁶. Inni z kolei uważają, iż ochroną powinny być objęte także pomieszczenia, w których dany podmiot wypełnia swoje statutowe funkcje⁹⁷, prowadzi swoją działalność⁹⁸ bądź realizuje swoje zadania⁹⁹. Pojawiają się w doktrynie również głosy postulujące rozszerzenie nietykalności pomieszczeń także na pomieszczenia zajmowane przez daną osobę prawną tylko czasowo na przykład wynajęta sala, a także *fizycznie wyodrębnione i podmiotowo przypisane miejsca* takie jak: kościół czy cmentarz¹⁰⁰. Z reguły jednak ochrona będzie obejmowała pomieszczenia zajmowane przez organy osoby prawnej¹⁰¹.

Nietykalność pomieszczeń osoby prawnej może zostać naruszona poprzez fizyczne wtargnięcie do danego lokalu bądź uniemożliwienie osobom uprawnionym korzystania z tego lokalu na przykład dotarcia do niego lub opuszczenia go¹⁰². Prawo do lokalu może zostać naruszone także poprzez zastosowanie

⁹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

⁹³ A. Kubiak-Cyruł, *op. cit.*, s. 185.

⁹⁴ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.* A. Kubiak-Cyruł, *op. cit.*, s. 186-187.

⁹⁵ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*

⁹⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*

⁹⁷ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*

⁹⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Książak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*

⁹⁹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*

¹⁰⁰ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 119.

¹⁰¹ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1197, Legalis.

¹⁰² J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 118.

instalacji podsłuchowych i to niezależnie od tego, czy instalujący znalazł się w pomieszczeniu legalnie czy też nielegalnie¹⁰³.

Prawa do lokalu nie narusza natomiast jego penetracja za pomocą różnego rodzaju urządzeń optycznych na przykład lornetki, lunety itp.¹⁰⁴ Prowadzenie w bezpośrednim sąsiedztwie lokalu zajmowanego przez daną osobę prawną działalności, która w sposób jednoznaczny koliduje z działalnością tejże osoby prawnej, również nie narusza wspomnianego dobra osobistego, choć nie oznacza to, iż tego typu działalność nie narusza w ogóle innego dobra osobistego określonego podmiotu¹⁰⁵.

2.5. TAJEMNICA KORESPONDENCJI

Kolejnym dobrem osobistym przysługującym osobie prawnej jest tajemnica korespondencji¹⁰⁶. W doktrynie wskazuje się, iż dobro to przysługuje w tym samym zakresie zarówno osobie fizycznej, jak i osobie prawnej¹⁰⁷ i chronione jest z równą intensywnością¹⁰⁸, tym samym nie ma potrzeby dokonywania jego szczególnych modyfikacji¹⁰⁹.

W ramach tajemnicy korespondencji ochronie podlegają każde formy porozumiewania się z konkretnym podmiotem, czyli konkretnie zindywidualizowanym adresatem¹¹⁰. W przypadku, gdy korespondencja nie jest skierowana do określonej osoby, nie podlega ona ochronie¹¹¹. Dotyczy to w szczególności listów otwartych, a także cenników usług, biuletynów i druków reklamowych¹¹². Porozumiewanie musi odbywać się przy użyciu nośnika fizycznego, a więc należy przez to rozumieć między innymi: formę pisemną, kontakt telefoniczny, telegraf, Internet¹¹³ czy środki audiowizualne¹¹⁴. Osoba

¹⁰³ *Ibidem*, s. 119.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 lutego 2007 r., sygn. VI ACa 960/06, Legalis nr 148510, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 9 października 2013 r., sygn. VI ACa 372/13, Legalis nr 776047, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 października 2014 r., sygn. I ACa 456/14, LEX nr 1554794.

¹⁰⁷ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 130.

¹⁰⁸ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1197, Legalis.

¹⁰⁹ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 178, S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 38.

¹¹⁰ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106.

¹¹¹ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1197, Legalis.

¹¹² *Ibidem*, s. 1197, Legalis.

¹¹³ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106.

¹¹⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 178.

prawna korzysta z prawa do tajemnicy korespondencji niezależnie od tego, czy jest nadawcą, czy adresatem¹¹⁵, jednakże o zakresie tego dobra decyduje głównie wola nadawcy¹¹⁶, gdyż tajemnicę korespondencji konstituuje zarówno jego wola ukrycia listu przed osobami trzecimi, jak i wskazanie adresata, który uprawniony jest do zapoznania się z korespondencją¹¹⁷. Adresat powinien, jednakże zachować dyskrecję w przypadku zawarcia przez nadawcę informacji o swojej sferze prywatności. Ujawnienie treści poufnej korespondencji bez zgody nadawcy stanowi naruszenie jego dobra osobistego¹¹⁸. Wola ukrycia listu przed osobami trzecimi powinna być dostatecznie zmanifestowana na przykład poprzez zaklejenie koperty¹¹⁹, aczkolwiek prawo nie wymaga stosowania szczególnych środków uniemożliwiających uzyskanie dostępu do treści korespondencji¹²⁰. Wydaje się, że w przypadku korzystania z innych form porozumiewania takich jak Internet funkcję manifestującą może spełniać na przykład klauzula bądź informacja o poufności danych. Ochrona nie przysługuje natomiast osobom trzecim¹²¹ nawet w sytuacji, gdy korespondencja zawiera informacje o nich¹²². Nie ma znaczenia również charakter korespondencji. Brak ograniczeń przedmiotowych i podmiotowych wskazuje, iż taką samą ochroną objęta jest zarówno korespondencja prywatna, jak i urzędowa¹²³. Tajemnica korespondencji jako dobro osobiste ma bowiem odrębny charakter od sfery życia prywatnego, co w przypadku osób prawnych jest o tyle istotne, gdyż nie posiadają one życia prywatnego¹²⁴. Bez znaczenia pozostaje również treść korespondencji. Ochrona przysługuje nawet wtedy, gdy korespondencja dotyczy spraw, którym *brakuje przymiotu obiektywnej poufności*¹²⁵, czyli spraw powszechnie znanych czy też zupełnie nieistotnych¹²⁶. Obojętna dla prawa pozostaje również kwestia możliwości bądź niemożności wykazania przez nadawcę zobiektywizowanego interesu związanego z utrzymaniem korespondencji w tajemnicy¹²⁷. Jednym warunkiem ochrony korespondencji jest jej poufność¹²⁸.

¹¹⁵ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106.

¹¹⁶ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1197, Legalis

¹¹⁷ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 180.

¹¹⁸ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 119.

¹¹⁹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 180.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 180.

¹²¹ M. Safjan (red.), *op. cit.*, Warszawa 2012, s. 1197, Legalis.

¹²² A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 180.

¹²³ I. Dobosz, *Tajemnica korespondencji jako dobro osobiste oraz jej ochrona w prawie cywilnym, Rozprawy Habilitacyjne UJ*, Kraków 1989, s. 94.

¹²⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 184, J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 127.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 135.

¹²⁶ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 135.

¹²⁷ *Ibidem*, s. 135.

¹²⁸ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 184.

W doktrynie wskazuje się, iż w praktyce problematyczne może być określenie czy dana korespondencja należy do osoby fizycznej, czy też osoby prawnej. Ma to znaczenie w przypadkach, gdy osoba fizyczna pełni jednocześnie funkcję organu bądź związana jest z daną osobą prawną w inny sposób¹²⁹. W pierwszej kolejności za decydujące kryterium uznaje się oznaczenie korespondencji¹³⁰. Natomiast w jego braku brana pod uwagę jest treść danego pisma¹³¹.

W ramach tajemnicy korespondencji zakazuje się przekazywania korespondencji osobom nieupoważnionym, jej przeglądania¹³², zapoznania się z jej zawartością¹³³, a także zniekształcania bądź modyfikacji jej treści¹³⁴ wbrew woli adresata lub nadawcy¹³⁵. Niedopuszczalne jest również jakiegokolwiek wykorzystanie zdobytych w ten sposób informacji¹³⁶ w szczególności ujawnienie ich treści innym¹³⁷. Naruszenie tajemnicy korespondencji stanowi również uniemożliwienie otrzymania korespondencji przez adresata, jak również uniemożliwienie osobie uprawnionej zapoznania się z nią¹³⁸. Uzyskanie dostępu do cudzej korespondencji może nastąpić nie tylko poprzez otwarcie zamkniętego listu. Możliwe jest również zainstalowanie urządzeń służących do inwigilacji¹³⁹. Naruszenie tajemnicy korespondencji następuje również poprzez zniszczenie przeznaczonej dla kogoś innego korespondencji¹⁴⁰.

2.6. SFERA PRYWATNOŚCI

Sfera prywatności osoby prawnej określana jest również mianem prawa do prywatności¹⁴¹ bądź autonomii informacyjnej¹⁴².

Wśród przedstawicieli doktryny pojawiają się rozbieżności odnośnie przysługiwania osobom prawnym dobra osobistego w postaci prawa do prywatności. Jedni stoją na stanowisku, że dobro to przysługuje wyłącznie

¹²⁹ *Ibidem*, s. 178.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1197, Legalis.

¹³³ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 179.

¹³⁴ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106.

¹³⁵ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 179.

¹³⁶ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106.

¹³⁷ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 179.

¹³⁸ *Ibidem*, s. 179.

¹³⁹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 179.

¹⁴⁰ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 140.

¹⁴¹ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106.

¹⁴² Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*

osobom fizycznym¹⁴³. Wynika to przede wszystkim ze sposobu definiowania owego pojęcia nawiązującego także do intymnej sfery człowieka¹⁴⁴. Część judykatury potwierdza powyższą tezę¹⁴⁵. Według drugich mimo odmiennej natury osób prawnych nie można w ich przypadku eliminować możliwości istnienia takowego dobra osobistego¹⁴⁶. Wydaje się, że orzecznictwo, coraz bardziej przychylnie jest drugiej z wyżej wymienionych koncepcji¹⁴⁷. Zakres pojęcia prywatności może bowiem w przyszłości podlegać pewnym zmianom i ulegać rozwojowi, *podążając za zmianami społecznych potrzeb*, co w doktrynie już jest zauważalne¹⁴⁸. Jednakże przyznanie osobom prawnym prawa do prywatności nie oznacza, iż zakres i intensywność ochrony będzie identyczna w porównaniu do ochrony przysługującej osobom fizycznym¹⁴⁹.

Niedookreśloność pojęcia prywatności sprawia, iż niemożliwe jest skonstruowanie jednej, wyczerpującej definicji tego pojęcia, co z kolei prowadzi do licznych kontrowersji związanych z zakresem jego zastosowania¹⁵⁰. Należy, jednakże przyjąć, że prywatność stanowi *sferę zastrzeżoną tylko dla danej osoby wolnej od ingerencji z zewnątrz*¹⁵¹. Umożliwia ona określonym podmiotom swobodne kształtowanie swojego postępowania¹⁵². Takie znaczenie owego pojęcia sprawia, iż możliwe jest ustalenie jego zakresu, także w odniesieniu do osób prawnych¹⁵³.

Zakres sfery prywatności w przypadku osób prawnych jest bardzo ograniczony. Wynika to z faktu, iż znaczna ilość informacji wymaga ogłoszenia w stosownych rejestrach¹⁵⁴. Prawem do prywatności objęte są informacje,

¹⁴³ J. D. Sieńczyło-Chlabicz, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Zakamycze 2006, s. 121, W. Kacprzyk, *Prawo do prywatności w prawie kanonicznym i w prawie polskim. Studium prawnoporównawcze*, Lublin 2008, s. 92, A. Cisek, *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, Wrocław 1989, s. 64, S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 33.

¹⁴⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 187.

¹⁴⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - V Wydział Cywilny z dnia 25 lutego 2014 r., sygn. V ACa 690/13, Legalis nr 831368.

¹⁴⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 106, Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 188, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 189, A. Cieśla, *Prywatność osoby prawnej jako jedno z jej dóbr osobistych*, „Rejent” 2007, nr 4 (192), s. 149, komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*

¹⁴⁷ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 czerwca 1997 r., sygn. K 21/96, OTK 1997/2/23, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2011 r., sygn. I PK 299/10, Legalis nr 348448.

¹⁴⁸ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 188.

¹⁴⁹ *Ibidem*, s. 200.

¹⁵⁰ *Ibidem*, s. 189.

¹⁵¹ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 107.

¹⁵² Komentarz do art. 43 [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

¹⁵³ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 107.

¹⁵⁴ *Ibidem*, s. 107.

związane z realizacją celów danego podmiotu¹⁵⁵, których nie ma on obowiązku ujawniać¹⁵⁶. Są to dane dotyczące na przykład: funkcjonowania organów, planowanych połączeń lub podziałów czy prowadzonych negocjacji¹⁵⁷. To osoba prawna ma prawo decydowania, kiedy odnoszące się do niej informacje zostaną ujawnione innym. Należy, jednakże odróżnić tajemnice chronione przez prywatność osoby prawnej od tajemnic będących przedmiotem praw na dobrach niematerialnych, które mogą stanowić samodzielny przedmiot obrotu. Do tych drugich zaliczamy: wynalazki, wzory użytkowe, czy *know-how* i tym podobne¹⁵⁸. Działaniami naruszającymi sferę prywatności osoby prawnej mogą być między innymi: nieuzasadnione przeszukanie, zainstalowanie podsłuchu czy zainstalowanie ukrytej kamery¹⁵⁹.

Przysługiwanie osobie prawnej dobra osobistego w postaci prawa do prywatności ma szczególne znaczenie w przypadku braku ochrony tajemnicy przy pomocy innych środków prawnych¹⁶⁰. W innych aktach prawnych znajdują się bowiem przepisy prawne, które mogą mieć zastosowanie w tego typu sytuacjach, jednakże możliwość wystąpienia z żądaniem ochrony jest możliwa z reguły po dokonaniu naruszenia bądź dotyczy określonych w ustawie podmiotów¹⁶¹.

2.7. PROBLEMATYKA WIZERUNKU

Wizerunek stanowi dobro osobiste, które bez wątpienia przysługuje osobie fizycznej, co wynika z art. 23 k.c. W przypadku osób prawnych kwestia ewentualnego przysługiwania im takowego dobra osobistego jest dalece kontrowersyjna¹⁶², niemniej jednak wymaga rozważenia.

W orzecznictwie wskazano, iż pod pojęciem wizerunku rozumie się *rysy twarzy bądź znamiona sylwetki względnie inne cechy fizyczne człowieka pozwalające na jego indywidualizację i identyfikację, stwarzające poczucie tożsamości i niepowtarzalności określające „osobistość” człowieka*¹⁶³. Definicja ta znajduje

¹⁵⁵ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1198, Legalis.

¹⁵⁶ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 107.

¹⁵⁷ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1198, Legalis.

¹⁵⁸ *Ibidem*, s. 1198, Legalis.

¹⁵⁹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 189.

¹⁶⁰ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1198, Legalis.

¹⁶¹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 192.

¹⁶² Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*

¹⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01. Legalis nr 58171.

aprobate w doktrynie¹⁶⁴. Wizerunek jako jedno z dóbr osobistych człowieka oznacza podobiznę człowieka utrwaloną jako portret, fotografia lub w innej postaci¹⁶⁵. Wizerunku osoby prawnej nie stanowi ani wizerunek miejsca jej siedziby ani osób, wchodzących w skład jej organów, lub nawet całego zespołu itp., jej elementów (z osobna lub łącznie wziętych)¹⁶⁶. Tak rozumiane dobro osobiste nie przysługuje osobom prawnym¹⁶⁷.

W doktrynie podkreśla się, iż osobie prawnej nie przysługuje dobro osobiste w postaci wizerunku. Przedstawiciele nauki prawa są z reguły zgodni, iż wizerunek rozumiany na gruncie art. 23 k.c. stanowi dobro osobiste przysługujące jedynie osobom fizycznym¹⁶⁸. Również na gruncie ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁶⁹ jednoznacznie wskazuje się, iż prawo do wizerunku przysługuje tylko i wyłącznie osobom fizycznym¹⁷⁰.

Wyżej przytoczone, wynikające z doktryny i orzecznictwa wywody jednoznacznie wskazują, iż osobom prawnym nie przysługuje dobro osobiste w postaci wizerunku. W orzecznictwie zauważalne jest występowanie pewnych

¹⁶⁴ J. Balcarczyk, *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja*, Warszawa 2009, LEX, P. Wasilewski, *Wolność prasowej wypowiedzi satyrycznej. Studium cywilistyczne na tle porównawczym*, Warszawa 2012, LEX, komentarz do art. 13 [w]: M. Zaremba (red.), *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2018, LEX.

¹⁶⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 października 2009 r., sygn. III CSK 39/09, Legalis nr 288250.

¹⁶⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 maja 1977 r., sygn. I CR 159/77, Legalis nr 20100.

¹⁶⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 listopada 2017 r., sygn. V CSK 81/17, Legalis nr 1715575, wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 5 grudnia 2012 r., sygn. I ACa 1224/12, Legalis nr 1025557, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 20 października 2014 r., sygn. I ACa 456/14, Legalis nr 1163301, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 27 czerwca 2017 r., sygn. VI ACa 293/16, Legalis nr 1675943, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 1 sierpnia 2019 r., sygn. V ACa 501/18, Legalis nr 2243508.

¹⁶⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 [w]: K. Piasecki, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*, Zakamycze 2003, LEX.

¹⁶⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1231, z późn. zm.).

¹⁷⁰ Komentarz do art. 81 u.p.a.p.p. [w]: A. Michalak (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis, komentarz do art. 81 u.p.a.p.p. [w]: P. Słezak, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2017, Legalis, komentarz do art. 81 u.p.a.p.p. [w]: E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2016, Legalis.; Zob. także: S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 120, J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 533, A. Matlak, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2004, nr 2, s. 318–324, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 20 maja 2004 r., sygn. II CK 330/03, Legalis, nr 65950, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 15 października 2009 r. I CSK 72/09, Legalis, nr 182029.

wyjątków od wskazanej reguły. W ostatnim czasie orzecznictwo wyraźnie zalicza do katalogu dóbr osobistych osób prawnych wizerunek, nie mając najmniejszych wątpliwości, co do przysługiwania tego typu podmiotom wyżej wymienionego dobra osobistego¹⁷¹. Wskazuje się, iż *kryterium zewnętrznego postrzegania usprawiedliwia także tezę o istnieniu dobra osobistego osoby prawnej w postaci znaku ją symbolizującego. Tak jak zbiór cech fizycznych człowieka, który poza tym, że stanowi atrybut jego „osobistości” w sensie odczuwania tożsamości i niepowtarzalności, pełni też funkcję indywidualizującą, tak symbol osoby prawnej jest nośnikiem jej tożsamości w zewnętrznym odbiorze i podobnie jak nazwa czy firma stanowi dobro osobiste osoby prawnej. W tym sensie stanowi wizerunek osoby prawnej*¹⁷². Znakiem takim może być znak orła wraz z elementami ornamentyki, który zdobi koronę bramy wejściowej do siedziby uniwersytetu¹⁷³. W orzecznictwie wskazano, iż *używanie charakterystycznych elementów architektonicznych..., do których należy brama uczelni z jej godłem... przez osobę trzecią bez zgody władz uczelni stanowi naruszenie wizerunku tej uczelni*¹⁷⁴.

W doktrynie wskazano, iż rozważania dotyczące przysługiwania osobie prawnej prawa do wizerunku stanowią *dylemat natury semantycznej*¹⁷⁵. Niemniej jednak widoczna jest w orzecznictwie tendencja do przyznawania osobie prawnej dobra osobistego w postaci prawa do wizerunku. Wskazany wydaje się być postulat o konieczności uwzględnienia przez doktrynę pewnych wyjątków i przyznaniu osobie prawnej swego rodzaju „wizerunku” przy uwzględnieniu specyfiki tego podmiotu. Należy jednak, biorąc pod uwagę odpowiedniość stosowania przepisów o dobrach osobistych osób fizycznych do osób prawnych zachować daleko idącą ostrożność.

¹⁷¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 7 listopada 2012 r., sygn. I ACa 769/12, LEX nr 1237451, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 stycznia 2014 r., I ACa 666/13, LEX nr 1425370, wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 lutego 2014 r., sygn. I ACa 1086/13, LEX nr 1437961, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 27 lutego 2014 r., sygn. I ACa 784/13, LEX nr 1437910, wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 6 sierpnia 2015 r., sygn. I ACa 544/15, LEX nr 1916612, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 20 listopada 2015 r., sygn. I ACa 636/15, LEX nr 1938374, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 marca 2017 r., sygn. I ACa 138/16, LEX nr 2394843, wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 18 października 2017 r., sygn. I C 1704/16, LEX nr 2413732.; Zob. Także: A. Partyk, *Wizerunek osoby prawnej jako jej dobro osobiste*, Warszawa 2014, LEX.

¹⁷² Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01. Legalis nr 58171.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 maja 2000 r., sygn. I ACa 1617/99, Legalis nr 50316.

¹⁷⁵ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *op. cit.*

2.8. POZOSTAŁE DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH WYSTĘPUJĄCE W DOKTRYNIE I ORZECZNICTWIE

W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, iż osobom prawnym przysługują w szczególności takie dobra osobiste jak: dobre imię, nazwa, firma, tajemnica korespondencji, nietykalności pomieszczeń, sfera prywatności. Nie jest wykluczone przy tym przysługiwanie osobom prawnym innych dóbr osobistych, co wynika z otwartego katalogu tychże dóbr.

Analizując poglądy przedstawicieli zarówno polskiego prawa cywilnego jak i judykatury wyróżnić można istnienie dodatkowych kilku bądź nawet kilkunastu dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym. Są to w szczególności: wolność prowadzenia działalności gospodarczej oraz inne rodzaje wolności, prawo do klienteli, tajemnica przedsiębiorstwa, prawo do niezakłóconego czerpania zysku z prowadzonej działalności gospodarczej, znak symbolizujący osobę prawną czy znak indywidualizujący osobę prawną. Jednakże przysługiwanie osobom prawnym wyżej wskazanych dóbr osobistych, jak i uznanie powyższych pojęć za dobra osobiste nie jest jednoznaczne i niejednokrotnie wzbudza kontrowersje.

2.8.1. WOLNOŚĆ PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ ORAZ INNE RODZAJE WOLNOŚCI

Kwestia przysługiwania osobie prawnej dobra osobistego w postaci wolności prowadzenia działalności gospodarczej jest sporna. Według poglądów wyrażonych w judykaturze wolność prowadzenia działalności gospodarczej jest kategorią wolności prawnie chronionej¹⁷⁶, jednakże osoba prawna nie może być podmiotem tego prawa¹⁷⁷. W ramach istniejących instrumentów ochrony osoby prawnej cywilnoprawnej ochrona dóbr osobistych ma wyjątkowy charakter, tym samym niepożądana jest tendencja zbytowego poszerzania katalogu tychże dóbr¹⁷⁸. Niektórzy przedstawiciele doktryny wskazują, jednakże, iż trzeba się liczyć z ochroną swobody prowadzenia działalności statutowej osoby

¹⁷⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, Legalis nr 734582, wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 kwietnia 2003 r., sygn. SK 24/02, Legalis nr 56666, wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 stycznia 2010 r., sygn. SK 35/08, Legalis nr 186468.

¹⁷⁷ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, Legalis nr 734582. Odmienny pogląd zob. w: wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 stycznia 2014 r., sygn. I ACa 666/13, LEX nr 1425370.

¹⁷⁸ Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 listopada 2010 r., sygn. III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

prawnej jako dobra analogicznego do wolności osoby fizycznej¹⁷⁹. Nic nie stoi bowiem na przeszkodzie uznaniu, że osobom prawnym przysługuje *wolność działania w bardziej zobiektywizowanym (nieodwołującym się do przeżyć psychicznych) znaczeniu*¹⁸⁰. Ma to znaczenie zwłaszcza w przypadku konieczności ochrony przed działaniami paraliżujących daną działalność¹⁸¹.

Należy wskazać, iż w doktrynie wskazuje się również inne rodzaje wolności przysługujące osobie prawnej takie jak: *wolność komunikowania się i wypowiedzi, wolność prowadzenia aktywności społecznej, politycznej i religijnej*¹⁸².

2.8.2. PRAWO DO KLIENTELI, TAJEMNICA PRZEDSIĘBIORSTWA, PRAWO DO NIEZAKŁÓCONEGO CZERPIANIA ZYSKU Z PROWADZONEJ DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Doniosłym z punktu widzenia osoby prawnej dobrem osobistym jest prawo do klienteli¹⁸³. Należy je rozumieć jako prawo do normalnych relacji w określonej grupą podmiotów. Grupa ta w wyniku działań osoby prawnej stała się punktem odniesienia w stosunku do jej aktywności¹⁸⁴. Prawo do klienteli jest rzadko wymieniane przez judykaturę jako jedno z dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym. Niemniej jednak pojawiają się orzeczenia, w których jest ono zaliczane do katalogu dóbr osobistych osób prawnych¹⁸⁵.

Wymienianym przez doktrynę dobrem osobistym osób prawnych jest również wymieniona w art. 55¹ pkt 8 k.c. tajemnica przedsiębiorstwa. Pod pojęciem tym należy rozumieć *nieujawnione do wiadomości publicznej informacje techniczne, technologiczne, handlowe, organizacyjne przedsiębiorcy, co do których podjął on niezbędne działania w celu zachowania poufności*¹⁸⁶. Niemniej jednak słuszne wydaje się stwierdzenie, iż tajemnica przedsiębiorstwa nie jest dobrem osobistym przysługującym wszystkim osobom prawnym. Umieszczenie jej w art. 55¹ k.c. wskazuje, iż odnosi się ona do przedsiębiorstwa. Za przedsiębiorstwo uznaje się natomiast zgodnie z wyżej wskazanym przepisem

¹⁷⁹ Komentarz do art. 43 [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

¹⁸⁰ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *op. cit.*

¹⁸¹ Komentarz do art. 43 [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

¹⁸² Komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*

¹⁸³ Komentarz do art. 43 [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

¹⁸⁴ A. Kidyba (red.), *op. cit.*, J. Ciszewski (red.), P. Nazaruk (red.), *op. cit.*; Także według K. Piaseckiego prawo do klienteli jest chronione na podstawie art. 43 k.c. Zob. komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Piasecki, *op. cit.*

¹⁸⁵ Zob. wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 13 kwietnia 2016 r., sygn. I C 642/15, LEX nr 2337328.

¹⁸⁶ A. Kidyba (red.), *op. cit.*

zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej. Niektórzy wykluczają jednak możliwość istnienia dobra osobistego w postaci tajemnicy przedsiębiorstwa ze względu na jego majątkowy charakter i specyficzne instrumenty ochrony¹⁸⁷.

Część doktryny wskazuje, iż dobrem osobistym, które bez wątplenia podlega ochronie prawnej, jest prawo do niezakłóconego czerpania zysku z prowadzonej działalności gospodarczej¹⁸⁸. Należy przy tym wskazać, iż nawet jeżeli dobro to przysługuje osobom prawnym, to dotyczy ono jedynie podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Zaliczenie prawa do klientów, tajemnicy przedsiębiorstwa oraz prawa do niezakłóconego czerpania zysku z prowadzonej działalności gospodarczej do katalogu dóbr osobistych osób prawnych wzbudza pewne kontrowersje. Wątpliwe jest bowiem czy są one dobrami osobistymi, czy uprawnieniami o charakterze majątkowym. W największym stopniu wątpliwości te dotyczą zaliczenia do katalogu dóbr osobistych osób prawnych prawa do niezakłóconego czerpania zysku z prowadzonej działalności gospodarczej¹⁸⁹.

2.8.3. ZNAK SYMBOLIZUJĄCY OSOBĘ PRAWNĄ

Znak symbolizujący osobę prawną określany jest również jako oznaczenie służące do indywidualizacji osoby prawnej¹⁹⁰. Według poglądu wyrażonego w orzecznictwie należy uznać, że *kryterium zewnętrznego postrzegania usprawiedliwia także tezę o istnieniu dobra osobistego osoby prawnej w postaci znaku ją symbolizującego*. Symbol osoby prawnej jest bowiem *nośnikiem jej tożsamości w zewnętrznym odbiorze*¹⁹¹.

Za przykład symbolu osoby prawnej może posłużyć znak orła będący elementem godła, stanowiący wraz z elementami ornamentyki koronę bramy wejściowej do siedziby Uniwersytetu Warszawskiego. Według judykatury symbolizuje on *wartości naukowe, dydaktyczne i moralne w dorobku historycznym i bieżących osiągnięciach kadry naukowej i wychowanków Uniwersytetu*¹⁹².

¹⁸⁷ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*

¹⁸⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Ciszewski (red.), P. Nazaruk (red.), *op. cit.*, A. Kidyba (red.), *op. cit.*

¹⁸⁹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *op. cit.*

¹⁹⁰ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

¹⁹¹ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01, Legalis nr 58171.

¹⁹² *Ibidem.*

W doktrynie wskazano, iż indywidualizacji osoby prawnej mogą służyć także między innymi: znaki towarowe, znaki graficzne, znaki fabryczne¹⁹³, stemple, ekslibrisy, herby, adresy w tym adresy internetowe itp.¹⁹⁴. Także w orzecznictwie wskazano, iż możliwa jest ochrona znaku towarowego na podstawie art. 23 i 24 k.c.¹⁹⁵. Niemniej jednak uznanie tego typu symboli za dobra osobiste jest sporne¹⁹⁶. W piśmiennictwie wyrażono pogląd, w myśl którego nie każde oznaczenie identyfikujące podmiot można uznać za dobro osobiste. Dobro osobiste wiąże się bowiem nierozdzielnie od początku do końca z istnieniem danego podmiotu, zaś określone oznaczenia dodatkowe wraz z graficzną symboliką mogą podlegać zmianom, w szczególności w związku z działaniami marketingowymi¹⁹⁷.

2.8.4. OCHRONA PRZED HAŁASEM

W doktrynie wskazano, iż nie powinno się wykluczać możliwości ochrony przed hałasem. Dla zaistnienia możliwości ochrony hałas ten powinien być wytwarzany w sąsiedztwie osoby prawnej¹⁹⁸. W piśmiennictwie nie wskazano jednak, czy możliwość ochrony przed hałasem powoduje konieczność wyszczególnienia nowego dobra osobistego na przykład prawa do ochrony przed hałasem, czy prawa do spokoju. Wydaje się, iż byłoby to zbędne, gdyż w przypadku wyżej wskazanych naruszeń możliwe jest powołanie się między innymi na regulacje prawne związane z roszczeniami negatoryjnymi, a także immisjami to jest art. 222 §2 w zw. z art. 144 k.c.

¹⁹³ J. Winiarz (red.), *op. cit.*, s. 57.

¹⁹⁴ M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1194, Legalis.

¹⁹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58, zob. także: M. Krudysz, *Charakter znaku towarowego jako dobra prawnego*, Warszawa 2014, LEX.

¹⁹⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *op. cit.*

¹⁹⁷ A. Kubiak-Cyruł, *op. cit.*, s. 167.

¹⁹⁸ K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

ROZDZIAŁ 3

OCHRONA DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH

3.1. PRZESŁANKI OCHRONY DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH W KODEKSIE CYWILNYM

3.1.1. UWAGI OGÓLNE

Art. 43 k.c. przewidujący ochronę dóbr osobistych osób prawnych nie wskazuje przesłanek, które muszą zostać spełnione, aby możliwa była ochrona wyżej wskazanych dóbr. Stanowi on jedynie, że do ochrony dóbr osobistych osób prawnych zastosowanie mają przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych. Tym samym przesłanki ochrony dóbr osobistych osób prawnych należy wskazać, stosując odpowiednio art. 24 k.c.

W doktrynie wskazano, iż zgodnie z art. 24 k.c. powinny zostać spełnione łącznie trzy przesłanki, aby możliwe było zastosowanie ochrony dóbr osobistych osób prawnych. Są to kolejno: istnienie dobra osobistego, zagrożenie lub naruszenie tego dobra, bezprawność zagrożenia lub naruszenia¹.

Osoba prawna, która domaga się ochrony swoich dóbr osobistych, musi udowodnić istnienie dwóch pierwszych przesłanek, czyli istnienie danego dobra osobistego oraz to, że czyjeś działania zagraża lub narusza jej dobra². Naruszyiciel natomiast może bronić się, wykazując, że jego działanie nie jest bezprawne³.

¹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *op. cit.*

² *Ibidem.*

³ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *op. cit.*, Legalis, M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1199, Legalis.

Przesłanka zagrożenia lub naruszenia dobra osobistego jest spełniona wtedy, gdy działanie osoby trzeciej godzi w *obiektywnie uzasadnione interesy uprawnionego związane z danym dobrem*⁴. Przy ustalaniu przez sąd naruszenia danego dobra osobistego osoby prawnej brane pod uwagę powinny być oceny obiektywne bowiem osoba prawna nie może mieć subiektywnych odczuć⁵. W orzecznictwie wskazano, iż zazwyczaj swego rodzaju miernikiem obiektywnym jest tzw. opinia publiczna. Odzwierciedla ona poglądy społeczne, które w danym miejscu i czasie są powszechnie przyjęte i akceptowane⁶. Przy ocenie danego działania uwzględnić należy wszystkie elementy stanu faktycznego, a także przyjęte i akceptowane przez ogół społeczeństwa poglądy w danej kwestii⁷. Bez znaczenia jest natomiast wina sprawcy, gdyż odpowiedzialność za naruszenie dóbr osobistych ma zasadniczo obiektywny charakter⁸.

Spośród trzech wymienionych wcześniej przesłanek doktryna koncentruje swoje rozważania głównie na trzeciej z nich, czyli bezprawności, stąd dalsze rozważania będą dotyczyć owej przesłanki.

3.1.2. BEZPRAWNOŚĆ DZIAŁANIA

Najważniejszą i zarazem podstawową przesłanką, która musi być spełniona, aby możliwe było zastosowanie ochrony dóbr osobistych osób prawnych, jest bezprawność działania⁹. W nauce prawa cywilnego oraz w orzecznictwie wskazuje się, iż przez działanie bezprawne należy rozumieć zachowanie sprzeczne z normami prawa lub zasadami współżycia społecznego¹⁰. Niektórzy

⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 214.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 20 czerwca 2001 r., sygn. I CKN 1135/98, Legalis nr 50351.

⁷ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 214, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 20 czerwca 2001 r., sygn. I CKN 1135/98, Legalis nr 50351.

⁸ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 214.

⁹ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 148.

¹⁰ Komentarz do art. 24 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 24 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 24 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 24 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 24 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część Ogólna*, Warszawa 2014, LEX, komentarz do art. 24 k.c. [w]: S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2014, LEX, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 215, A. Szpunar, *Ochrona ...*, s. 156, J. S. Piąrkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1986, s. 291, S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967, s. 177, J. Winiarz (red.), *Kodeks cywilny*, Warszawa 1980, s. 42; Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 października 1982 r., sygn. I CR 239/82, Legalis nr 23387, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 maja 2003 r., sygn. I CKN 463/01, Legalis nr 59868, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 września 2008 r., sygn. II CSK 144/08, Legalis nr 133177.

przedstawiciele doktryny ujmują pojęcie bezprawności szerzej, uznając, iż bezprawne jest działanie sprzeczne z *szeroko pojmowanymi zasadami porządku prawnego*¹¹.

W art. 24 k.c. ustawodawca posłużył się konstrukcją domniemania bezprawności czynu naruszającego dane dobro osobiste¹². W konsekwencji każde działanie sprawcy powodujące zagrożenie lub naruszenie dobra osobistego można wstępnie zakwalifikować jako posiadające cechy bezprawności¹³. Jednakże niedopuszczalne jest na tej podstawie stwierdzenie, iż każde naruszenie dóbr osobistych jest sprzeczne z prawem¹⁴.

Sprawca naruszenia danego dobra osobistego może uwolnić się od odpowiedzialności. Ze względu na fakt, iż jak wskazano powyżej, w art. 24 k.c. zastosowano domniemanie bezprawności czynu naruszającego dane dobro osobiste, to sprawca musi wykazać, iż jego działanie nie było bezprawne¹⁵. Tym samym sprawca musi wykazać, iż w danym stanie faktycznym zaistniała okoliczność wyłączająca bezprawność działania.

3.1.3. OKOLICZNOŚCI WYŁĄCZAJĄCE BEZPRAWNOŚĆ DZIAŁANIA

W doktrynie polskiego prawa cywilnego występują liczne rozbieżności, co do okoliczności, które wyłączają bezprawność działania. Dominujący jest pogląd, wedle którego bezprawność działania wyłączają: zgoda poszkodowanego, wykonywanie prawa podmiotowego, działanie dozwolone normami prawnymi¹⁶. Ponadto wymienia się takie okoliczności jak: działanie w obronie uzasadnionego interesu¹⁷, sprzeczność żądania ochrony z zasadami współzycia społecznego¹⁸ lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa¹⁹, występowanie przepisów szczególnych wyłączających lub ograniczających ochronę, działanie w ramach obrony koniecznej albo stanu wyższej konieczności²⁰.

Uznanie zgody uprawnionego za okoliczność wyłączającą bezprawność

¹¹ J. S. Piątkowski (red.), *op. cit.*, s. 292, M. Sośniak, *Bezprawność zachowania jako przestępstwo odpowiedzialności cywilnej za czyny niedozwolone*, Kraków 1959, s. 78.

¹² Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 171.

¹³ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 215, A. Szpunar, *Zadośćuczynienie ...*, s. 133.

¹⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 215.

¹⁵ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 148.

¹⁶ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 216.

¹⁷ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 149.

¹⁸ A. Szpunar, *Ochrona ...*, s. 157.

¹⁹ Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 173.

²⁰ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie ...*, s. 149

naruszenia dobra osobistego wynika z konstrukcji prawa podmiotowego²¹. Jeżeli uprawnionemu przysługuje prawo podmiotowe, to może on swobodnie nim dysponować²², a więc może również zezwolić na jego naruszenie²³. W doktrynie wskazuje się, iż zgoda uprawnionego to *jednostronne, odwoławalne działanie prawne zbliżone do oświadczenia woli*²⁴, które jednakże nie jest jednostronną czynnością prawną²⁵. W piśmiennictwie za trafny uznaje się pogląd, wedle którego zgoda uprawnionego nie powinna mieć charakteru abstrakcyjnego i ogólnego²⁶. Musi ona być zatem konkretna. Nie można jej udzielić po dokonaniu naruszenia²⁷. Odwoławłość zgody sprawia, iż możliwe jest odwołanie zgody na naruszenie danego dobra osobistego aż do momentu podjęcia ingerencji²⁸.

W przypadku sprzeczności danego działania z normami prawnymi bezwzględnie wiążącymi lub zasadami współżycia społecznego udzielenie zgody jest bezskuteczne, co wynika z art. 58 k.c.²⁹ Podobnie bezskutecznością obarczona jest zgoda na naruszenie własnego dobra osobistego, jeżeli działanie naruszydła godzi jednocześnie w dobra osobiste innej osoby³⁰.

Za bezprawne nie uznaje się również działania opartego na przepisie prawnym lub będącego wykonaniem jakiegoś prawa podmiotowego³¹. Działanie nie będzie bezprawne, nawet jeżeli osoba nim dotknięta lub zagrożona nie wyraziła na nie zgody³². Przy ocenie danego naruszenia dóbr osobistych brane pod uwagę będzie nie tylko istnienie ustawowego przepisu, ale również zgodność postępowania z art. 5 k.c.³³. W przypadku sprzeczności danego działania z art. 5 k.c. nie korzysta ono z ochrony. Brana pod uwagę powinna być również możliwość zgodności danego działania z prawem polskim przy jednoczesnej sprzeczności tegoż działania z prawem wynikającym z traktatów

²¹ Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 172.

²² *Ibidem*.

²³ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 108.

²⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 220, A. Szpunar, *Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1990, nr 1, s. 46, Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 173; Zob. także: wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 grudnia 2004 r., sygn. II CK 303/04, Legalis nr 66293; Odmienny pogląd, według którego zgoda jest oświadczeniem woli zaprezentowano [w]: M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1201.

²⁵ A. Cisek, *op. cit.*, s. 97.

²⁶ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 220. M. Sośniak, *Funkcje i skuteczność zgody osoby uprawnionej w zakresie ochrony dóbr osobistych*, Wrocław 1985, s. 69.

²⁷ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 108.

²⁸ Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 173.

²⁹ *Ibidem*, s. 172.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 217, S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego ...*, s. 299.

³² Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 173.

³³ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 218

międzynarodowych, których Polska jest sygnatariuszem³⁴. Uwzględnienia wymaga również okoliczność, w której uprawnienie do działania wynika z innych gałęzi prawa bądź dyscyplin naukowych, a jednocześnie jest sprzeczne z prawem cywilnym. W doktrynie aprobowany jest pogląd, wedle którego istnienie uprawnienia do określonego działania na gruncie innych gałęzi prawa bądź dyscyplin naukowych nie oznacza, iż jest ono dozwolone na gruncie prawa cywilnego³⁵.

W doktrynie sporne jest natomiast uznanie działania podjętego w obronie uzasadnionego interesu społecznego lub prywatnego za okoliczność wyłączającą bezprawność³⁶. Jest to bowiem przesłanka, która nie ma normatywnego źródła³⁷, w związku z tym niektórzy uważają, że zagraża ona praworządności, a jej niedookreślony charakter stanowi zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania cywilnoprawnej ochrony dóbr osobistych³⁸. Opiera się ona na założeniu, że w przypadku naruszenia dóbr osobistych możliwa jest kolizja różnych interesów, które podlegają ochronie prawnej. Brak hierarchii interesów powoduje konieczność ustalenia interesu przeważającego w danych okolicznościach³⁹. W przypadku obiektywnego uznania, iż naruszenie jednego dobra osobistego jest mniej istotne aniżeli wynikające z tego zdarzenia szeroko rozumiane korzyści, naruszciciel może powołać się na istnienie przeważającego interesu⁴⁰. Tego typu stwierdzenia wymagają, jednakże wszechstronnej analizy stanu faktycznego w szczególności, gdy występuje kolizja interesu społecznego bądź prywatnego innego podmiotu z interesem osobistym⁴¹.

3.2. ŚRODKI OCHRONY DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH

Art. 43 k.c. nie wskazuje jakie środki ochrony przysługują osobie prawnej w przypadku naruszenia dóbr osobistych. Powyższy przepis stanowi jedynie, iż przepisy o dobrach osobistych osób fizycznych należy stosować odpowiednio

³⁴ *Ibidem*, s. 218

³⁵ A. Cisek, *op. cit.*, s. 150, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 218.

³⁶ Przeciwno uznaniu działania podjętego w obronie uzasadnionego interesu za okoliczność wyłączającą bezprawność opowiada się: Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 174, M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1201-1202; Za uznaniem działania podjętego w obronie uzasadnionego interesu jako okoliczności wyłączającej bezprawność opowiada się: A. Szpunar, *Ochrona ...*, s. 161, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 222.

³⁷ I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 109, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 222.

³⁸ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 222.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, s. 223.

do osób prawnych. Tym samym określając jakie środki ochrony przysługują osobom prawnym, należy stosować odpowiednio art. 24 k.c., a także art. 189 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego⁴², choć według orzecznictwa art. 24 k.c. można stosować wprost do ochrony dóbr osobistych osób prawnych⁴³.

W doktrynie środki ochrony dóbr osobistych dzieli się na roszczenia o charakterze niemajątkowym i majątkowym⁴⁴. Pierwsze z nich obejmują: roszczenie o ustalenie, roszczenie o zaniechanie oraz roszczenie o usunięcie skutków naruszeń⁴⁵. Do drugich natomiast zalicza się: żądanie zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty przez sprawcę określonej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny⁴⁶.

Oprócz powyżej wskazanych środków ochrony dóbr osobistych art. 24 § 2 k.c. przewiduje możliwość żądania przez poszkodowanego naprawienia szkody na zasadach ogólnych, jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa. Ponadto art. 24 § 3 k.c. stanowi, że przepisy powyższe to jest art. 24 § 1 i art. 24 § 2 k.c. nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym. Z przewidzianego przez art. 43 k.c. wymóg odpowiedniego stosowania do osób prawnych przepisów dotyczących dóbr osobistych osób fizycznych wywnioskować należy konieczność uwzględnienia szczególnych cech osób prawnych i różnic występujących pomiędzy osobami prawnymi i osobami fizycznymi. Tym samym niektóre z przewidzianych środków ochrony, chociażby wynikające z prawa autorskiego nie będą miały zastosowania do osób prawnych, gdyż osoba prawna nie może być twórcą⁴⁷. Jednakże osobom prawnym mogą przysługiwać inne środki ochrony w tym te nieprzysługujące osobom fizycznym.

3.2.1. ROSZCZENIE O USTALENIE

Powództwo o ustalenie, czy dane prawo osobiste przysługuje konkretnemu

⁴² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1460, z późn. zm.); Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*, Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 175.

⁴³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, Legalis nr 734582.

⁴⁴ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, J. S. Piątkowski (red.), *op. cit.*, s. 287-288.

⁴⁵ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 149.

⁴⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, M. Łaszewska-Hellriegel, M. Skibińska, *Dobra osobiste w prawie cywilnym, prasowym i karnym*, Zielona Góra 2018, s. 53.

⁴⁷ J. Sobczak, *Podstawy prawa autorskiego*, Poznań 1995, s. 31.

*podmiotowi lub czy zostało ono zagrożone lub naruszone*⁴⁸, jest środkiem ochrony dóbr osobistych powszechnie akceptowanym w doktrynie⁴⁹ i orzecznictwie⁵⁰. Także w odniesieniu do osób prawnych nie ma żadnych powodów negujących dopuszczalność owego powództwa⁵¹. Stanowi ono istotne uzupełnienie roszczeń o charakterze niemajątkowym, uregulowanych w art. 24 k.c.⁵². Podstawę prawną do wniesienia powództwa o ustalenie stanowi art. 189 k.p.c. według którego *powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny*.

Podstawową przesłanką uzasadniającą wniesienie powództwa o ustalenie jest istnienie interesu prawnego⁵³. Przy ocenie interesu prawnego należy stosować kryteria obiektywne⁵⁴. Interes taki istnieje wówczas, gdy *zachodzi niepewność stanu prawnego lub prawa*⁵⁵. Ocena interesu prawnego powinna uwzględniać jego cel i istotę w okolicznościach konkretnej sprawy⁵⁶. Ustalenie może mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny charakter. Może bowiem polegać na stwierdzeniu zarówno istnienia, jak i nieistnienia danego prawa lub stosunku prawnego⁵⁷. Przedmiotem ustalenia nie może być objęte istnienie danego faktu⁵⁸. W doktrynie i w orzecznictwie wskazuje się również, iż jeżeli możliwe jest wytoczenie powództwa o świadczenie albo dochodzenie swoich praw w inny sposób nie istnieje interes prawny związany z wytoczeniem powództwa o

⁴⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*

⁴⁹ *Ibidem*, komentarz do art. 189 k.p.c. [w]: A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424*¹², Warszawa 2020, Legalis, komentarz do art. 189 k.p.c. [w]: T. Erciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012, LEX.

⁵⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1991 r., sygn. III CRN 28/91, LEX nr 519375, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 2014 r., sygn. V CSK 29/14, LEX nr 1598716, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2016 r. sygn. II CSK 182/15, LEX nr 2043738; Zob. także: A. Partyk, *Dopuszczalność żądania ustalenia naruszenia dóbr osobistych w trybie art. 189 k.p.c.*, Warszawa 2015, LEX.

⁵¹ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 151.

⁵² A. Szpunar, *Ochrona ...*, s. 256., J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 150; Zob. także: F. Błahuta, i in., *op. cit.*, s. 99.

⁵³ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 150.

⁵⁴ Komentarz do art. 189 k.p.c. [w]: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

⁵⁵ Komentarz do art. 189 k.p.c. [w]: T. Szancilo (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-505*³⁹. Tom I, Warszawa 2019, Legalis.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 150.

⁵⁸ *Ibidem*.

ustalenie danego prawa lub stosunku prawnego⁵⁹. Tym samym powództwo o ustalenie uznaje się w takich przypadkach za niedopuszczalne⁶⁰.

Powództwo o ustalenie jest dopuszczalne zarówno po naruszeniu przez dany podmiot określonego dobra osobistego, jak i przed naruszeniem dobra osobistego⁶¹, a więc w sytuacji jego zagrożenia cudzym działaniem. Według poglądów doktryny powództwo to może przynieść poszkodowanemu większe korzyści aniżeli inne środki przewidziane prawem⁶². Poszkodowany bowiem wie jak najlepiej chronić swoje dobra osobiste, stąd należy pozostawić mu wybór środków ochrony⁶³. Celem tego powództwa jest umożliwienie niezakończonego korzystania z przysługujących dóbr osobistych⁶⁴. Orzeczenie ustalające przysługiwanie danej osobie określonego dobra osobistego może niekiedy wystarczyć, aby zapobiec dalszym naruszeniom czy też uchylić niebezpieczeństwo dokonania kolejnych naruszeń⁶⁵ bez konieczności odwoływania się do postępowania egzekucyjnego, co stanowi dodatkową korzyść owego roszczenia⁶⁶.

W doktrynie wskazuje się, iż powództwo o ustalenie może pełnić nie tylko funkcję prewencyjną jako środek służący zapobieżeniu dalszym naruszeniom danego dobra osobistego. Wyrok ustalający może bowiem poprzez społeczne oddziaływanie wypełniać funkcję zbieżną z funkcją roszczenia o usunięcie skutków naruszenia⁶⁷.

W przypadku osób prawnych przykładowym orzeczeniem ustalającym może być orzeczenie, w którym ustalone zostaje prawo danego podmiotu do nazwy w przypadku, gdy prawo to było podważane przez inny podmiot⁶⁸.

3.2.2. ROSZCZENIE O ZANIECHANIE

Roszczenie o zaniechanie przysługuje na podstawie art. 24 § 1 k.c.

⁵⁹ Orzeczenie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 kwietnia 1965 r., sygn. II CR 266/64, Legalis nr 1045576, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 22 listopada 2002 r., sygn. IV CKN 1519/00, Legalis nr 59144, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2006 r., sygn. I CSK 252/06, LEX nr 279523, postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 października 2009 r., sygn. III CZP 79/09, Legalis nr 175078, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2012 r., sygn. II CSK 252/11, OSNC 2012/10/120, komentarz do art. 189 k.p.c. [w]: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

⁶⁰ A. Szpunar, *Ochrona ...*, s. 256.

⁶¹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 229.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, a także I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 110.

⁶⁵ Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 175.

⁶⁶ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 229.

⁶⁷ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 15, S. Grzybowski, *Ochrona ...*, s. 132.

⁶⁸ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 229.

Przepis ten stanowi, iż *ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne*. W art. 24 § 1 zd. 2 k.c. ustawodawca dopuścił możliwość żądania zaniechania działania także w przypadku dokonania naruszenia.

Według poglądu wyrażonego w doktrynie roszczenie o zaniechanie stanowi środek ochrony o szczególnym znaczeniu pośród niemajątkowych środków ochrony dóbr osobistych⁶⁹. Jest to bowiem jedyny, przysługujący na gruncie art. 24 k.c. środek ochrony, który może znaleźć zastosowanie w przypadku zagrożenia dobra osobistego cudzym działaniem. Biorąc pod uwagę nieodwracalny charakter większości naruszeń dóbr osobistych, prewencyjny charakter owego żądania ma doniosłe znaczenie⁷⁰. Dzięki niemu możliwe jest uniknięcie naruszenia danego dobra osobistego⁷¹.

W doktrynie wyrażono pogląd, według którego roszczenie o zaniechanie naruszenia jest dopuszczalne wtedy, gdy istnieje uzasadniona⁷², bądź realna obawa⁷³ dokonania w przyszłości naruszenia dobra osobistego, lub powtórzenia naruszenia tego dobra czy wystąpienia dalszych naruszeń. Nieuzasadniony wydaje się pogląd, wedle którego możliwość wystąpienia z roszczeniem o zaniechanie naruszenia jest uzależnione od uprzedniego naruszenia dobra osobistego⁷⁴. Za trafny uznaje się postulat o możliwości wystąpienia z roszczeniem o zaniechanie także w przypadku, gdy zagrożenie dokonaniem naruszenia danego dobra osobistego jest wielce prawdopodobne⁷⁵. Kwestia zaistnienia

stanu obawy czy zagrożenia nie powinna być oceniana w sposób subiektywny, to jest z punktu widzenia danego podmiotu, lecz w sposób obiektywny⁷⁶.

Podmiot występujący z roszczeniem o zaniechanie działań musi precyzyjnie wskazać, jakie działania mają zostać zaniechane⁷⁷. Niedopuszczalne jest domaganie się zaniechania wszelkich działań mogących w przyszłości naruszyć dane dobro osobiste⁷⁸. Według poglądu wyrażonego w doktrynie interes prawny osób fizycznych i osób prawnych związany z wykorzystaniem środka

⁶⁹ *Ibidem*, s. 230.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 171.

⁷³ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 151.

⁷⁴ *Ibidem*

⁷⁵ *Ibidem*, a także A. Szpunar, *Zadośćuczynienie ...*, s. 212.

⁷⁶ A. Cisek, *op. cit.*, s. 119, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 230, komentarz do art. 24 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

⁷⁷ S. Grzybowski, *Ochrona ...*, s. 133.

⁷⁸ Komentarz do art. 24 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*

ochrony w postaci roszczenia o zaniechanie działań jest identyczny, jednakże roszczenia osób prawnych mogą doznać pewnych ograniczeń przedmiotowych⁷⁹. Roszczenia te muszą być bowiem ukierunkowane tylko na działania, naruszające sferę osobistości osoby prawnej⁸⁰.

Przykładowym roszczeniem przysługującym osobie prawnej może być między innymi roszczenie o zaniechanie używania nazwy bądź firmy na określonym obszarze czy terytorium⁸¹. W sferze wolności osoba prawna może wystąpić na przykład z roszczeniem o zaniechanie prowadzenia określonych działań, zagrażających jej prawidłowemu funkcjonowaniu⁸². Osoba prawna może żądać również zaniechania rozpowszechniania nieprawdziwych zarzutów naruszających jej dobro osobiste w postaci dobrego imienia⁸³.

3.2.3. ROSZCZENIE O USUNIĘCIE SKUTKÓW NARUSZEŃ

Art. 24 §1 zd. 2 k.c. stanowi, że podmiot, którego dobro osobiste zostało naruszone, może żądać, aby *osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie*.

Roszczenie o usunięcie skutków naruszeń stanowi środek ochrony dóbr osobistych osób prawnych niezależny od roszczenia o zaniechanie naruszeń, jednakże niewykluczone jest, aby oba wskazane środki ochrony były realizowane wspólnie⁸⁴. W przeciwieństwie do roszczenia o zaniechanie naruszeń, roszczenie o usunięcie skutków naruszeń może znaleźć zastosowanie dopiero w sytuacji, gdy doszło do naruszenia, o ile skutki naruszenia nadal trwają. W przypadku ustania następstw naruszeń niemożliwe jest skorzystanie z tegoż roszczenia⁸⁵. Poszkodowany ma prawo żądać dokonania więcej niż jednej czynności, jeżeli dzięki temu możliwe będzie usunięcie skutków naruszenia jego dóbr osobistych⁸⁶. W orzecznictwie wskazano, iż *pokrzywdzony może żądać, aby osoba, która jego dobro naruszyła, dokonała takiej czynności lub takich czynności, które według powszechnie przyjętych poglądów lub pojęć danego środowiska stanowią ekwiwalent wyrządzonej krzywdy w tym znaczeniu, że niejako*

⁷⁹ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 152.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 231.

⁸⁴ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 148.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 232.

*niwelują jej skutki*⁸⁷. Za niedopuszczalne uznaje się jedynie środki mające charakter świadczeń majątkowych na rzecz poszkodowanego⁸⁸.

Ustawodawca jako przykładowe działanie zmierzające do usunięcia skutków naruszenia wskazał możliwość złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Zwrot „w szczególności” świadczy o tym, iż złożenia stosownego oświadczenia nie jest jedyną dopuszczalną formą zmierzającą do usunięcia skutków naruszenia. W praktyce jest to jednak najczęstsza forma realizacji opisywanego roszczenia⁸⁹. W doktrynie wskazuje się, że złożenie stosownego oświadczenia spełnia dwie funkcje. Pierwsza z nich zwana satysfakcyjną odnosi się do pokrzywdzonego podmiotu. Druga z nich ma na celu wywarcie pewnych skutków wobec osób trzecich⁹⁰. Tym samym oświadczenie może, czy wręcz powinno zawierać zarówno przeprosiny skierowane do osoby, której dobra osobiste zostały naruszone, jak i odwołanie bądź skorygowanie postawionych zarzutów⁹¹, a także publiczne sprostowanie oraz wyjaśnienie⁹².

W odniesieniu do osób prawnych zauważalne jest występowanie w piśmiennictwie sporów związanych z dopuszczalnością żądania przez nie złożenia stosownego oświadczenia w szczególności przeprosin. Niektórzy przedstawiciele doktryny twierdzą, że tego typu forma jest niedopuszczalna w odniesieniu do osób prawnych⁹³. Według nich, skoro przeprosiny powodują po stronie poszkodowanego podmiotu satysfakcję, nie można stosować tejże formy wobec osób prawnych, gdyż podmiot ten nie jest w stanie doznać stanu emocjonalnej satysfakcji⁹⁴. Pozostali przedstawiciele doktryny słusznie odrzucają powyższe twierdzenie. Przeprosiny pełnią bowiem kilka innych istotnych funkcji. Pierwsza z nich polega na swoistym „odkupieniu winy” czy też „pokucie” za dokonane naruszenie, tym samym zdolność odczuwania poszkodowanego nie ma w powyższym przypadku żadnego znaczenia⁹⁵. Ponadto przeprosiny mają wpływ na ocenę osoby prawnej wobec osób trzecich⁹⁶, a zatem mogą one oczyścić atmosferę wokół danego podmiotu⁹⁷. Choć osoba prawna, jak stwierdzono

⁸⁷ Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 grudnia 1971 r., sygn. III CZP 87/71, Legalis nr 15925.

⁸⁸ A. Cisek, *op. cit.*, s. 128.

⁸⁹ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 153, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 231.

⁹⁰ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 153.

⁹¹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 231, I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 110.

⁹² J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 153.

⁹³ B. Kordasiewicz, *Jednostka wobec środków masowego przekazu*, Wrocław 1991, s. 122, J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 153.

⁹⁴ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 153, B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 126.

⁹⁵ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 233.

⁹⁶ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*

⁹⁷ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 233.

powyżej, nie może doznać stanu emocjonalnej satysfakcji, to stan ten mogą osiągnąć osoby fizyczne piastujące dane organy⁹⁸, czy też inne osoby związane z tymże podmiotem⁹⁹. Według niektórych przedstawicieli doktryny doznanie przez osoby fizyczne związane z osobą prawną stanu emocjonalnej satysfakcji należy uznać za wystarczające do przyjęcia, że sama osoba prawna odczuwa satysfakcję¹⁰⁰.

W ramach roszczenia o usunięcie skutków naruszenia osoba prawna może żądać od naruszydciela podjęcia innych działań. Mogą one polegać między innymi na: *usunięciu bezprawnie używanej nazwy, firmy czy innego oznaczenia indywidualizującego z lokalu, korespondencji, egzemplarzy czasopism, plakatów, ulotek, w których znalazły się inkryminowane treści itp.*¹⁰¹

3.2.4. ROSZCZENIE O ZADOŚĆUCZYNIENIE PIENIĘŻNE

Jednym z dwóch roszczeń o charakterze majątkowym, które przewiduje art. 24 k.c., jest możliwość żądania zadośuczynienia pieniężnego. Zgodnie z powyższym przepisem podmiot, którego dobro osobiste zostało naruszone, może również żądać zadośuczynienia pieniężnego na zasadach przewidzianych w kodeksie.

Art. 24 § 1 zd. 3 nie stanowi samodzielnej podstawy do żądania zastosowania wskazanych w nim środków ochrony¹⁰². Podstawę ku temu stanowią art. 445 k.c. oraz art. 448 k.c. znajdujące się w części poświęconej odpowiedzialności deliktowej. W doktrynie jednoznacznie wskazuje się, że art. 445 k.c. znajduje zastosowanie wyłącznie do osób fizycznych¹⁰³. Obejmuje on bowiem swym zakresem dobra osobiste, które nie przysługują osobom prawnym¹⁰⁴. W orzecznictwie i piśmiennictwie powszechnie przyjmuje się, że osoby prawne mają możliwość żądać zadośuczynienia pieniężnego na podstawie art. 448

⁹⁸ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*

⁹⁹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 233.

¹⁰⁰ P. Księżak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*

¹⁰¹ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 154.

¹⁰² A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 235.

¹⁰³ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 235, I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 110.

¹⁰⁴ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 235.

k.c.¹⁰⁵, aczkolwiek zauważalne jest występowanie odmiennych poglądów¹⁰⁶.

Treść art. 448 k.c. jest niemalże tożsama z treścią art. 24 § 1 zd. 3 k.c. Stanowi on, że *w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Przepis art. 445 §3 stosuje się.*

Jak wskazano powyżej, w orzecznictwie zauważalne jest występowanie poglądu odrzucającego możliwość stosowania do ochrony dóbr osobistych osób prawnych art. 448 k.c. Zwolennicy tejże koncepcji twierdzą, że zadośćuczynienie pieniężne wiąże się z kompensacyjnym oddziaływaniem na sferę psychiczną człowieka¹⁰⁷. Krzywda, o której stanowi art. 448 k.c. stanowi uszczerbek niemajątkowy w postaci cierpień fizycznych i psychicznych. Stan ten tym samym może występować wyłącznie u osób fizycznych, gdyż jest on nierozłącznie związany z właściwościami naturalnym człowieka¹⁰⁸. Krzywda z tym znaczeniu nie może odnosić się do osób prawnych. Niemożliwe bowiem jest wskazanie u osoby prawnej stanu analogicznego do krzywdy osoby fizycznej¹⁰⁹. Z nakazu tylko odpowiedniego stosowania przepisów o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych do osób prawnych oraz wskazanego powyżej rozumienia stanu krzywdy wywodzi się brak możliwości występowania przez osobę prawną z roszczeniem o zadośćuczynienie pieniężne¹¹⁰.

¹⁰⁵ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna...*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Fras (red.), M. Habdas (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: P. Książak (red.), M. Pyziak-Szafnicka (red.), *op. cit.*, J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 155, A. Kubiak-Cyruł, *op. cit.*, s. 236, I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 111, Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 189; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1975 r., sygn. I CR 887/75, LEX nr 7780, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, OSP 2007/3/30, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 stycznia 2012 r., sygn. I CSK 790/10, Legalis nr 443514, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 6 września 2013 r., sygn. I ACa 456/13, Legalis nr 747161, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 1 sierpnia 2013 r., sygn. VI ACa 902/12, Legalis nr 776067.

¹⁰⁶ J. Barta (red.), R. Markiewicz (red.), *Media a dobra osobiste*, Warszawa 2009, s. 356, J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 161; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 września 1999 r., sygn. I ACa 464/99, Legalis nr 877849, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 lutego 2007 r., sygn. VI ACa 960/06, Legalis nr 148510.

¹⁰⁷ Z. Radwański A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 189.

¹⁰⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 września 1999 r., sygn. I ACa 464/99, Legalis nr 877849.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, a także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 lutego 2007 r., sygn. VI ACa 960/06, Legalis nr 148510, wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie - IV Wydział Cywilny z dnia 14 czerwca 2016 r., sygn. IV C 919/14, Legalis nr 2125081.

Powyższą koncepcję należy uznać za niesłuszną. W orzecznictwie stwierdzono, że pojęcie krzywdy na gruncie art. 448 k.c. oznacza szkodę o charakterze niemajątkowym, będącą następstwem naruszenia dobra osobistego¹¹¹. Tak rozumianego pojęcia krzywdy nie można utożsamiać tylko z cierpieniami o charakterze psychicznym i fizycznym. Tym samym niewykluczona jest możliwość przyznania zadośćuczynienia także osobom prawnym, gdyż wskutek naruszenia ich dóbr osobistych wyrządzona zostaje szkoda o charakterze niemajątkowym¹¹². Uzależnienie możliwości przyznania zadośćuczynienia od wystąpienia cierpień fizycznych i psychicznych mogłoby prowadzić do wykluczenia z kręgu podmiotów uprawnionych nie tylko osoby prawne, ale także np. osoby upośledzone psychicznie¹¹³, tym samym wykładnia ta nie zasługuje na aprobatę. Ponadto wskazuje się, że zasądzenie pieniężnego zadośćuczynienia realizuje także szereg innych funkcji między innymi: kompensacyjną, satysfakcjonującą, represyjną, oraz prewencyjno-wychowawczą¹¹⁴, co dodatkowo przemawia przyznaniem osobie prawnej prawa do występowania z owym roszczeniem.

Możliwość wystąpienia przez osobę prawną z roszczeniem o zadośćuczynienie pieniężne obarczone jest, jednakże koniecznością spełnienia dodatkowych przesłanek. Obok wystąpienia przesłanki w postaci bezprawnego

¹¹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2005 r., sygn. SK 49/03, OTK-A 2005/2/13, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58.

¹¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58.

¹¹³ J. Balcarczyk (red.), *Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie*, Warszawa 2012, s. 499.

¹¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, OSP 2007/3/30, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58; Pogląd ten prawdopodobnie został poparty [w]: komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*

działania konieczne jest wystąpienie po stronie naruszcyciela winy¹¹⁵. Nie wynika to wykładni językowej art. 448 k.c., jednakże umiejscowienie przez ustawodawcę tego przepisu w tytule VI księgi trzeciej k.c. regulującym odpowiedzialność deliktową nakazuje przy uwzględnieniu reguł wykładni systemowej brać pod uwagę także winę obok bezprawności danego czynu. Dotyczy to zarówno winy umyślnej, jak i nieumyślnej¹¹⁶.

3.2.5. ROSZCZENIE O ZAPŁATĘ ODPOWIEDNIEJ SUMY PIENIĘŻNEJ NA WSKAZANY CEL SPOŁECZNY

Zgodnie z art. 24 § 1 zd. 3 k.c. podmiot, którego dobra osobiste zostały naruszone, może także żądać zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Roszczenie to jak wskazuje przywołany przepis, przysługuje na zasadach przewidzianych w kodeksie, tym samym tak jak w przypadku roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne należy odwołać się do treści art. 448 k.c. Roszczenie o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny przysługuje także osobie prawnej¹¹⁷. Przesłanki stosowania tego roszczenia oraz zasady dotyczące kształtowania wysokości sumy pieniężnej są analogiczne jak w przypadku roszczenia o zadośćuczynienie¹¹⁸.

¹¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2002 r., sygn. V CKN 1581/00, OSNC 2004/4/53, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2004 r., sygn. II CK 115/03, LEX nr 1595077, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2004 r., sygn. IV CK 707/03, LEX nr 1615031, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2005 r., sygn. II CK 578/04, LEX nr 284073, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2005 r., sygn. IV CK 805/04, LEX nr 177221, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2005 r., sygn. I CK 256/05, LEX nr 1539938, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2005 r., sygn. IV CK 213/05, LEX nr 604054, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, OSP 2007/3/30, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 r., sygn. II PK 245/05, OSNP 2007/7-8/101, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2007 r., sygn. III CSK 358/06, LEX nr 277289, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2008 r., sygn. I CSK 319/07, LEX nr 448025, uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 9 września 2008 r., sygn. III CZP 31/08, OSNC 2009/3/36, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2010 r., sygn. II CSK 248/10, LEX nr 785681, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2010 r., sygn. I CSK 11/10, LEX nr 737365, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., sygn. II CSK 537/10, LEX nr 846563, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2013 r., sygn. I CSK 66/13, LEX nr 1522074, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2016 r., sygn. I PK 16/15, OSP 2007/3/30, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2016 r., sygn. I CSK 419/15, LEX nr 2087104, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2017 r., sygn. II CSK 320/16, LEX nr 2288090, uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 36/17, OSNC 2018/11/103.

¹¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2002 r., sygn. V CKN 1581/00, OSNC 2004/4/53.

¹¹⁷ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna...*

¹¹⁸ A. Kubiak-Cyruł, *op. cit.*, s. 241.

Możliwość żądania zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny może mieć w przypadku osób prawnych doniosłe znaczenie. W doktrynie wskazuje się, że środek ten jest szczególnie często wybierany przez osoby prawne¹¹⁹. Dotyczy to zwykle tych podmiotów, którym zależy na budowaniu, utrzymaniu bądź poprawie swojego dobrego imienia w oczach opinii publicznej¹²⁰. Przekazanie określonej sumy pieniężnej na cel społeczny może wskazywać na przestrzeganie przez dany podmiot zasad etycznych¹²¹. Działanie to skutkuje podniesieniem prestiżu i renomy danej osoby prawnej¹²² tym samym korzyści z zastosowania tegoż środka ochrony w konkretnych okolicznościach wpływają skuteczniej na odbudowanie określonego dobra osobistego osoby prawnej aniżeli żądanie zadośćuczynienia¹²³. Występujący z powyższym roszczeniem podmiot powinien zwrócić szczególną uwagę również na rodzaj wybranego celu społecznego¹²⁴. Dzięki temu może on podwójnie zyskać w oczach opinii publicznej, która dostrzeże nie tylko fakt wystąpienia z roszczeniem o zapłatę określonej sumy na cel społeczny, ale również dokonany przez powoda wybór. Poszkodowany ma prawo do wyboru instytucji. Bez znaczenia pozostaje to, czy instytucja jest publiczna, czy prywatna. Kluczowe znaczenie ma to, czy podmiot ten realizuje cele społeczne¹²⁵. Nawet jeżeli w uznaniu sądu cel jest mało doniosły społecznie, nie może on odmówić, gdyż uprawnienie do wskazania celu przysługuje tylko i wyłącznie poszkodowanemu¹²⁶.

W doktrynie i orzecznictwie zauważalne jest występowanie pewnych rozbieżności związanych z roszczeniem o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Pierwsza z nich dotyczy celu, jaki realizuje owo roszczenie. Wskazuje się, że opisywany środek ochrony pełni funkcję kompensacyjną, która realizowana jest w specyficzny sposób wyrażający się dostarczeniem satysfakcji pokrzywdzonemu¹²⁷. Część orzecznictwa i doktryny stoi na stanowisku, że roszczenie to ma charakter wyraźnie represyjny¹²⁸ oraz prewencyjno-wychowawczy¹²⁹ stanowiąc wręcz karę cywilną¹³⁰. Obecnie

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 242.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 242, J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 157.

¹²¹ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 242.

¹²² J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 157.

¹²³ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 242.

¹²⁴ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 158.

¹²⁵ A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 242.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 241-242.

¹²⁷ J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 157.

¹²⁸ J. Winiarz (red.), *op. cit.*, s. 454, F. Błahuta i in., *op. cit.*, s. 1127.

¹²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, OSP 2007/3/30.

¹³⁰ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1973 r., sygn. III CZP 37/73, OSNC 1974/9/145.

dominujący wydaje się pogląd, zgodnie z którym zasądzenie sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny pełni funkcję kompensacyjną¹³¹. W praktyce rozważania te mogą mieć doniosłe znaczenie w szczególności w kwestii ustalania wysokości tegoż roszczenia.

Znacznie większe rozbieżności związane są z możliwością kumulacji roszczeń przysługujących ma mocy art. 448 k.c. Część doktryny oraz orzecznictwa stoi na stanowisku, że skoro w treści przepisu użyto spójnika „lub” to zgodnie z wykładnią językową podmiot, którego dobra osobiste naruszono, czyli także osoba prawna może żądać zarówno zadośćuczynienia, jak i zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na cel społeczny¹³². Pozostali stanowczo odrzucają literalną wykładnię wskazanego przepisu¹³³. Według nich brak możliwości kumulacji wynika z podobieństwa funkcji roszczeń, tożsamości zastosowanego środka w postaci obowiązku zapłaty pieniędzy przez sprawcę naruszenia, identycznych przesłanek prawnych i uregulowania obu środków ochrony w tym samym przepisie¹³⁴. Obecnie w doktrynie aprobowana jest możliwość kumulacji roszczeń¹³⁵, co należy uznać za rozwiązanie słuszne, gdyż odrzucenie

¹³¹ Komentarz do art. 448 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 448 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 448 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*, A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2014, s. 734 – 744, Legalis, komentarz do art. 448 k.c. [w]: J. Ciszewski (red.), P. Nazaruk (red.), *op. cit.*

¹³² I. Lewandowska-Malec (red.), *op. cit.*, s. 111, komentarz do art. 448 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 448 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 448 k.c. [w]: J. Ciszewski (red.), P. Nazaruk (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 448 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2018, LEX, A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 2014, LEX, G. Bieniek (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom I-II*, Warszawa 2011, LEX; Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, Legalis nr 82587, uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 czerwca 2007 r., sygn. III CZP 54/07, Legalis nr 83245, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2018 r., sygn. V CSK 57/18, LEX nr 2521680, uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 9 września 2008 r., sygn. III CZP 31/08, Legalis nr 107308, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 maja 2018 r., sygn. VI ACA 350/18, LEX nr 2555949.

¹³³ A. Kubiak-Cyruł, *op. cit.*, s. 236.

¹³⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 178, J. Koczanowski, *op. cit.*, s. 156, B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *W sprawie wykładni art. 448 k.c.*, „Przegląd sądowy” 1997, nr 1, s. 9, P. Poglódek, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych w Kodeksie cywilnym, cz. I*, „Monitor Prawniczy”, 2004, nr 13, s. 607, M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, Toruń 2007, s. 192; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2004 r., sygn. II CK 115/03, LEX nr 1595077, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2005 r., sygn. I CK 256/05, LEX nr 1539938, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 4 lipca 2006 r., sygn. I ACA 21/06, LEX nr 278445.

¹³⁵ Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 czerwca 2007 r., sygn. III CZP 54/07, Legalis nr 83245, uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 9 września 2008 r., sygn. III CZP 31/08, Legalis nr 107308.

wykładni językowej możliwe jest jedynie wtedy, gdyby jej wynik burzył założenia przypisane racjonalnemu ustawodawcy¹³⁶.

3.2.6. POZOSTAŁE ŚRODKI OCHRONY

Osoby prawne w przypadku naruszenia ich dóbr osobistych mają możliwość skorzystać także z uprawnień przewidzianych w innych przepisach, co wynika z art. 43 k.c. w zw. z art. 24 § 3 k.c. Wskazać należy przede wszystkim ochronę prawa do firmy wynikającą z art. 43¹⁰ k.c., a także przepisy ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej¹³⁷ oraz ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹³⁸.

Art. 43¹⁰ k.c. stanowi, że *przedsiębiorca, którego prawo do firmy zostało zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać usunięcia jego skutków, złożenia oświadczenia lub oświadczeń w odpowiedniej treści i formie, naprawienia na zasadach ogólnych szkody majątkowej lub wydania korzyści uzyskanej przez osobę, która dopuściła się naruszenia.*

W ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji ustawodawca wymienił środki ochrony w art. 18 ust. 1. Roszczenia wynikające z tego przepisu przysługują, jednakże tylko i wyłącznie przedsiębiorcom, których interes prawny został zagrożony lub naruszony czynem nieuczciwej konkurencji. Jeżeli spełnione zostaną te przesłanki uprawniony podmiot może żądać: 1) *zaniechania niedozwolonych działań*; 2) *usunięcia skutków niedozwolonych działań*; 3) *złożenia jednokrotnego lub wielokrotnego oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie*; 4) *naprawienia wyrządzonej szkody, na zasadach ogólnych*; 5) *wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści, na zasadach ogólnych*; 6) *zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na określony cel społeczny związany ze wspieraniem kultury polskiej lub ochroną dziedzictwa narodowego – jeżeli czyn nieuczciwej konkurencji był zawiniony.*

W ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji prawodawca wskazał środki ochrony między innymi w art. 296 ust. 1 zgodnie, z którym *osoba, której prawo ochronne na znak towarowy zostało naruszone, lub osoba, której ustawa na to zezwala, może żądać od osoby, która*

¹³⁶ Komentarz do art. 448 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*, Warszawa 2019, Legalis.

¹³⁷ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (t.j. Dz. U. 2020, poz. 286).

¹³⁸ Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1010, z późn. zm.).

naruszyła to prawo, zaniechania naruszenia, wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści, a w razie zawinionego naruszenia również naprawienia wyrządzonej szkody: 1) na zasadach ogólnych albo 2) poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej opłacie licencyjnej albo innego stosownego wynagrodzenia, które w chwili ich dochodzenia byłyby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie ze znaku towarowego. Pod pojęciem osoby należy zgodnie z art. 3 ust. 1 wyżej wskazanej ustawy rozumieć także osobę prawną.

Art. 24 § 3 k.c. dopuszcza możliwość stosowania przepisów należących do innych gałęzi prawa na przykład prawa karnego. Do osób prawnych mogą się odnosić w szczególności art. 212 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny¹³⁹ regulujący przestępstwo zwany w doktrynie zniesławieniem, a także art. 46 wyżej wymienionej ustawy. Ze względu na zakres niniejszej pracy obejmujący tematykę dóbr osobistych osób prawnych w polskim prawie cywilnym, regulacje prawne znajdujące się w Kodeksie karnym nie zostaną poddane analizie.

¹³⁹ Ustawa z dnia z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1950, z późn. zm.).

DOBRA OSOBISTE OSÓB PRAWNYCH
W PROJEKTACH KODEKSU CYWILNEGO

4.1. UWAGI OGÓLNE

Rada Legislacyjna działająca przy Prezesie Rady Ministrów w swoim raporcie z 2005 roku o tworzeniu prawa, krytycznie odniosła się do obowiązującego Kodeksu cywilnego. Stwierdzono między innymi, że *jego stan obecny pozostawia wrażenie kodyfikacji częściowej i w znacznej mierze przestarzałej*¹. Wynikało to z szeregu czynników, wśród których za najważniejsze uznano oparcie stworzonego w 1964 roku Kodeksu cywilnego na założeniach systemu socjalistycznego. Dokonane w latach 1989-2005 zmiany nie zdołały usunąć wszystkich pozostałości dawnego systemu. Rada Legislacyjna stwierdziła, że *palącą sprawą jest opracowanie nowego kodeksu cywilnego na wzór innych krajów byłego obozu socjalistycznego*². Zaleciła ona przy tym, aby decyzje legislacyjne o doniosłych aktach prawodawczych takich jak kodeks cywilny poprzedzone zostały publicznym przedstawieniem ich założeń³.

Założenie to zostało zrealizowane przez działającą od 2002 roku przy Ministrze Sprawiedliwości Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego⁴, która wydała w 2006 roku publikację pt. *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*⁵. W publikacji tej w sposób obszerny

¹ „Przegląd Legislacyjny” 2006, nr 1 (53), s. 100 cyt. za: Z. Radwański, *Kodyfikacja ...*, s. 135.

² *Ibidem*.

³ Z. Radwański, *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 2007, nr 1, s. 5.

⁴ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 29.

⁵ Z. Radwański (red.), *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006.

uzasadniona została konieczność stworzenia nowego Kodeksu cywilnego⁶. Ponadto wskazano w niej szereg zmian, które koniecznie należałoby wprowadzić.

Kolejnym celem Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego stało się przygotowanie projektu Kodeksu cywilnego. Projekt księgi pierwszej wraz z uzasadnieniem został opublikowany w Internecie pod koniec 2008 roku, a w formie drukowanej w styczniu 2009 r.⁷ Projekt księgi pierwszej został następnie poddany rewizji, w wyniku której wprowadzone zostały zmiany w brzmieniu wielu przepisów, a także w jego strukturze⁸.

Dalsze prace nad projektem Kodeksu cywilnego zostały wstrzymane w wyniku zakończenia trwania kadencji Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w dniu 17 grudnia 2015 roku. Tego dnia odwołani zostali Przewodniczący Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego jego Zastępca oraz wszyscy Członkowie⁹.

Po zakończeniu trwania kadencji Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego jej byli członkowie przygotowali objaśnienia do zmienionego projektu księgi pierwszej. Tekst zmienionego projektu księgi pierwszej wraz z komentarzem został opublikowany w 2017 roku¹⁰.

4.2. POSTULATY DOTYCZĄCE ZMIAN REGULACJI PRAWNYCH ODNOSZĄCYCH SIĘ DO DÓBR OSOBISTYCH W TYM DO DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH ZAPREZENTOWANE W ZIELENEJ KSIĘDZE

Dotychczasowa regulacja dotycząca ochrony dóbr osobistych spotkała się z zasadniczą krytyką wyrażoną przez przedstawicieli doktryny polskiego prawa cywilnego¹¹. W Zielonej księdze wskazano, że rozszerzenie zakresu ochrony dóbr osobistych dokonane nowelą z 1996 roku należy ocenić pozytywnie,

⁶ Z. Radwański, *Kodyfikacja...*, s. 136; Problematyka zasadności stworzenia nowego Kodeksu cywilnego poruszona została również [w]: M. Kępiński, *Czy w Polsce potrzebny jest nowy kodeks cywilny?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2014, nr 2, s. 237 i n., J. Andrzejewski, *Czy nowa kodyfikacja prawa cywilnego jest potrzebna w czasie kryzysu prawa?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2014, nr 1, s. 77 i n., P. Stec (red.), M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015.

⁷ *Ibidem*. Zob. także: A. Flisek (red.), *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009.

⁸ P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Księga I. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z objaśnieniami opracowanymi przez członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017, s. XIV.

⁹ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/komisa-kodyfikacyjna-prawa-cywilnego> [dostęp: 25.03.2020].

¹⁰ P. Machnikowski (red.), *op. cit.*

¹¹ Z. Radwański (red.), *Zielona Księga. Optymalna...*, s. 39.

jednakże incydentalna interwencja ustawodawcy obejmująca art. 23, 24, 445 i 448 k.c. doprowadziła do wewnętrznej niespójności przepisów kodeksowych, w szczególności w kwestii wykładni¹². Duże kontrowersje wzbudza niemające żadnego racjonalnego uzasadnienia, a jedynie wynikające ze względów historycznych rozproszenie norm odnoszących się do dóbr osobistych poza k.c. Dotyczy to w szczególności uregulowania ochrony wizerunku i tajemnicy korespondencji w prawie autorskim, czy ochrony czci człowieka przed mediami w prawie prasowym¹³. Wskazane byłoby również niepoprzestawanie na wymienieniu w części ogólnej kodeksu poszczególnych dóbr osobistych podlegających ochronie, ale również określenie ich zasadniczej treści. Uwzględnić przy tym należałoby także dobra osobiste ukształtowane przez judykaturę¹⁴. Za słuszną uznano koncepcję ukształtowania ochrony dóbr osobistych opierającą się na przesłance bezprawności. Jednocześnie obecna regulacja prawna wymaga sprecyzowania dotyczącego w szczególności wskazania okoliczności uchylających bezprawność. Dodatkowo konieczne byłoby rozszerzenie zakresu ochrony dóbr osobistych, tak, aby mogły z niej skorzystać podmioty wobec każdego naruszydiciela. Nie zasługuje na aprobatę, niemające racjonalnych podstaw powiązanie ochrony dóbr osobistych jedynie z odpowiedzialnością deliktową¹⁵. Brakuje także szczególnych regulacji odnoszących się do rozkładu ciężaru dowodu. Ma on bowiem doniosłe znaczenie w systemie ochrony dóbr osobistych. Zastosowanie bezwzględnej reguły zawartej w art. 6 k.c. może doprowadzić do niesprawiedliwej dla pokrzywdzonego konsekwencji. Rozważenia wymaga zatem możliwość wprowadzenia do prawa polskiego regulacji analogicznej do występującej w prawie holenderskim, która umożliwiłaby zmianę rozkładu ciężaru dowodu, tak aby to w określonych sytuacjach sprawca musiał wykazać, że nie spowodował on szkody¹⁶.

W zakresie środków ochrony dóbr osobistych również wskazano pewne konieczne bądź wymagające rozważenia zmiany. W odniesieniu do niemajątkowych środków ochrony dóbr osobistych należałoby je uszczegółwić w odniesieniu do poszczególnych dóbr osobistych¹⁷. Niepożądane społecznie konsekwencje może również wywoływać zbyt szeroko ujęte i nieopatrzone żadnymi ograniczającymi zastrzeżeniami uprawnienie żądania zaniechania działania bezprawnego zagrażającego dobru osobistemu. Dotyczy to zwłaszcza

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 40.

¹⁴ *Ibidem*, s. 42.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, s. 43.

¹⁷ *Ibidem*.

konstytucyjnie zastrzeżonej funkcji informacyjnej¹⁸. W kwestii majątkowych środków ochrony dóbr osobistych problem stanowi niejasność dotycząca przesłanek uzyskania zadośćuczynienia¹⁹. Według twórców Zielonej księgi materia uregulowana obecnie w art. 24 § 1 i art. 448 k.c. powinna być uregulowana łącznie z ogólnymi regułami części ogólnej k.c. określającymi ochronę dóbr osobistych²⁰. Dzięki temu zadośćuczynienie przysługiwałoby w razie naruszenia każdego bezprawnie naruszonego dobra osobistego, ale tylko po spełnieniu dodatkowych, ogólnie wskazanych przesłanek. Sędzia miałby przy tym znaczny luz decyzyjny w kwestii zasadności i wysokości świadczenia pieniężnego. W przypadku, gdyby świadczenie pieniężne według żądania pokrzywdzonego miałyby otrzymać osoba trzecia, należałoby rozważyć zasadność sprecyzowania w przepisach recypienta tychże świadczeń²¹. Zawarte w art. 24 § k.c. odwołanie należałoby rozszerzyć także o możliwość skorzystania z instytucji bezpodstawnego wzbogacenia²².

W kontekście ochrony dóbr osobistych osób prawnych twórcy Zielonej księgi postulowali rozszerzenie wynikającej z art. 43 k.c. reguły tak, aby obejmowała ona także jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Ponadto za wskazane uznają oni również wyłączenie możliwości żądania przez przedsiębiorców zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Powinno to być jednakże *sprzężone ze wzmocnieniem środków prawnych ułatwiających im ochronę ich interesów majątkowych związanych z naruszeniem dóbr osobistych*²³. Środkiem takim byłaby możliwość żądania przez pokrzywdzonego przedsiębiorcę poza odszkodowaniem także wydania od naruszcyciela zwrotu uzyskanej korzyści. Wysokość byłaby zaś nieograniczona do doznanego przez pokrzywdzonego uszczerbku²⁴.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, s. 43-44.

²² *Ibidem*, s. 44.

²³ *Ibidem*, s. 49.

²⁴ *Ibidem*, s. 49.

4.3. REGULACJE PRAWNE DOT. DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE KSIĘGI PIERWSZEJ KODEKSU CYWILNEGO Z 2008 ROKU

Ochronie dóbr osobistych osób prawnych w projekcie Księgi pierwszej Kodeksu cywilnego poświęcony jest przede wszystkim art. 54. Stanowi on, że *dobra osobiste osób prawnych, jak w szczególności nazwa, dobre imię, wolność działania, tajemnica korespondencji, nietykalność pomieszczeń, podlegają ochronie na zasadach określonych w przepisach o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych. Jednakże osoba prawna nie może żądać dla siebie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę*²⁵.

W uzasadnieniu projektu wskazano, iż art. 54 jest odpowiednikiem art. 43 k.c. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego uznała jednak, że obecna formuła przepisu jest zbyt ogólna. Dotyczy to głównie zwrotu „stosuje się odpowiednio”, który nie jest rozumiany jednolicie. Wątpliwości związane są zarówno z katalogiem dóbr osobistych osób prawnych, jak i możliwymi środkami ochrony. Wśród środków ochrony największe rozbieżności budziła dopuszczalność żądania przez osobę prawną zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na mocy art. 448 k.c.²⁶

Art. 54 projektu wskazuje przykładowe dobra osobiste osób prawnych. Są to kolejno: nazwa, dobre imię, wolność działania, tajemnica korespondencji, nietykalność pomieszczeń. Wymienione przez projektodawców dobra osobiste osób prawnych zostały ukształtowane przez doktrynę oraz orzecznictwo i z reguły są one powszechnie akceptowane. Pewne wątpliwości może wzbudzać nieuwzględnienie dobra osobistego w postaci „sfery prywatności”. Katalog dóbr osobistych osób prawnych ma, jednakże charakter otwarty, o czym świadczy zwrot „w szczególności”, co nie wyklucza możliwości wyszczególnienia w piśmiennictwie i praktyce orzecniczej kolejnych dóbr osobistych.

Przesłanki i środki ochrony dóbr osobistych osób prawnych określono poprzez odwołanie się do regulacji przewidzianej dla dóbr osobistych osób fizycznych²⁷. Przesłanki ochrony dóbr osobistych osób fizycznych uregulowano w art. 22 projektu. Zgodnie z § 1, *jeżeli dobru osobistemu zagraża cudze działanie lub je narusza, uprawniony może dochodzić ochrony przeciwko każdej osobie, która dopuściła się takiego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. Według § 2 nie jest bezprawne działanie podjęte na podstawie przepisów ustawy lub za*

²⁵ A. Flisek (red.), *op. cit.*, s. 51.

²⁶ *Ibidem*, s. 63.

²⁷ *Ibidem*.

zgodą uprawnionego. Ujawnienie informacji dotyczących jego osoby nie jest działaniem bezprawnym, jeżeli informacje te są prawdziwe, a za ich ujawnieniem przemawia ważny interes publiczny lub prywatny.

Przesłanki ochrony dóbr osobistych osób prawnych zawarte w art. 22 projektu stanowią konstrukcję analogiczną do tej, która zawarta jest w obecnie obowiązujących przepisach. Konstrukcja ta opiera się na bezprawności jako podstawowej przesłance, która musi być spełniona, aby możliwe było zastosowanie przepisów o ochronie dóbr osobistych. W projekcie utrzymano także korzystne dla uprawnionego domniemanie bezprawności działania naruszającego lub zagrażającego dobru osobistemu. Nowością jest wskazanie w art. 22 § 2 projektu okoliczności wyłączających bezprawność. Według projektodawcy rozwiązanie to wydaje się być bardzo potrzebne, biorąc pod uwagę występowanie wątpliwości dotyczących sytuacji uchylających bezprawność. Problem ten występuje bowiem w wielu sprawach o ochronę dóbr osobistych, w szczególności zaś w ostatnim czasie związany jest ze sprawami naruszenie dóbr osobistych przez środki masowego przekazu, czyli z tzw. procesami prasowymi. Konieczne zatem wydaje się usunięcie niejasności w tejże kwestii²⁸.

Środkom ochrony dóbr osobistych projektodawca unormował w art. 23, 24 i 25 projektu. Zgodnie z art. 23 § 1, projektu *w razie zagrożenia dobra osobistego można żądać niezwłocznego zaniechania oznaczonego działania i usunięcia przyczyny zagrożenia*. § 2 stanowi, że *jeżeli dobro osobiste zostało naruszone, można także żądać dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia tego stanu i skutków naruszenia, a w szczególności złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie*²⁹. Według art. 24 § 1 projektu *jeżeli naruszenie dobra osobistego jest następstwem zawinionego działania albo innego zdarzenia, z którym łączy się obowiązek naprawienia szkody, sąd może przyznać uprawnionemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia i pozostałych środków przysługujących w razie naruszenia lub zagrożenia dobra osobistego*³⁰. Do wskazanych w § 1 roszczeń o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej stosują się zgodnie z art. 24 § 2 projektu przepisy o obowiązku naprawienia szkody. Na podstawie art. 24 § 3 projektu *roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę może być zbyte tylko wtedy, gdy jest już wymagalne i zostało uznane albo przyznał je sąd prawomocnym*

²⁸ *Ibidem*, s. 39.

²⁹ *Ibidem*, s. 23.

³⁰ *Ibidem*, s. 23.

orzeczeniem. Roszczenie to przechodzi na spadkobierców, jeżeli zostało uznane albo powództwo zostało wytoczone za życia uprawnionego. W obydwu przypadkach oświadczenie o uznaniu roszczenia powinno być złożone w formie pisemnej³¹. Art. 25 § 1 stanowi, iż jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych³². Zgodnie z § 2 można również żądać wydania korzyści uzyskanej przez osobę, która dopuściła się naruszenia dobra osobistego³³. Osoby prawne nie mogłyby, jednakże na podstawie art. 54 projektu żądać zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

W art. 23 projektu wskazane zostały niemajątkowe środki ochrony dóbr osobistych. W porównaniu do obecnie obowiązującego art. 24 k.c. art. 23 projektu przewiduje możliwość żądania „niezwłocznego” zaniechania, a ponadto usunięcia przyczyny zagrożenia³⁴. Ponadto rozszerzono zakres środków ochronnych przysługujących w przypadku, gdy doszło już do naruszenia dobra osobistego o możliwość żądania dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia stanu naruszenia. Obok tego poszkodowany miałby możliwość wystosowania roszczenia o dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Powyższe uzupełnienia są zgodne z postulatami wyrażonymi w doktrynie³⁵.

W art. 24 projektu wyszczególniono natomiast majątkowe środki ochrony dóbr osobistych. W porównaniu do obecnie obowiązującego art. 24 k.c. w projekcie postanowiono uregulować przesłanki zastosowania wskazanych w przepisie form ochrony w części ogólnej Kodeksu. Przesłankami tymi są: zawinione działanie albo inne zdarzenie, z którym łączy się obowiązek naprawienia szkody. Tego typu konstrukcja wskazuje, że zarówno w przypadku naruszenia dobra osobistego wskutek czynu niedozwolonego, jak i niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania czy szkody wyrządzonej przez produkt niebezpieczny, uzasadniona jest możliwość zgłoszenia przewidzianych w art. 24 projektu roszczeń³⁶. Zastosowanie spójnika „albo” wyłącza możliwość kumulacji roszczeń³⁷, co w przypadku osoby prawnej i tak nie ma znaczenia, gdyż z dwóch wskazanych w § 1 środków ochrony mogłaby ona jedynie wnieść o zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany

³¹ *Ibidem*, s. 23-24

³² *Ibidem*, s. 24.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, 43.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, s. 43.

³⁷ *Ibidem*, s. 44.

cel społeczny. Wyłączona byłaby przy tym możliwość zbycia tego roszczenia. Nie podlegałoby ono także dziedziczeniu³⁸.

Konstrukcja art. 25 § 1 projektu jest analogiczna do art. 24 § 2 k.c. Nowość stanowi natomiast art. 25 § 2 projektu dający możliwość żądania wydania korzyści uzyskanej przez osobę, która dopuściła się naruszenia dobra osobistego. Regulacja ta jest odpowiedzią na postulaty doktryny i orzecznictwa. W obecnie obowiązującym k.c. podobny środek ochrony przewidziano w art. 43^{10 39}.

Komentowane regulacje zawarte w projekcie Księgi pierwszej Kodeksu cywilnego z 2008 roku w znacznej mierze uwzględniają poglądy doktryny i orzecznictwa. W odniesieniu do osób prawnych w art. 54 projektu wskazano przykładowy katalog dóbr osobistych, a także pozostawiono możliwość kształtowania przez doktrynę i orzecznictwo kolejnych dóbr osobistych poprzez zastosowanie zwrotu „w szczególności”. Kontrowersyjną kwestią wydaje się natomiast, biorąc pod uwagę najnowsze orzecznictwo, brak możliwości żądania przez osobę prawną zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. W chwili tworzenia projektu przeważała koncepcja niedająca osobie prawnej możliwości wystąpienia z owym roszczeniem. Obecnie natomiast tendencja ta uległa znacznej zmianie (patrz. rozdział 3)⁴⁰.

Należy wspomnieć również, iż firmie, która to uznawana jest za dobro osobiste, poświęcono w projekcie między innymi art. 75 k.c. przewidujący środki ochrony. Zgodnie z tymże przepisem *przedsiębiorca, którego prawo do firmy zostało zagrożone cudzym działaniem może żądać:*

- 1) zaniechania niedozwolonych działań;
- 2) usunięcia skutków niedozwolonych działań;
- 3) złożenia jednokrotnego lub wielokrotnego oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie;
- 4) naprawienia wyrządzonej szkody;
- 5) wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści;

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, s. 45.

⁴⁰ Rozważania dotyczące ochrony dóbr osobistych osób prawnych w projekcie z 2008 roku poruszono [w]: J. Frąckowiak, A. Górski, I. Gromska-Szuster, *Osoby w projekcie Kodeksu cywilnego*, „Przegląd Sądowy”, nr 3, s. 28-31, M. Załucki (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015, s. 71-75, komentarz do art. 43 k.c. [w]: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna...*

6) zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na określony cel społeczny związany ze wspieraniem kultury polskiej lub ochroną dziedzictwa narodowego - jeżeli działanie było zawinione⁴¹.

Art. 75 projektu stanowi odpowiednik art. 43¹⁰ k.c. Jego treść jest, jednakże analogiczna do treści art. 18 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Projektodawcy stwierdzili, że w obecnym stanie prawnym należałoby albo doprowadzić do jednakowego brzmienia art. 43¹⁰ k.c. i art. 18 wyżej wymienionej ustawy albo usunąć jako zbędny art. 43¹⁰ 42.

4.4. REGULACJE PRAWNE DOT. DÓBR OSOBISTYCH OSÓB PRAWNYCH W PROJEKCIE KSIĘGI PIERWSZEJ KODEKSU CYWILNEGO Z 2015 ROKU

Ochrona dóbr osobistych osób prawnych w projekcie Księgi pierwszej Kodeksu cywilnego z 2015 roku uregulowana została w art. 40 projektu oraz w niektórych przepisach odnoszących się do dóbr osobistych osób fizycznych. Zgodnie z wyżej wspomnianym artykułem *dobra osobiste osoby prawnej, a w szczególności nazwa, dobre imię, tajemnica komunikowania się, nietykalność pomieszczeń, podlegają ochronie prawnej. Przepisy o dobrach osobistych osoby fizycznej stosuje się odpowiednio*⁴³.

Projektodawca w art. 40 projektu z 2015 roku podobnie, jak w art. 54 projektu z 2008 roku postanowił stworzyć przykładowy katalog dóbr osobistych osób prawnych. Ma on charakter otwarty, co umożliwiłoby doktrynie i orzecznictwu jego rozszerzanie. W porównaniu do projektu z 2008 roku wprowadzono jednak pewne zmiany. Usunięte z przykładowego katalogu dóbr osobistych osób prawnych zostało dobro osobiste w postaci „wolności działania”, a „tajemnicę korespondencji” zastąpiono „tajemnicą komunikowania się”. Wydaje się, że drugą z wyżej wymienionych zmian należy uznać za pożyteczną. Zakres pojęcia „tajemnica komunikowania się” jest bowiem znacznie szerszy aniżeli „tajemnicy korespondencji. „Korespondencja” definiowana jest jako *zbiór otrzymanych lub wysłanych listów*⁴⁴, zaś słowo „komunikować” oznacza *przekazywać komuś informacje w bezpośrednim kontakcie*⁴⁵

⁴¹ *Ibidem*, s. 69

⁴² *Ibidem*, s. 69 i n.

⁴³ P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, s. 57.

⁴⁴ Definicja dla hasła „korespondencja”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/korespondencja.html> [dostęp: 26.03.2020].

⁴⁵ Definicja dla hasła „komunikować” [w]: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/korespondencja.html> [dostęp: 26.03.2020].

albo *podawać coś do wiadomości*⁴⁶, a „komunikować się” to innymi słowy „utrzymywać z kimś kontakt”⁴⁷. Słusznym wydaje się twierdzenie, według którego zwrot „tajemnica komunikowania się” jednoznacznie wskazuje na objęcie ochroną wszelkich form porozumiewania się pomiędzy określonymi podmiotami. Rozwiązałyby to tym samym potencjalne problemy związane z wykładnią powyższego pojęcia.

Według projektodawców art. 40 zd. 2 projektu stanowiące, iż *przepisy o dobrach osobistych osoby fizycznej stosuje się odpowiednio*, byłoby lepszym rozwiązaniem niż obecnie obowiązujący art. 43 k.c. Sformułowanie przez ustawodawcę tego przepisu w taki, a nie inny sposób, według niektórych przedstawicieli doktryny oznacza jedynie *możliwość stosowania przepisów o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych (środków tej ochrony) do ochrony pewnych stanów rzeczy (wartości) związanych z funkcjonowaniem osób prawnych*. Konstrukcja ta nie przesądza natomiast o istnieniu dóbr osobistych osób prawnych⁴⁸. Wydaje się, jednakże, iż nie jest to słuszne stanowisko. Istnienie dóbr osobistych osób prawnych jest powszechnie akceptowane w doktrynie⁴⁹ i orzecznictwie⁵⁰, a zastosowanie regulacji, według której przepisy o dobrach osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych, mogłoby rodzić wiele problemów związanych z wykładnią przepisów o dobrach osobistych w kontekście ochrony dóbr osobistych osób prawnych. Wątpliwości dotyczyłyby

⁴⁶ Definicja dla hasła „komunikować” [w]: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/korespondencja.html> [dostęp: 26.03.2020]; Warto przytoczyć także definicje słowa „komunikacja”. Rozumie się ją jako *przepływ informacji między urządzeniami, np. telefonami lub komputerami albo przekazywanie i odbieranie informacji w bezpośrednim kontakcie z drugą osobą*. Zob. [w]: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/komunikacja.html> [dostęp: 26.03.2020].

⁴⁷ Definicja dla hasła „komunikować się”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/komunikowa%C4%87%20si%C4%99.html> [dostęp: 26.03.2020].

⁴⁸ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 28; por. J. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 130 i n. cyt. za: P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, s. 58.

⁴⁹ Komentarz do art. 43 k.c. [w]: E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Osajda (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Załucki (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: M. Gutowski (red.), *op. cit.*, komentarz do art. 43 k.c. [w]: K. Pietrzykowski (red.) *op. cit.*, M. Safjan (red.), *op. cit.*, s. 1189, S. Grzybowski, *System prawa cywilnego...*, s. 296-297, A. Kubiak-Cyrul, *op. cit.*, s. 116 i n., Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 187-189, E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 111,

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 14 listopada 1986 r., sygn. II CR 295/86, *Legalis* nr 25594, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01, *Legalis* nr 58171, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 lipca 2008 r., sygn. II CSK 111/08, *Legalis* nr 133166, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 maja 2009 r., sygn. I CSK 440/08, *Legalis* nr 264438, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 stycznia 2012 r., sygn. I CSK 790/10, *Legalis* nr 443514, wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, *Legalis* nr 734582.

również tego, które przepisy mają zastosowanie w stosunku do osób prawnych, a które nie.

Środki ochrony dóbr osobistych zostały w projekcie z 2015 roku uregulowane w art. 18, zaś przesłanki ochrony normuje art. 19. Zgodnie z art. 18 § 1 projektu *w razie zagrożenia albo naruszenia dobra osobistego cudzym zachowaniem uprawniony może żądać zaniechania tego zachowania*. § 2 stanowi, że *jeżeli dobro osobiste zostało naruszone, uprawniony może żądać dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia stanu naruszenia i jego skutków, a w szczególności złożenia oświadczenia o odpowiedniej treści i formie*. W myśl art. 19 § 1 projektu *roszczenia z tytułu naruszenia dobra osobistego nie przysługują uprawnionemu, jeżeli zagrożenie albo naruszenie dobra osobistego nie było bezprawne lub naruszenie dobra osobistego i skutki tego naruszenia były albo do chwili wytoczenia powództwa stały się nieistotne*.

Art. 18 projektu z 2015 roku wymienia jedynie niemajątkowe środki niemajątkowej ochrony dóbr osobistych⁵¹. Według projektodawców przepisy regulujące majątkowe środki ochrony dóbr osobistych w projekcie z 2008 roku budziły wiele wątpliwości interpretacyjnych. *Nie było w szczególności jasne, czy samodzielnie określały one przesłanki zadośćuczynienia oraz uprawnienia do żądania zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez uprawnionego cel społeczny*⁵². Projektodawcy stwierdzili, że przepisy dotyczące zadośćuczynienia należałoby umieścić w części dotyczącej czynów niedozwolonych⁵³. koncepcja ta wydaje się nie być słuszna. W obecnie obowiązującym k.c. funkcjonuje bowiem model oparty na uregulowaniu majątkowych środków ochrony dóbr osobistych w części dotyczącej czynów niedozwolonych, co nierzadko jest przedmiotem krytyki doktryny i orzecznictwa (poruszone w rozdziale nr 3). Umieszczenie przepisów dotyczących zarówno majątkowej, jak i niemajątkowej ochrony dóbr osobistych w części odnoszącej się do dóbr osobistych byłoby rozwiązaniem ułatwiającym stosowanie tychże przepisów.

W porównaniu do projektu z 2008 roku, w art. 18 projektu z 2015 roku wskazano, że źródłem zagrożenia może nie tyle cudze działanie, co cudze zachowanie⁵⁴. Zachowanie to może mieć nie tylko charakter czynny, ale także bierny⁵⁵, o czym świadczy treść art. 17 projektu zgodnie, z którym *narusza dobro osobiste także ten, kto mimo ciężącego na nim obowiązku nie zapobiega*

⁵¹ P. Machnikowski (red.), *op. cit.*, s. 35.

⁵² *Ibidem*, s. 17.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 36.

⁵⁵ *Ibidem*.

*naruszeniu dobra*⁵⁶. Projektodawcy uznali również za zbędny wynikający z art. 23 § 1 projektu z 2008 roku fragment, według którego w przypadku zagrożenia dobra osobistego możliwe byłoby żądanie „usunięcia przyczyny zagrożenia”. Według ich argumentacji *pozytywne działanie polegające na eliminacji źródła zagrożenia może być uznane za zaniechanie (w rozumieniu art. 18 § 1 projektu) biernego zachowania zagrażającego dobru osobistemu*. Art. 18 § 2 projektu z 2015 roku przyznający temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone prawo *żądania dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia stanu naruszenia i jego skutków, a w szczególności złożenia oświadczenia o odpowiedniej treści i formie* ma treść analogiczną do art. 23 § 2 projektu z 2008 roku.

Przesłankom ochrony dóbr osobistych osób prawnych poświęcono art. 19 projektu. Projektodawcy zdecydowali się utrzymać model oparty na przesłance bezprawności. Zdecydowano się jednak na wprowadzenie pewnej zmiany, na mocy której roszczenie z tytułu naruszenia dobra osobistego nie przysługiwałoby także wtedy, gdy *naruszenie dobra osobistego i skutki tego naruszenia były albo do chwili wytoczenia powództwa stały się nieistotne*. Jest to rozwiązanie nieznanne zarówno doktrynie, jak i orzecznictwu. Projektodawca wyszedł, jednakże z założenia, że nieracjonalne byłoby przypisywanie odpowiedzialności za każdego rodzaju naruszenia, w szczególności zaś te najdrobniejsze i tolerowane społecznie⁵⁷. Sąd dokonując oceny w tym zakresie, brałby pod uwagę stan rzeczy z chwili wytoczenia powództwa, o czym świadczy zwrot „do chwili wytoczenia powództwa”. W przeciwnym razie sąd badałby istotność naruszenia na dzień zamknięcia rozprawy, co wynika z art. 316 k.p.c. Byłoby to rozwiązanie niesłuszne, gdyż w wyniku przewlekłości postępowania mogłoby dojść do utraty ochrony⁵⁸. Ponadto w projekcie z 2015 roku w porównaniu do projektu z 2008 roku zrezygnowano z wyszczególniania okoliczności wyłączających bezprawność naruszenia dobra osobistego. Uznano, iż tak jak w obecnym stanie prawnym, kwestia ta powinna być pozo-
stawiona doktrynie i judykaturze⁵⁹. Wydaje się, iż rozwiązanie, w ramach którego roszczenie z tytułu naruszenia dobra osobistego nie przysługiwałoby w przypadku nieistotności naruszenia i nieistotności skutków naruszenia, należy uznać za słuszne. Całkowicie bezzasadne byłoby bowiem przypisywanie odpowiedzialności za najdrobniejsze naruszenia. Pojęcia nieistotnego naruszenia i nieistotnego skutku naruszenia musiałyby zostać jednak sprecyzowane

⁵⁶ *Ibidem*, s. 33.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 37.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 38.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 37.

przez piśmiennictwo i orzecznictwo. Na czoło wysuwa się bowiem pytanie o moment, w którym dane naruszenie bądź skutek naruszenia staje się istotny. Nie zasługuje na aprobatę zamiar pozostawienia doktrynie i orzecznictwu kwestii wyszczególnienia okoliczności wyłączających bezprawność. W piśmiennictwie i judykaturze pojawiają się bowiem liczne rozbieżności dotyczące wyżej wymienionego zagadnienia, które wynikają z braku stosownych regulacji prawnych.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona analiza obecnie obowiązujących przepisów regulujących problematykę dóbr osobistych osób prawnych prowadzi do wniosku, że są one zbyt lakoniczne i nie wytrzymują próby czasu. Liczne wątpliwości i toczące się w doktrynie i orzecznictwie spory powodują konieczność znowelizowania w szczególności art. 43 k.c. W judykaturze i piśmiennictwie widoczne są rozbieżności dotyczące w szczególności: przykładowego katalogu dóbr osobistych osób prawnych, środków ochrony przysługujących osobom prawnym w przypadku naruszenia ich dóbr osobistych, możliwością kumulacji roszczeń w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych. Powyższe problemy powinny zostać rozstrzygnięte przez polskiego prawodawcę. Jest to o tyle konieczne, gdyż w XXI wieku mamy do czynienia z rozwojem nowoczesnych technologii, który oprócz wielu dobrodziejstw niesie także liczne zagrożenia także dla dóbr osobistych. Ponadto w dobie rozwoju gospodarczego powstaje coraz więcej osób prawnych¹, których dobra osobiste mogą być z racji prowadzonej działalności przedmiotem naruszeń.

W pierwszej kolejności należy stworzyć przykładowy katalog dóbr osobistych osób prawnych. Najlepiej, aby obejmował on dobra osobiste akceptowane przez większość doktryny i orzecznictwa. Konieczne jest także jasne wskazanie środków ochrony, które przysługują dobrom osobistym w przypadku zagrożenia bądź naruszenia dóbr osobistych. Nie może być również wątpliwości związanych z możliwą kumulacją roszczeń.

¹ Tylko w okresie od 1 stycznia do 19 grudnia 2018 roku powstało 32 985 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, Polskie firmy 2018 — rok w prześwietleniu, <https://medium.com/blog-transparent-data/polskie-firmy-2018-rok-w-prze%C5%9Bwietleniu-809fdb8e01de> [dostęp: 28.03.2020].

Zdaniem autora przepisy o ochronie dóbr osobistych osób prawnych powinny mieć następującą treść:

§ 1 Dobra osobiste osób prawnych w szczególności nazwa, firma, dobre imię, wolność w tym wolność prowadzenia działalności gospodarczej lub statutowej, nietykalność pomieszczeń, tajemnica korespondencji, sfera prywatności, podlegają ochronie na zasadach przewidzianych w przepisach o ochronie dóbr osobistych.

§ 2 Osoba prawna ma prawo korzystać ze środków ochrony dóbr osobistych przewidzianych w przepisach o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych w szczególności ma prawo żądać zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Kumulacja wskazanych powyżej roszczeń jest dopuszczalna.

Sformułowanie przepisów o ochronie dóbr osobistych w powyższy sposób rozwiązałoby wiele problemów związanych z wykładnią, które dziś są przedmiotem mniej albo bardziej wnikliwych analiz doktryny i orzecznictwa. Niemniej jednak prawidłowe sformułowanie przepisów dotyczących dóbr osobistych w tym dóbr osobistych osób prawnych wymaga szeregu konsultacji zarówno z wybitnymi teoretykami, jak i praktykami. Bez względu na różnice zdań, które występują w piśmiennictwie i judykaturze, należy być zgodnym, co do konieczności nowelizacji przepisów o dobrach osobistych w tym w szczególności o dobrach osobistych osób prawnych. Podmioty prawa powinny być bowiem pewne, że prawodawca chroni ich dobra osobiste w sposób jasny i precyzyjny.

BIBLIOGRAFIA

AKTY PRAWNE

1. Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dz. Pr. P. P. 1919, nr 44, poz. 315).
2. Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz. U. 1920, nr 111, poz. 733).
3. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 listopada 1924 r. o prawie wekslowem (Dz. U. 1924, nr 100, poz. 926).
4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 listopada 1924 r. o prawie czekowem (Dz. U. 1924, nr 100, poz. 927).
5. Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskiem (Dz. U. 1926, nr 48, poz. 286).
6. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwem dla stosunków prywatnych wewnętrznych (Dz. U. 1926, nr 101, poz. 580).
7. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwem dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Dz. U. 1926, nr 101, poz. 581).
8. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. - Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz. U. 1930, nr 83, poz. 651).
9. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. - Prawo o sądowem postępowaniu egzekucyjnem (Dz. U. 1932, nr 93, poz. 803).
10. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz. U. 1933, nr 82, poz. 598).
11. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy (Dz. U. 1934, nr 57, poz. 502, z późn. zm.).
12. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe (Dz. U. 1934, nr 93, poz. 834, z późn. zm.).

BIBLIOGRAFIA

13. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo o postępowaniu układowem (Dz. U. 1934, nr 93, poz. 836, z późn. zm.).
14. Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo czekowe (t.j. Dz. U. 2016, poz. 462).
15. Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (t.j. Dz. U. 2016, poz. 160).
16. Dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. Prawo osobowe (Dz. U. 1945, nr 40, poz. 223).
17. Dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o uznanie za zmarłego i o stwierdzenie zgonu (Dz. U. 1945, nr 40, poz. 226).
18. Dekret z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnienie (Dz. U. 1945, nr 40, poz. 225).
19. Dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz. U. 1945, nr 48, poz. 270).
20. Dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 1945, nr 48, poz. 272).
21. Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. - Prawo rodzinne (Dz. U. 1946, nr 6, poz. 52).
22. Dekret z dnia 14 maja 1946 r. - Prawo opiekuńcze (Dz. U. 1946, nr 20, poz. 135).
23. Dekret z dnia 29 maja 1946 r. - Prawo małżeńskie majątkowe (Dz. U. 1946, nr 31, poz. 196).
24. Dekret z dnia 8 października 1946 r. - Prawo spadkowe (Dz. U. 1946, nr 60, poz. 328).
25. Dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe (Dz. U. 1946, nr 57, poz. 319).
26. Dekret z dnia 11 października 1946 r. - Prawo o księgach wieczystych (Dz. U. 1946, nr 57, poz. 320).
27. Dekret z dnia 12 listopada 1946 r. - Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1946, nr 67, poz. 369).

28. Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1950, nr 34, poz. 311).
29. Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. przepisy wprowadzające przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. 1950, nr 34, poz. 312).
30. Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. 1952, nr 34, poz. 234).
31. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. 1952, nr 33, poz. 232).
32. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1145, z późn. zm.).
33. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1460, z późn. zm.).
34. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1010, z późn. zm.).
35. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1231, z późn. zm.).
36. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm.).
37. Ustawa z dnia z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz. U. 2019, poz. 1950, z późn. zm.).
38. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (t.j. Dz. U. 2020, poz. 286).
39. Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2003, nr 49, poz. 408).
40. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 listopada 2014 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach (Dz. U. 2014, poz. 1667).

POZYCJE ZWARTE

1. Balcarczyk Justyna (red.), *Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie*, Warszawa 2012.
2. Barta Janusz (red.), Markiewicz Ryszard (red.), *Media a dobra osobiste*, Warszawa 2009.
3. Barta Janusz, Markiewicz Ryszard, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2001.
4. Błahuta Franciszek i in., *Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I*, Warszawa 1972.
5. Cisek Andrzej, *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, Wrocław 1989.
6. Dobosz Izabela, *Tajemnica korespondencji jako dobro osobiste oraz jej ochrona w prawie cywilnym*, Rozprawy Habilitacyjne UJ, Kraków 1989.
7. Fierich Xavery, *Unifikacja ustawodawstwa [w]: Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga pamiątkowa 1918-1928*, Kraków - Warszawa 1928.
8. Flisek Aneta (red.), *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009.
9. Górnicki Leonard, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław 2000.
10. Grzybowski Stefan, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957.
11. Grzybowski Stefan (red.), *System prawa cywilnego. Część ogólna*, Warszawa 1974.
12. Grzybowski Stefan, *System prawa cywilnego. Tom 1. Część ogólna prawa cywilnego*, Warszawa 1972.
13. Jakubecki Andrzej, Kidyba Andrzej, Mojak Jan, Skubisz Ryszard, *Zarys prawa spółek*, Lublin 1994.
14. Kacprzyk Wiesław, *Prawo do prywatności w prawie kanonicznym i w prawie polskim. Studium prawnoporównawcze*, Lublin 2008.
15. Koczanowski Janusz, *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, Kraków 1999.

16. Kordasiewicz Bogudar, *Jednostka wobec środków masowego przekazu*, Wrocław 1991.
17. Koschembahr-Łyskowski Ignacy, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga 1, Przepisy ogólne*, Warszawa 1928.
18. Koschembahr-Łyskowski Ignacy, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga 1, Przepisy ogólne*, Warszawa 1931.
19. Koschembahr-Łyskowski Ignacy, *W sprawie kodyfikacji naszego prawa cywilnego*, Warszawa 1925.
20. Kubiak-Cyruł Agnieszka, *Dobra osobiste osób prawnych*, Zakamycze 2005.
21. Lewandowska-Malec Izabela (red.), *Dobra osobiste*, Warszawa 2017.
22. Lityński Adam, *Wydział karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego*, Katowice 1991.
23. Łaszewska-Hellriegel Martyna, Skibińska Magdalena, *Dobra osobiste w prawie cywilnym, prasowym i karnym*, Zielona Góra 2018.
24. Machnikowski Piotr (red.), *Kodeks cywilny. Księga I. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z objaśnieniami opracowanymi przez członków zespołu problemowego KKPC*, Warszawa 2017.
25. Matys Justyna, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010.
26. Moszyńska Anna, *Geneza prawa spadkowego w polskim Kodeksie cywilnym z 1964 roku*, Toruń 2019.
27. Panowicz-Lipska Janina, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975.
28. Pązik Adam, *Wyłączenie bezprawności naruszenia dobra osobistego na podstawie interesu społecznego*, Warszawa 2014.
29. Piątkowski Stanisław Józef (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1986.
30. Pietrzak Michał, *Z problematyki kodyfikacji prawa w II Rzeczypospolitej*, (w:) Maciejewski Tadeusz (red.), *Partykularyzm a unifikacja prawa w Polsce (XV – XX)*, Gdańsk 1994.

31. *Projekt części ogólnej Kodeksu cywilnego*, Warszawa 1948.
32. *Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1954.
33. *Projekt kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1960.
34. *Projekt kodeksu cywilnego*, Warszawa 1961.
35. *Projekt kodeksu cywilnego oraz przepisów wprowadzających kodeks cywilny*, Warszawa 1962.
36. *Projekt prawa rzeczowego uchwalony w pierwszym czytaniu przez Podkomisję Prawa Rzeczowego Komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 1937.
37. Przybyłowski Kazimierz, *Polskie międzywojenne prace w dziedzinie prawa spadkowego* [w]: *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967
38. Radwański Zbigniew, Olejniczak Adam, *Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2015.
39. Radwański Zbigniew (red.), *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006.
40. Ritterman Stefan, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937.
41. Sieńczyło-Chłabcz Dorota Joanna, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Zakamycze 2006.
42. Skowrońska-Bocian Elżbieta, *Prawo cywilne. Część ogólna. Zarys wykładu*, Warszawa 2005.
43. Sobczak Jacek, *Podstawy prawa autorskiego*, Poznań 1995.
44. Sołtysiński Stanisław (red.), *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Radwańskiego*, Poznań 1990.
45. Sołtysiński Stanisław, Szajkowski Andrzej, Szwaja Janusz, *Kodeks handlowy. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1997.
46. Sośniak Mieczysław, *Bezprawność zachowania jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej za czyny niedozwolone*, Kraków 1959.

47. Sośniak Mieczysław, *Funkcje i skuteczność zgody osoby uprawnionej w zakresie ochrony dóbr osobistych*, Wrocław 1985
48. Stec Piotr (red.), Załucki Mariusz (red.), *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, Warszawa 2015.
49. Szer Seweryn, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1950.
50. Szer Seweryn, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967.
51. Szpunar Adam, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979.
52. Szpunar Adam, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999.
53. Świątczak Krzysztof, *Analiza porównawcza regulacji hipoteki w dawnym prawie polskim oraz w Ustawie z dnia 6 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece* [w]: Jakubecki Andrzej (red.), Mojak Jan (red.), Widło Jacek (red.), *Zabezpieczenia wiarygodności w prawie polskim w 20-lecie przywrócenia zastawu rejestrowego*, Lublin 2017.
54. Till Ernest, *Osoby prawne. Projekt rozdziału kodeksu cywilnego z uwagami*, Poznań 1921.
55. Wałachowska Monika, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, Toruń 2007.
56. Winiarz Jan (red.), *Kodeks cywilny*, Warszawa 1980.
57. Winiarz Jan (red.), *Kodeks cywilny z komentarzem. Tom I*, Warszawa 1989.
58. Wolter Aleksander, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955.
59. Wolter Aleksander, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1986.
60. Wronkowska Sławomira, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005.
61. Zoll Fryderyk, *Prawo cywilne w zarysie*, Kraków 1946.

ARTYKUŁY

1. Andrzejewski Jan, *Czy nowa kodyfikacja prawa cywilnego jest potrzebna w czasie kryzysu prawa?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2014, nr 1.
2. Bartel Maria Wojciech, *Udział przedstawicieli środowisk akademickich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919-1939)*, „Krakowskie Studia Prawnicze, 1990”.
3. Cieśla Artur, *Prywatność osoby prawnej jako jedno z jej dóbr osobistych*, „Rejent” 2007, nr 4 (192).
4. Fierich Xavery, *Komisja Kodyfikacyjna w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1925, nr 3.
5. Frąckowiak Józef, Górski Antoni, Gromska-Szuster Irena, *Osoby w projekcie Kodeksu cywilnego*, „Przegląd Sądowy”, nr 3.
6. Gołąbek Stanisław, *Przed projektem polskiego kodeksu cywilnego*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”, 1920, nr 1-4, 5-8, 9-12.
7. Gołąbek Stanisław, *Wielka kodyfikacja*, „Przegląd Współczesny, 1923, nr 11.
8. Górski Józef, *O projekcie prawa rzeczowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1938, nr 1.
9. Górnicki Leonard, *Prawo jako czynnik integracji państwa w latach II Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis CCCXIII/2011.
10. Górnicki Leonard, *Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919 – 1939)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2004, nr 3.
11. Granecki Paweł, *Dobra osobiste w prawie polskim - zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „Przegląd Sądowy”, 2002, nr 5.
12. Grodziski Stefan, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1981, nr 1.
13. Grodziski Stefan, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919-1947)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 1992, nr 1-4.
14. Grodziski Stefan, *W osiemdziesięciolecie Komisji Kodyfikacyjnej (Geneza i struktura)*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 4.

15. Grodziski Stefan, *Z dziejów unifikacji polskiego prawa cywilnego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1985, nr 2.
16. Grzybowski Stefan, *Przed polskim kodeksem cywilnym (Ostatnie publikacje Komisji Kodyfikacyjnej)*, „Przegląd Notarialny”, 1928, nr 3.
17. Kępiński Marian, *Czy w Polsce potrzebny jest nowy kodeks cywilny?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2014, nr 2.
18. *Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego. Materiały*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego” 1997, nr 1.
19. Lewaszewicz-Petrykowska Biruta, *W sprawie wykładni art. 448 k.c.*, „Przegląd sądowy” 1997, nr 1.
20. Lutostański Karol, *Prawodawstwo cywilne w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski (1918 – 1928)*, Warszawa 1928.
21. Makarewicz Juliusz, *Problem kodyfikacji (Mowa wygłoszona w Senacie Rz. P 7 marca 1931 r.)*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1931.
22. Matlak Andrzej, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, 2004, nr 2.
23. Mohyluk Mariusz, *Porządkowanie Prawa w II Rzeczypospolitej: Komisja Kodyfikacyjna i Rada Prawnicza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1999, nr 1.
24. Mohyluk Mariusz, *Porządkowanie Prawa w II Rzeczypospolitej: Komisja Kodyfikacyjna i Rada Prawnicza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1999, nr 2.
25. Ohanowicz Alfred, *Unifikacja i reforma prawa cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1959, nr 3.
26. Parczewski Alfons, *Uwagi nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce*, „Roczniki Prawniczy Wileński”, 1925.
27. Pogódek Przemysław, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych w Kodeksie cywilnym, cz. I*, Monitor Prawniczy 2004, nr 13.
28. Płaza Stanisław, *Kodyfikacja prawa w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno – Historyczne”, 2005, nr 1.
29. Przeworski Jan, *O projekcie przepisów ogólnych kodeksu cywilnego*, „Głos Prawa”, 1928, nr 9-12.

BIBLIOGRAFIA

30. Przybyłowski Kazimierz, *Ukształtowanie zasad dotyczących odpowiedzialności za długi spadkowe w polskim prawie cywilnym*, „Studia Cywilistyczne”, 1969.
31. Przybyłowski Kazimierz, *Ustanowienie spadkobiercy w przypadkach z art. 103 dekretu o prawie spadkowym*, „Państwo i Prawo”, 1948, nr 8.
32. Rosenblüth Ignacy, *Projekty przepisów polskiego kodeksu cywilnego o „anormalnościach w powzięciu i przejawie postanowienia”*, „Przegląd Notarialny”, 1926, nr 3-4.
33. Sitnicki Zygmunt, *Kodyfikacja a unifikacja*, „Przegląd Sądowy” 1929, nr 4.
34. Sójka-Zielińska Katarzyna, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1975, nr 2.
35. Szpunar Adam, *Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1990, nr 1.
36. Radwański Zbigniew, *Kodyfikacja prawa cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2009, nr 2.
37. Radwański Zbigniew, *Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1969, nr 1.
38. Radwański Zbigniew, *Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2007, nr 1.

DOKUMENTY ELEKTRONICZNE

1. Balcarczyk Justyna, *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja*, Warszawa 2009, LEX.
2. Bieniek Gerard (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania. Tom I-II*, Warszawa 2011, LEX.
3. Ciszewski Jerzy (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2014, LEX.

4. Ciszewski Jerzy (red.), Nazaruk Piotr (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, LEX.
5. Dmowski Stanisław, Rudnicki Stanisław, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2014, LEX.
6. Ereciński Tadeusz (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2012, LEX.
7. Ferenc-Szydełko Ewa (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2016, Legalis.
8. Flaga-Gieruszyńska Kinga, Zieliński Andrzej, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
9. Fras Mariusz (red.), Habdas Magdalena (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1-125)*, Warszawa 2018, LEX.
10. Gniewek Edward (red.), Machnikowski Piotr (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
11. Gudowski Jacek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część Ogólna*, Warszawa 2014, LEX.
12. Gudowski Jacek (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz do wybranych przepisów*, Warszawa 2018, LEX.
13. Gudowski Jacek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2018, LEX,
14. Gutowski Maciej (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, Warszawa 2018, Legalis.
15. Gutowski Maciej (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 353–626*, Warszawa 2019, Legalis.
16. Góra-Błaszczkowska Agnieszka (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹²*, Warszawa 2020, Legalis.
17. Kidyba Andrzej (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 2012, LEX.
18. Kidyba Andrzej (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 2014, LEX.
19. Krudysz Marcin, *Charakter znaku towarowego jako dobra prawnego*, Warszawa 2014, LEX.

20. Książak Paweł (red.), Pyziak-Szafnicka Małgorzata (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Warszawa 2014, LEX.
21. Marszałkowska-Krześ Elwira (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
22. Michalak Arkadiusz (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis,
23. Olejniczak Adam (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 6*, Warszawa 2014.
24. Osajda Konrad (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
25. Partyk Aleksandra, *Dopuszczalność żądania ustalenia naruszenia dóbr osobistych w trybie art. 189 k.p.c.*, Warszawa 2015, LEX.
26. Partyk Aleksandra, *Wizerunek osoby prawnej jako jej dobro osobiste*, Warszawa 2014, LEX.
27. Piasecki Kazimierz, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*, Zakamycze 2003, LEX.
28. Pietrzykowski Krzysztof (red.), *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Warszawa 2018, Legalis.
29. Safjan Marek (red.), *Prawo cywilne - część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 1*, Warszawa 2012, Legalis.
30. Szanciło Tomasz (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, Warszawa 2019, Legalis.
31. Ślęzak Piotr, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2017, Legalis.
32. Wasilewski Piotr, *Wolność prasowej wypowiedzi satyrycznej. Studium cywilistyczne na tle porównawczym*, Warszawa 2012, LEX.
33. Załucki Mariusz (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
34. Zaremba Michał (red.), *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2018, LEX.

ORZECZNICTWO (TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY)

1. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 czerwca 1997 r., sygn. K 21/96, OTK 1997/2/23.
2. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 kwietnia 2003 r., sygn. SK 24/02, Legalis nr 56666.
3. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2005 r., sygn. SK 49/03, OTK-A 2005/2/13.
4. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 stycznia 2010 r., sygn. SK 35/08, Legalis nr 186468.

ORZECZNICTWO (SĄD NAJWYŻSZY)

1. Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 grudnia 1971 r., sygn. III CZP 87/71, Legalis nr 15925.
2. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1973 r., sygn. III CZP 37/73, OSNC 1974/9/145.
3. Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 czerwca 2007 r., sygn. III CZP 54/07, Legalis nr 83245.
4. Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 9 września 2008 r., sygn. III CZP 31/08, OSNC 2009/3/36.
5. Uchwała Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 listopada 2010 r., sygn. III CZP 79/10, Legalis nr 260723.
6. Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 27 marca 2018 r., sygn. III CZP 36/17, OSNC 2018/11/103.
7. Orzeczenie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 kwietnia 1965 r., sygn. II CR 266/64, Legalis nr 1045576.
8. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 19 września 1968 r., sygn. II CR 291/68, Legalis nr 13662.
9. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1975 r., sygn. I CR 887/75, LEX nr 7780.
10. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 stycznia 1976 r., sygn. II CR 692/75, Legalis nr 19212.

BIBLIOGRAFIA

11. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 maja 1977 r., sygn. I CR 159/77, Legalis nr 20100.
12. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 10 czerwca 1977 r., sygn. II CR 187/77, Legalis nr 20141.
13. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 października 1982 r., sygn. I CR 239/82, Legalis nr 23387.
14. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 14 listopada 1986 r., sygn. II CR 295/86, Legalis nr 25594.
15. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna i Administracyjna z dnia 25 kwietnia 1989 r., sygn. I CR 143/89, Legalis nr 26653.
16. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 sierpnia 1990 r., sygn. IV CR 224/90, Legalis nr 27022.
17. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1991 r., sygn. III CRN 28/91, LEX nr 519375.
18. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 września 1991 r., sygn. II CR 753/90, Legalis nr 27449.
19. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 15 czerwca 1994 r., sygn. I CRN 73/94, Legalis nr 222490.
20. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 11 marca 1997 r., sygn. III CKN 33/97, Legalis nr 30799.
21. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 października 1998 r., sygn. II CKN 25/98, Legalis nr 43088.
22. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 kwietnia 1999 r., sygn. II CKN 279/98, Legalis nr 357786.
23. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 1999 r., sygn. I CKN 16/98, OSNC 2000/2/25.
24. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 20 czerwca 2001 r., sygn. I CKN 1135/98, Legalis nr 50351.
25. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 marca 2002 r., sygn. III CKN 777/00, Legalis nr 54735.
26. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2002 r., sygn. II CKN 740/00, LEX nr 1147737.

27. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 22 listopada 2002 r., sygn. IV CKN 1519/00, Legalis nr 59144.
28. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2002 r., sygn. V CKN 1581/00, OSNC 2004/4/53.
29. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 28 lutego 2003 r., sygn. V CK 308/02, Legalis nr 58520.
30. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 marca 2003 r., sygn. I CKN 100/01, Legalis nr 58171.
31. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 maja 2003 r., sygn. I CKN 463/01, Legalis nr 59868.
32. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2004 r., sygn. II CK 115/03, LEX nr 1595077.
33. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 20 maja 2004 r., sygn. II CK 330/03, Legalis, nr 65950.
34. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2004 r., sygn. IV CK 707/03, LEX nr 1615031.
35. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 grudnia 2004 r., sygn. II CK 303/04, Legalis nr 66293.
36. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2005 r., sygn. II CK 578/04, LEX nr 284073.
37. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 r., sygn. III CK 622/04, LEX nr 180853.
38. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2005 r., sygn. IV CK 805/04, LEX nr 177221.
39. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2005 r., sygn. I CK 256/05, LEX nr 1539938.
40. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2005 r., sygn. V CK 314/05, LEX nr 186727.
41. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2005 r., sygn. IV CK 213/05, LEX nr 604054.
42. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, OSP 2007/3/30.

BIBLIOGRAFIA

43. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 r., sygn. II PK 245/05, OSNP 2007/7-8/101.
44. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 września 2006 r., sygn. I CSK 118/06, OSNC 2007/5/77.
45. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 26 października 2006 r., sygn. I CSK 169/06, Legalis nr 161060.
46. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2006 r., sygn. I CSK 252/06, LEX nr 279523.
47. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2007 r. , sygn. II CSK 392/06, LEX nr 276219.
48. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 stycznia 2007 r., sygn. IV CSK 286/06, Legalis nr 172014.
49. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2007 r., sygn. III CSK 358/06, LEX nr 277289.
50. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2007 r., sygn. III CSK 73/07, LEX nr 319625.
51. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2008 r., sygn. I CSK 319/07, LEX nr 448025.
52. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2008 r., sygn. II PK 171/07, OSNP 2009/9-10/118.
53. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2008 r., sygn. II PK 188/07, OSNP 2009/13-14/171.
54. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 17 lipca 2008 r., sygn. II CSK 111/08, Legalis nr 133166.
55. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08, OSNC-ZD 2009/2/58.
56. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 30 września 2008 r., sygn. II CSK 144/08, Legalis nr 133177.
57. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 14 maja 2009 r., sygn. I CSK 440/08, Legalis nr 264438
58. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 7 października 2009 r., sygn. III CSK 39/09, Legalis nr 288250.

59. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 15 października 2009 r. I CSK 72/09, Legalis, nr 182029.
60. Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 października 2009 r., sygn. III CZP 79/09, Legalis nr 175078.
61. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 29 września 2010 r., sygn. V CSK 19/10, Legalis nr 367091.
62. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2010 r., sygn. II CSK 248/10, LEX nr 785681.
63. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2010 r., sygn. I CSK 111/10, LEX nr 1001270.
64. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2011 r., sygn. I PK 299/10, Legalis nr 348448.
65. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., sygn. II CSK 537/10, LEX nr 846563.
66. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2011 r., sygn. V CSK 489/10, LEX nr 1102552.
67. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 stycznia 2012 r., sygn. I CSK 790/10, Legalis nr 443514.
68. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2012 r., sygn. II CSK 252/11, OSNC 2012/10/120.
69. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 stycznia 2013 r., sygn. IV CSK 270/12, Legalis nr 644688.
70. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 27 marca 2013 r., sygn. I CSK 518/12, Legalis nr 734459.
71. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 198/12, Legalis nr 734582.
72. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2013 r., sygn. III CSK 232/12, LEX nr 1353199 .
73. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2013 r., sygn. I CSK 66/13, LEX nr 1522074.
74. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 146/13, LEX nr 1415181.

BIBLIOGRAFIA

75. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 2014 r., sygn. V CSK 29/14, LEX nr 1598716.
76. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2015 r., sygn. I CSK 16/14, LEX nr 162177.
77. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2016 r., sygn. I PK 16/15, OSP 2007/3/30.
78. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2016 r. sygn. II CSK 182/15, LEX nr 2043738.
79. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2006 r., sygn. I CSK 81/05, OSP 2007/3/30.
80. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2016 r., sygn. V CSK 486/15, LEX nr 2041120.
81. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2016 r., sygn. I CSK 419/15, LEX nr 2087104.
82. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2017 r., sygn. II CSK 320/16, LEX nr 2288090.
83. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2017 r., sygn. I CSK 450/16, LEX nr 2375934.
84. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 16 listopada 2017 r., sygn. V CSK 81/17, Legalis nr 1715575.
85. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 12 grudnia 2017 r., sygn. IV CSK 131/17, Legalis nr 1715593.
86. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2018 r., sygn. I CSK 227/17, LEX nr 2517925.
87. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2018 r., sygn. V CSK 57/18, LEX nr 2521680.
88. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2019 r., sygn. I PK 35/18, LEX nr 2690867.
89. Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 18 września 2019 r., sygn. IV CSK 297/18, Legalis nr 2245003.

ORZECZNICTWO (SĄDY APELACYJNE)

1. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 22 października 1991 r., sygn. I Acr 400/90, Legalis nr 32618.
2. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 24 czerwca 1992 r., sygn. I ACr 204/92, Legalis nr 32895.
3. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 września 1999 r., sygn. I ACa 464/99, Legalis nr 877849.
4. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 maja 2000 r., sygn. I ACa 1617/99, Legalis nr 50316.
5. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 maja 2006 r., sygn. VI ACa 1221/05, Lex nr 861430.
6. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 4 lipca 2006 r., sygn. I ACa 21/06, LEX nr 278445.
7. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 lutego 2007 r., sygn. VI ACa 960/06, Legalis nr 148510.
8. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 maja 2010 r., sygn. I ACa 430/10, LEX nr 677943.
9. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2 lutego 2011 r., sygn. I ACa 909/10, LEX nr 1120187.
10. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 30 marca 2011 r., sygn. I ACa 204/11, LEX nr 898639.
11. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - I Wydział Cywilny z dnia 28 października 2011 r., sygn. I ACa 677/11, Legalis nr 469626.
12. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 19 października 2012 r., sygn. I ACa 695/12, Legalis nr 734165.
13. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 20 grudnia 2012 r., sygn. VI ACa 1199/11, Legalis nr 740426.
14. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 20 września 2012 r., sygn. I ACa 381/12, Legalis nr 733699.
15. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 7 listopada 2012 r., sygn. I ACa 769/12, LEX nr 1237451.

BIBLIOGRAFIA

16. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 5 grudnia 2012 r., sygn. I ACa 1224/12, Legalis nr 1025557.
17. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 18 stycznia 2013 r., sygn. I ACa 913/12, Legalis nr 735139.
18. Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu - I Wydział Cywilny z dnia 8 lutego 2013 r., sygn. I ACz 181/13, Legalis nr 993490.
19. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 25 kwietnia 2013 r., sygn. I ACa 102/13, Legalis nr 776212.
20. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 1 sierpnia 2013 r., sygn. VI ACa 902/12, Legalis nr 776067.
21. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2013 r., sygn. I ACa 456/13, LEX nr 1394305.
22. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - I Wydział Cywilny z dnia 6 września 2013 r., sygn. I ACa 322/13, Legalis nr 1229715.
23. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 6 września 2013 r., sygn. I ACa 456/13, Legalis nr 747161.
24. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 20 września 2013 r., sygn. VI ACa 124/13, Legalis nr 1092690.
25. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 4 października 2013 r., sygn. I ACa 927/13, Legalis nr 1203361.
26. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 9 października 2013 r., sygn. VI ACa 372/13, Legalis nr 776047.
27. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - V Wydział Cywilny z dnia 17 grudnia 2013 r., sygn. V ACa 356/13, Legalis nr 1033964.
28. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 stycznia 2014 r., I ACa 666/13, LEX nr 1425370.
29. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 lutego 2014 r., sygn. I ACa 1086/13, LEX nr 1437961.
30. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach - V Wydział Cywilny z dnia 25 lutego 2014 r., sygn. V ACa 690/13, Legalis nr 831368.
31. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 27 lutego 2014 r., sygn. I ACa 784/13, Legalis nr 992557.

32. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 14 sierpnia 2014 r., sygn. I ACa 261/14, Legalis nr 1079470.
33. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 16 października 2014 r., sygn. I ACa 946/14, Legalis nr 1179895.
34. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 października 2014 r., sygn. I ACa 456/14, LEX nr 1554794.
35. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 29 stycznia 2015 r., sygn. VI ACa 499/14, Legalis nr 1316289.
36. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 6 sierpnia 2015 r., sygn. I ACa 544/15, Legalis nr 1360834.
37. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku - I Wydział Cywilny z dnia 20 listopada 2015 r., sygn. I ACa 636/15, Legalis nr 1378318.
38. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 21 stycznia 2016 r., sygn. VI ACa 6/15, Legalis nr 1428350.
39. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19 maja 2016 r., sygn. VI ACa 204/15, LEX nr 2071252.
40. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 listopada 2016 r., sygn. I ACa 835/16, LEX nr 2233055.
41. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 30 stycznia 2017 r., sygn. I ACa 2121/15, Legalis nr 1591876.
42. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 marca 2017 r., sygn. I ACa 138/16, LEX nr 2394843.
43. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie - I Wydział Cywilny z dnia 6 kwietnia 2017 r., sygn. I ACa 93/16, Legalis nr 1591715.
44. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 18 maja 2017 r., sygn. I ACa 380/16, Legalis nr 1696303.
45. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 2 czerwca 2017 r., sygn. VI ACa 1711/14, Legalis nr 1675950.
46. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 22 czerwca 2017 r., sygn. I ACa 192/17, Legalis nr 1809588.
47. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 27 czerwca 2017 r., sygn. VI ACa 293/16, Legalis nr 1675943.

BIBLIOGRAFIA

48. Wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 18 października 2017 r., sygn. I C 1704/16, LEX nr 2413732.
49. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 21 grudnia 2017 r., sygn. I ACa 723/17, Legalis nr 1760274.
50. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 maja 2018 r., sygn. VI ACa 350/18, LEX nr 2555949.
51. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie - I Wydział Cywilny z dnia 25 lipca 2018 r., sygn. I ACa 79/18, Legalis nr 1834673.
52. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - VI Wydział Cywilny z dnia 8 listopada 2018 r., sygn. VI ACa 956/17, Legalis nr 2123335.
53. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 13 listopada 2018 r., sygn. I ACa 88/18, Legalis nr 1880439.
54. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 22 lutego 2019 r., sygn. I ACa 1752/17, Legalis nr 2121934.
55. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 10 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 17/18, Legalis nr 2121579.
56. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - I Wydział Cywilny z dnia 16 kwietnia 2019 r., sygn. I ACa 98/18, Legalis nr 2121669.
57. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 1 sierpnia 2019 r., sygn. V ACa 501/18, Legalis nr 2243508.
58. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie - V Wydział Cywilny z dnia 24 października 2019 r., sygn. V ACa 17/19, Legalis nr 2264541.

ORZECZNICTWO (SĄDY OKRĘGOWE)

1. Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 13 maja 2014 r., sygn. I C 1777/12, LEX nr 1541210.
2. Wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 13 kwietnia 2016 r., sygn. I C 642/15, LEX nr 2337328.
3. Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie - IV Wydział Cywilny z dnia 14 czerwca 2016 r., sygn. IV C 919/14, Legalis nr 2125081.

INNE

1. Uchwała Prezydium Rządu z dnia 27 września 1950 r. w sprawie opracowania nowych kodeksów Polski Ludowej - karnego i cywilnego, (M. P. 1950, nr 106, poz. 1339).
2. Zarządzenie nr 227 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1956 r. w sprawie powołania Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości (M. P. 1956, nr 70, poz. 856).
3. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/komisja-kodyfikacyjna-prawa-cywilnego> [dostęp: 25.03.2020].
4. Polskie firmy 2018 — rok w prześwietleniu, <https://medium.com/blog-transparent-data/polskie-firmy-2018-rok-w-prze%C5%9Bwietleniu-809fdb8e01de> [dostęp: 28.03.2020].
5. Definicja dla hasła „korespondencja”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/korespondencja.html> [dostęp: 26.03.2020].
6. Definicja dla hasła „komunikować” [w]: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/korespondencja.html> [dostęp: 26.03.2020].
7. Definicja dla hasła „komunikować” [w]: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/korespondencja.html> [dostęp: 26.03.2020].
8. Definicja dla hasła „komunikacja” [w]: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/komunikacja.html> [dostęp: 26.03.2020].

Krzysztof Świątczak - absolwent studiów prawniczych na Wydziale Finansów i Bankowości Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, doktorant w Interdyscyplinarnej Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych – Academia Rerum Socialium Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dwukrotny zdobywca Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, dwukrotny zdobywca Stypendium Marszałka Województwa Wielkopolskiego, dwukrotny zdobywca Nagrody Dziekańskiej I stopnia za aktywność społeczną i naukową na rzecz Uczelni, a także dwukrotny zdobywca tytułu finalisty w konkursie Studencki Nobel.

W okresie pięcioletniej edukacji na studiach wyższych wygłosił 26 referatów na konferencjach lokalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych, opublikował 23 artykuły naukowe i rozdziały w monografiach, 5 razy uzyskał tytuł finalisty ogólnopolskich konkursów prawniczych i historycznych. Pełnił funkcję wiceprezesa Prawniczego Koła Studentów „Sapere Aude” Wydziału Finansów i Bankowości Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.

Swoje zainteresowania skupia głównie wokół prawa cywilnego, ponadto jest pasjonatem historii Polski, a także historii XX wieku.

Monografia pt. „Dobra osobiste osób prawnych w polskim prawie cywilnym” porusza niezwykle doniosłą i nadal niedostatecznie zbadaną przez polską doktrynę prawa cywilnego problematykę. Zarówno na etapie wykładni jak i stosowania prawa powstaje wiele pytań i dylematów związanych z art. 43 w zw. z art. 23 i 24 Kodeksu cywilnego. Liczne trudności dotyczą między innymi: określenia dokładnego katalogu dóbr osobistych osób prawnych, wskazania środków ochrony przysługujących osobom prawnym w przypadku naruszenia ich dóbr osobistych, definicji pojęcia dóbr osobistych osób prawnych czy zakresu jaki obejmuje poszczególne dobro osobiste osoby prawnej.

Niniejsza publikacja ma na celu udzielenie chociażby częściowej odpowiedzi na powyższe pytania. Wnikliwej analizie poddany został dorobek naukowy polskiej doktryny prawa cywilnego poczynając od okresu dwudziestolecia międzywojennego, a skończywszy na początku lat 20 XXI wieku, a także dorobek orzecznicy Sądu Najwyższego i sądów powszechnych głównie z okresu ostatnich kilkunastu lat.

Mam nadzieję, iż monografia pt. „Dobra osobiste osób prawnych w polskim prawie cywilnym” stanowić będzie dla wielu naukowców dobry wstęp do prowadzenia dalszych badań, a praktykom ułatwi prowadzenie spraw sądowych związanych z ochroną dóbr osobistych osób prawnych.